

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2023 · MÁRCIUS ■

XXXII. ÉVFOLYAM, 2023. MÁRCIUS

T A R T A L O M

- 3 **HORATIUS** _____ ■
Római ódák (3.1–3.6) (Imre Flóra fordítása)
- 9 **PUBLIUS OVIDIUS NASO** _____ ■
Átváltozások (részlet a 13. könyvből) (Cseh Zoltán fordítása)
- 15 **KERÉKGYÁRTÓ ISTVÁN** _____ ■
Fecske Milán élete, jó sorsa és viszontagságai (regényrészlet)
- 29–31 **NEMES Z. MÁRIÓ** _____ ■
29 Prágai begónia
30 A harmadik pénisz (versek)
- 32 **SZEPESI KORNÉL** _____ ■
A betolakodó (regényrészlet)
- 43 **ANDRÉ FERENC** _____ ■
alapítólevél (vers)
- 45 **PÉNZES TÍMEA** _____ ■
Hömpölygés (novella)
- 48–51 **MÁRTON ÁGNES** _____ ■
48 Felold, feloldoz
50 Térhajlítás: eegy, kettő
51 A falon egy bekeretezett háztartási keksz: „Végszükség esetére” (versek)

52

SZOLCSÁNYI ÁKOS

Dávid

(regényrészlet)

62

RÉKAI ANETT

62

Szívből jön

63

Még

(versek)

64

ABAFÁY-DEÁK CSILLAG

Vakfolt

(kispróza)

67

ZÁSZKALICZKY RÉKA

A vakság mint létállapot elbeszélhetősége Gert Hofmann

Vak vezet világtalant című kisregényében

(tanulmány)

51

SZILÁGYI MÁRTONMutatio Rerum (Lovik Károly: *A leányvári boszorkány*)

(tanulmány)

91

BÁN ZOLTÁN ANDRÁS

NOÉ VENDÉGLŐJE

(A 42. számla) Petőfi a halottak élén

(esszé)

KALLIGRAM
*Művészet és Gondolat*FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:

Ágoston Attila (koordinátor)

oz.kalligram@gmail.com

Száz Pál

palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia

szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia

toth.czifra.julia@gmail.com

Oláh Péter

olah.peter.kalligram@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:

Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,

Keserü József,

Márton László,

Németh Zoltán,

Hizsnay Zoltán,

Rédey Zoltán

Szerkesztőség:

KALLIGRAM, spol. s r. o.

Staromestská 6/D

P. O. Box: 223

SK-810 00 Bratislava 1

Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint

a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská

pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlače;

Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava

214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:

ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap

(Realizované s finančnou podporou

Fondu na podporu kultúry národnostných

menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja a Kalligram Polgári
Társulás/OZ Kalligram, Hlavná
/ Fő utca 37/19, SK-929 01

Dunajská Streda / Dunaszerdahely

[ICO:42291810] és a Pesti Kalligram

Kft., 1094 Budapest, Tűzoltó u. 8. sz.

fél em. 2. Adószám: 12241273-2-43

Nyomda / Tlaciareň: Colortoys Bt., Győr.

Példányszám/Náklad: 500 db/ks

Ára / Cena: 700 Ft/ 3 EUR.

Magyarországon terjeszti

a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.

és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap

10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

Római ódák

3.1.

Utálom ezt az ostoba tömeget.
El innen és csönd! Még sosem énekelt
dalt mondok én, a Múza papja
lányka, kicsiny fiú kórusoknak.

A rettegett úr népe fölött király,
de a királynak is ura Iuppiter,
ki a gigászokat legyőzte,
s minden az ő szeme villanása.

Van, hogy nagyobb a földje valakinek
előkelőbbek ősei annak a
jelöltnek, ez jobb hírű és a
tisztelet érényeivel keresné,

amazt kliensek zsvajja hirdeti
zúgva. Egyenlőn osztja ki a magast
s mélyet az elkerülhetetlen,
kiveti a neveket az urna.

Ha a bűnösnek nyaka fölött kivont
kard lóg, nem érzi Sicilia remek
étkeinek rafinált ízét,
és se madár, sem a zene nem hoz

álmot szemére. Nem utasítja el
az enyhe álmot sem a paraszt kicsiny
házát, se az árnyas pataknek
déli szelek bebolyongta völgyét.

Ki arra vágyik, ami elég, sem a
tenger, vihar nem nyugtalanítja azt,
sem a Göncöl gyors zuhanása,
sem ha utána a Kecse felkel,

nem, ha a szőlőt elveri is a jég,
csalóka földjén, melyre ma víz szakad,
holnap kiégeti a termést
a nap, a tél fagya rontja aztán.

Szűkül a tenger, érzi a hal, mivel
feltöltik itt is, ott is az öblöket,
követ rakat az üzletember
mindenüvé s az elégedetlen

földbirtokos, de bárhova lép az úr,
a félelem a társa, a rettenet,
nem hagyja el erős hajóját,
s ha lovagol, vele a sötét gond.

Ha nem segít a bánatütött szíven
se drágakő, sem a ragyogó bíbor,
sem a falernusi boroknak
kertje, se valami perzsa parfüm,

magam mért törjem, hogy irigyelt kapum
legyen, s a házam újdívatú, uras?
mért cseréljem szabin virányom
fáradozást okozó vagyona?

3.2.

Szűkölködést is szívesen állni ki
tanulja meg már kisfiúként a zord
táborban edződő, s a parthust
nyugtalanítsa lovas dzsidásként,

éljen veszélyben és szabad ég alatt.
Az ellenségnek falairól ha őt
meglátja a harcos királynak
asszonya és viruló leánya,

sóhajtson így: „jaj, fel ne dühítse azt
a mord oroszlánt jegyesem, aki nem
jártas a harcban, mert a véres
őrület és harag árja hajtja!”

Halni hazáért: édes az és dicső,
úgyis eléri, hogyha fut, a halál
a férfit, és meg nem kíméli
azt, aki hátat ad ütközetben.

Virtus nem ismer visszautasítást,
tisztületén nincs folt, ragyogó, nem a
népkegy szellője dönti el, hogy
consuli hivatalát betöltse.

A virtus égbe jut, hiszen a halált
nem érdemelné, jár tilos utakon,
a közönségeset lenézi,
felrepül a vizenyős talajról.

Van a hűséges csöndnek is ára: azt,
aki Ceres szent titkairól fecseg,
nem engedem egy házban lenni
énvelem, egy ladikon utazni.

Gyakran van úgy, hogy azt, aki büntelen,
a vétkesekhez dobja Diespiter,
ritkán marad a büntetés el
– szánta ugyan – a bűnös nyomából.

3.3.

Az igazságos, céljaiban szilárd
férfit se rosszra törekedő heve
a polgároknak, sem a zsarnok
fenyegető szeme nem ijeszti,

sem a dühös szél, Auster az Adrián,
sem Iuppiternek mennykövei, ha a
világ leomlik, sem remeg meg,
még ha romok temetik be őt is.

Így érte Pollux küzdve el a tüzes
várat, s a bolygó Hercules, azt, ahol
Augustus inni fogja bíbor
ajkaival lakomán a nectart;

megérdemelted, Bacchus atya, kocsin
így visz a tigris, bár az igát soha
nem tűri, így hagyta Quirinus
maga mögött Acheront, a Marstól

kapott lovakkal, mikor az istenek
közt Iuno így szólt: „Ilion, Ilion,
téged a végzet, bűnös bíró
vert le a porba s az idegen nő,

amért becsapott Laomedon (pedig
megvolt az alku) isteneket, s a szűz
Minerva és én elítéltünk,
népedet és a csalárd vezéred.

Hűtlen lakón nő rossz hírű társa nem
ragyog, sem álnok háza nem is töri
meg Priamosnak az achájok
rohamait erejével, Hector,

elült a harc, mit a mi vizsályaink
okoztak. Én most félreteszem súlyos
haragom, és gyűlölt unokám,
kit az a trójai szült, a papnő,

Marsnak adom már; eltűröm azt, hogy a
székhelyre jöjjön, és így itt a szent
nectart, beírják isteneknek
soraiba is akár, legyen hát.

Amíg a tenger Róma meg Ilion
között dühöng, akárhol a száműzött
legyen csak úr és boldoguljon;
míg Priamos s Paris hamvait a

nyájak tapossák, s itt a vadak kicsiny
kölyke bújjik meg, a Capitolium
álljon ragyogva, és a durva
Róma igázza le csak a médet.

Legyen hatalmas, és neve szertesét
terjedjen el, hol elkülöníti a
víz Európát és Afrikát, s hol
öntözi a mezeit a Nílus;

a még nem ismert arany, amíg a föld
mélyén van, úgy jobb, megveti így, hiszen
nem képes emberi haszonra
fordítani soha ez a rabló;

ahol határ van, fegyvere ott terem,
kívánja látni azt is, ahol a tűz
tombol, meg azt is, hol a felhők
és az esők s viharok honolnak.

De ezt a törvényt mondom a harcias
rómaiaknak: túl kegyesen, se túl
önhittent ne akarja népük
újrafalazni a régi Tróját.

Ha Trója újra megszületik, a sors
gyászos csapással sújtja le újra majd,
én vezetem, akik legyőzik,
én, Iupiter felesége, húga.

Ha felemelné Phoebus az új falat
háromszor, Argosz újra ledönti majd,
háromszor sír újra az asszony
gyermeké, férje után fogolyként.”

Múzsza, nem illik könnyű lyrámhoz ez!
Hová törekszel? Hagyd, ne legyél makacs,
az istenek szavát ne idézd,
nagyra nem illik a lenge forma!

3.4.

Szállj le az égből, s hosszú dalokba fogj,
kérek, királynő Calliope, akár
csak énekelsz, akár Apollo
lantja kísér, fuvolák, ha tetszik.

Halljátok? Őrült és szerelemteli
csalódás ez? Én hallok is, azt hiszem,
és úgy tűnik, hogy szent ligetben,
friss patak ágai közt bolyongok.

Gyerekkoromban Apuliában a
Voltur-hegyen, hogy Pullia küszöbén,
mesélő dajkámén kiléptem,
és elaludtam, ahogy a játék

erőm kiszívta, lombbal a vadgalamb
testem befedte, s ez csoda volt a jó
falusiaknak Bantiában
és Aceruntia meg Forentum

népének: így a vipera, medve nem
talált meg, álmom mirtuszok és babér
takarta, istenek vigyáztak
rám, s a gyerekekben a lélek ott volt.

Tiéd, Camena, a tietek vagyok,
sabin hegyekbe míg felemelkedem,
vagy ha Praeneste tetszik épp, vagy
tiburi sík, vizek anyja, Baiae;

barátja voltam táncaitoknak és
vidéketeknek, így a Philippinél
hátráló had se pusztított el,
sem a fa, sem Palinurus árja.

Bárhogy, ha velem leszte, a Bosphorus
hullámaid vagy Assyriának a
forró homokját megkísértem
én, vagy utazni fogok britannus

földre, a vendég-nemszeretőkhöz, a
lóvért imádó concanusokhoz, a
tegzes gelonusokhoz, engem
Scythia semmi erőszaka nem bánt.

Caesart, mikor már harcokon elviselt,
vén katonáit letelepítve ő
magának nyugalmat keres már,
a ti lakóhelyetek üdíti,

szelíd tanács a ti adományotok,
s örülök neki. Tudjuk, a szörnyeteg
titánokat s a lázadást hogy
verte le, mennyköveit lesújtva

a tehetetlen föld s a szeles vizek
irányítója, városok és sötét
királyságok, istenek, ember
egy ura ő, egyenes hatalmú.

Nagy félelemben dőlt Jupiter a bősz
karjában bízó ifjucsapat miatt,
s hogy a fivérek rá akartak
tenni egy ormot Olympusára.

De mi Typhoeus és az erős Mimas,
mi a hatalmas Porphyrión, mi is
Rhoetus, s a fákat hajigáló
Enceladus, a merész, ha Pallas

visszhangja-zúgó aigisa áll elé,
hiába támad. Itt a mohó hevű
Volcanus, itt a tiszta Iuno,
és kinek íja sosem pihenhet,

ki fürtjeit a Castalia derűs
vizében mossa, és Lyciának a
bozótjain s erdős hazáján,
Deluson úr s Patarán, Apollo.

Gondolat nélkül súlya rogyasztja meg,
az erőt, de az istenek emelik,
ha rendezett, naggyá; gyűlölik
ők az erőt, ha tilosra indít.

Szavamra példa maga a százkezü,
és Orion is, aki a szűziés
Dianát kísértette, s érte
lány nyila verte le őt, a zsákmányt.

A Földnek fáj, hogy szörny-fiait fedi,
gyászolja villám-verte szülötteit
az Orcusban, és nem emészti
fel a futós tűz a súlyos Aetnét,

nem hagyja békén már Tityus belét
a sas, a hitványt őrizi a porkoláb,
s a háromszáz lánc a szerelmest,
Pirithoust lekötözve tartja.

3.5.

Elhittük, hogy az ég ura Iuppiter,
a dörgő. Isten lesz igazán nekünk
Augustus, egyszer ha legyőzi
a briteket meg a szörnyű perzsát.

Crassus gyalogja, akinek idegen
asszonya lett és – micsoda fürtelem,
a curiára! – ellenséges
férfi veje, ki a méd királynak

hadában öszült meg, pedig apulus
vagy marsus ő, elfeledi a togát,
Vestát s az ancilékét, ámbár
ép Jupiter meg az ősi Róma.

Ezt nem akarta Regulus, amikor
tiltotta, a rút követelésbe hogy
belemenjenek, mert a példa
bajt hoz a messi századokra,

ha nem pusztul el a fogoly ifjúság,
mit szánni nem kell. „Láttam a jeleink
pun szentélyekben és a fegyvert,
mit katonák odaadtak élve,”

– szólt – „láttam én a rómaiak szabad
háta mögött összekötözött kezét,
nyitott kapuit a punoknak,
s római túrja a földjüket most.

Bátrabban indul harcba, akit arany
váltott ki? Szégyen, pénzkidobás! Hisz a
gyapjú se lesz fehér, ha egyszer
megszínezi szövetét a bíbor,

a virtus is, ha elveszik egyszer, a
hitványba nem fog visszakerülni már.
Ez akkor lesz hős, ha a szarvas
harcol a csapda lyukán kiszökve;

ki bízott egyszer abban a hitszegő
ellenségben, ki hátrakötött kezén
a szíjat érezte, s haláltól
félt, hogyan is harcolna újra?

Csak életéért reszket, a háborút
s békét keverve. Mekkora szégyen ez!
Hatalmas Carthago! Magaslík
Italia düledékein most!”

Mondják, szemérmes hitvese csókjait
elhárította, s kisfiait, hiszen
már nem polgár, földre szegezte
éjkomoran szemeit, amíg csak

meg nem győzte az ingadozó atyák
körét, utolszor adva tanácsait,
bús barátait emelt fölvel
hagyva el, elsietett közülük.

Tudta pedig, hogy ott mire készül a
barbár kínzója, rokonait, akik
elébe álltak, a tolongó
népeket könnyeden toltta félre,

mint ki kliensek ügyeiben ítélt,
és most elindul annyi dolog után,
s várja Venafrum földje vagy a
spártai eredetű Tarentum.

3.6.

Fizetsz az ősök vétkeiért, ha te
ártatlan is vagy, római, rendbe míg
nem hozod az istenek omló
templomait meg a régi szobrot.

Istennel ne mérd magad: úr lehetsz.
Innen a kezdet és ez a vége is.
Hesperiat a semmibe vett
istenek átka vetette bajba.

Megtörte jóslat nélküli hadsorunk
kétszer Monaeses és Pacorus keze,
vacak nyakékeikre fűzték
nagy dicsekedve a drága zsákmányt.

Elpusztította majdnem a városunk,
mert belviszályba sülyedt, a dacus és
az aithiops, ez a hajókkal,
az meg a gyors, repülő nyilakkal.

Megfertőzte a szapora bűnnel a
házasságokat és a családokat
a század, majd innen kiáradt
népre, hazára a kár, a járvány.

A felnövő lány már kitanult, örül
az ión táncnak, műveli bájait,
bűnös szerelmekről tündödik,
bár gyerekes keze, lába, teste.

Később meg ifjabb, új szeretőt keres
férje borával, válogatás nélkül
sebtében nyújt tiltott gyönyört, ha
már kialudtak a fények este,

sőt, hogyha hívják, férje előtt kimegy
– mert tudja ő is –, jöjjön akár vigéc,
hiszán hajós vagy bárki, aki
jól fizeti meg a szégyenét majd.

Nem ilyen szülők fiai voltak a
pun vért kiontó hősök a tengeren,
Pyrrhust s az átkos Hannibált meg
Antiochust lebíró erősek,

hanem parasztok katonasarlói,
akik kapával föltörik a rögöt,
s szigorú anyjuknak szavára
apritanak tűzifát s behordják,

mikor a nap már nyújtja az árnyakat,
leoldja fáradt ökrök igáit, és
barátságos, békés időt hoz,
míg a szekér a sötétbe gördül.

Mit nem ront el a kártokozó idő?
A nagyszülőknél a szüleink kora
rosszabb, s mi, hitványabbak, ennél
is bűnösebb fiaikat szülünk majd.

Imre Flóra fordítása

Imre Flóra 1961. június 1-jén született Budapesten. 1985-ben magyar-latin szakos tanári és ógörög filológusi diplomát szerzett az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. 1985 óta a budapesti Eötvös József Gimnáziumban dolgozik tanárként. Eddig nyolc verseskötete jelent meg. 2007 óta tagja a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiának, 2009 óta az Irodalmi Osztály elnöke. József Attila-díjas. 2021-ben doktori fokozatot szerzett klasszika-filológiából.

Átváltozások

(részlet a 13. könyvből)

Galatea elmeséli tragikus szerelmét Acis iránt

„Faun fia volt Acis, Symaethis nimfa az anyja,
apja meg anyja valóságos kis kincse az ifjú,
és főként az enyém, mert hozzám húzta a szíve.
Szép volt, jóképű, s a tizenhatot épp csak elérte,
selymes-lágy arcát pihezőr-árnyék lepi itt-ott.
Rá vágytam folyvást, rám meg vágyott az a küklpsz!
Undorodásom volt-e nagyobb, mert láttam a szörnyet,
vagy pedig Acisomért égett-e a láng hevesebben?
Egyformán. De hatalmas, drága Venus, birodalmad!
Mennyi erőd van! E szörnytől méltán retteg az erdő,
hogyha a vándor szembekerül vele, jobb, ha földadja,
nem számít neki semmit Olympus, az isteneink se,
mégis marja a vágy, letiporja szerelme, a lángzó;
nyájra nem is gondol, barlangja magára hagyatva.
Már számít alakod, próbálsz kissé csinosodni,
már, Polyphemus, dróthajadat lapogatja gereblyéd,
márdurvult szőröd sarlóval nyesni akarnád,
nézed a víz tükreán, hogy lenne szelíd a vad arcod,
nincs vérszomjas vágy, az ölés képét nem is érzed,
és a hajók sértetlen jönnek-mennek a vízen.

Telemus épp akkor tartott sicut Aetna tövébe,
Telamus Eurymides, a madárjósulásban a legjobb,
szörny Polyphemus elé ért, s szólt: »Küklopsz, szemed egy van,
homlokodon: tudd meg, hogy Ulixes szúrja ki majdan!«
Felkacagott: »Tévedsz! Jósok közt sokra te sem jutsz!
Egy lányt szúrt ki magának e szem! S az övé!« Kinevette
jóslatait, s óriás léptekkel ment ki a partra,
s árnyas barlangjába vonult fáradtan utána.
Ékben végződő domb nyúlik hosszan a vízbe,
mindkét oldalról nyalogatja a partot a tenger.
Fölmegy a vad küklopsz, s letelepszik a domb közepére,
pásztor nélküli, gyapjas nyája feléje törekszik.
Fogja fenyőfáját, pásztorbotként ami szolgál,
lába elé veti, árbocrúdnak elég sudaras-nagy,
száz nádszálból nyert sípján próbál muzsikálni:
hallgatták a hegyek, hogy sípol sípja busongva,
hallgatták a habok. Magam épp sziklás üregemben
rejtőztem, s szeretőm, Acis tartott az ölében.
Jól hallottam a dalt, szövegét most visszaidézem:
»Hószínű a fagyöngy, Galatea, te még ragyogóbb vagy!
Termőbb, mint a mező, égerfánál kecsesebb is,
kristálynál fénylőbb, virgoncabb kis gödölyéknél,
egy kagyló se simább, simogassa örökkön a tenger,
télen a nap sem vágyottabb vagy nyáron az árnyék,
birsnél is nemesebb, feltűnőbb, szebb a platánál,
jégnél tündöklőbb, mézdúsabb, mint csak a szőlő,
lágabb, mint hattyútoll, lágabb, mint az aludttej,
és a locsolt kertnél is üdébb, bár el ne szaladnál!
Ám Galatea vadabb a bikánál, mely betöretlen,
durvább, mint ezeréves tölgy, csalfább a haboknál,
füzgallynál csúsósabb és a fehér iszalagnál,
sziklánál ridegebb, hevesebb a heves folyamoknál,
büszkébb pávánál, pusztítóbb sokszor a tűznél,
tüskénél sértőbb, medvénél elvetemültebb,
tengernél süketebb, bőszebb a legyúrt viperánál,
és, amitől benned főként szivesen szabadulnék,
nem csak a szarvasnál, ha kopók úzik csaholással,
ámde a szélnél, szellőnél sebesebben iramlasz!
Hogyha megismernél, szégyellnéd régi futásod,
megbánnád, s te magad kívánnád végre szerelmünk!
Roppant barlangom van a szirtes szikla tövében,
nyár derekán sem süt be a nap, hús, árnyas a mélye,
télen vár melegen, s almák nehezülnek az ágon,
hosszú vesszőkön szólót nevelek, mely aranylik,

van lila is: mind-mind neked őrzöm, mind a tiéd lesz!
Szedhetsz erdei árnyékban sarjadt finom epret,
szedhetsz majd somot ősszel, szilva is éppen elég nő,
és nem csak feketéllő, lédús szilva terem meg,
sárga is éppúgy lesz, fénylőbb a puhácska viasznál.
Gesztenyeszűkében se leszel, hitves, neked adja
termését a bokor: minden fa neked terem eztán!
Lenn az a nyáj az enyém, de a völgyben több ilyen is leszel,
több van az erdőkben, még több barlangüregekben,
hogya szeretnéd tudni a számuk: nem tudom én se.
Számlálgassa csupán a szegény! Az egész hihetetlen?
Egy szavamat se hiszed? Gyere el, s meglátod a végén!
Tögyük csordultig, nehezen téblábol a lábuk.
Van meleg ólakban kis bárányból is elég sok,
van más ólakban szép számmal csöpp gödölyém is.
Hószínű tejből van elég: részint megihatjuk,
részint abból lesz savanyú túró meg aludttej.
És az ajándékom nem köznapi, ócska vacak lesz,
dámvadat is szerzek, kecskét, nyulakat szedek össze,
zsenge galambpárt, fészket a fák csúcson tetejéről.
Van két medvebocsom, s egyformák, játszani jó lesz,
ikrek, aligha fogod meglátni, melyik melyik éppen,
szőrös medve ikerbocsa, rájuk leltem a csúcson.
'Űrnómé lesztek!' – mondtam, s hazahoztam örömmel.
Kéklő tengerből fénylő fejedet fölemelni,
már, Galatea, ne késs! Az ajándékom ne nevesd ki!
Láttam jól magamat, megnéztem a képem a vízben
nemrég, és tetszett, amit ott láthattam igencsak!
Nézd, nálam Jupiter se sudárabb, nem magasabb, ott
fönn (sokszor hallottam tőletek olykor: az égben
ő a király, ha igaz). Fürtöm van elég. Bele is lóg
torz képembe, s a vállaimon kész sertebozót nőtt.
És amiért testem sűrű szőr erdeje rejti,
csúnyának sose tart: csupaszon rondák a faágak!
Csúnya a csődörnyak, ha sörény nem aranylik a bőrön,
tollat hord a madár, gyapjától díszes a birka,
férfi szakállal szép, és szép testén is a szőrzet.
Homlokomon hordom szememet: de csak egyet! Ez így van.
Ámde milyen? Kész pajzs! Egy szemmel néz a Nap is csak,
mégis mindent lát! Ez az egy szemé éppen elég is!
És az apám, ne feledd, a vizek fejedelme, királya,
ő lesz apósod majd! Hallgasd meg hát a könyörgést,
és könyörülj! Csak előtted hajtom földig a térdem!
Megvetem én Jupitert, villámát és az eget, de

Nereus lánya, eléd borulok! Haragod megijesztett!
Eltűrném, ha utálsz csöndben, ha valóban utálnál
minden férfit: mért kergetsz el folyton az útból,
Acist meg szereted, s Acist öleled, de nem engem?
Hogyha magának tetszik, hadd tetsszen, s noha fáj ez,
tetsszen bár, Galatea, neked: de ha elkapom egyszer,
majd megtudja, erős testemhez mért az erőm is!
Élve kitépem korcs beleit, széttépem a testét,
rétjeiden szórom szét, vízbe vetem, keveredjen
testeddel! Lobogok, sértett tűz lángja erősebb!
Mintha az Aetnát érezném lángolva-dühöngve
szívemben! Galatea, te mégsem szánod a sorsom!«
Láttam, ahogy panaszáradatát kidalolta hiába:
mint a kanos bika, hogyha a nőstényről letaszítják,
tombol, jön-megy, járja a berket, az erdei ösvényt,
és a dühös megpillant minket, ahogy lehevertünk,
mit sem sejtettünk, engem s Acist, s kiabálja:
»Látlak! Vége a dalnak! Utolszor bújzatok össze!«
Méltó felhergelt küklpsz hangjához a hangja:
rettenetes hangos, belereng a szavába az Aetna.
Menten a vízbe merültem a rémület úgy megijesztett!
Acisom elmenekülne, szaladna, inalna, de nem bír:
»Jaj, Galatea, segíts! Szüleim, most kell a segítség,
végem van, birodalmatok engemet is befogadjon!«
Küklpsz kergeti őt, leszakít egy szirtet a bércből,
és rádobja: habár csak a vége találta el Acist,
mégis egész testét betemette az ostoba kötömb.
Nem tettem mást én, csak amit megadott a rideg sors:
hogy holtteste nagyapja erőit szívja be ismét.
Kezdetben bíbor vér folyt ki a szikla alól, ám
lassan a szín eltűnt, áttetszővé alakult át,
így teszi záporosó a folyó tükrét zavarossá,
majd lassan tisztul, szétnyílik közben a kötömb,
és hasadékból élő nádas magasul ki,
kötömb öblös szájából folyt szét csacsogó víz,
kész csoda: egy ifjú állt ott, hasig ért a bodor hab,
új-friss szarvát nádból font koszorú koszorúzta,
most magasabb volt, arcán kéklő fény ragyogott föl,
íme, az új Acis, folyamisten lett a fiúból,
és a nevét máig meg is őrzi az ottani vízár.”

Glaucus és Scylla

Csöndben van Galatea, feloszlik az összesereglett
tengeri nép, a habok közt nereisek hada úszik.
Scylla is ott van még, fél bár beugorni az árba,
és vagy a szomjas parti homokban meztelenül jár,
vagy, mikor elfárad, fürdővel üdíti a testét,
árnyas rejtekeken fürdik meg, titkos öbölben.
Szántja a tengeri árt egy újabb tengeri lény is,
Anthedonban lett azzá Euboia vidékén,
Glaucusnak hívják, belezúg meglátva a szűzlányt:
az menekül, próbálja marasztalgatni szavával,
ámde hiába, a lány rettegve rohan, tovaillan,
fölfut a part melletti magas hegy legtetetejére,
tengerpartra tekint le a csúcs, szirt nő ki a hegyből,
és ráhajlik a vízre elég hosszú kinövésével.
Itt áll meg, biztos helynek tűnik, lesi onnan,
isten-e, szörny-e a férfi, a színét kémleli hosszan,
és a haját, mely a vállán s hátán szerteözönlik,
halfarkat lát, melyben a test végződik alulról.
Glaucus szintűgy látja, a szomszéd sziklatetőre
dől: „Nem szörny vagyok én, nem szörnyű tengeri rémlény,
szép szűzlány, isten vagyok. És Proteus se, se Triton
nem jobb énnálam, s Athamas ivadéka Palaemon.
Ember voltam, bár elbűvölt gyakran a tenger,
gyakran a hálómmal próbáltam halra halászni,
vagy bámultam a varsákat sziklára kiülve.
Zöld pázsit nőtt part peremén, részint a habokkal
részint réti füvekkel van keretezve a tisztás,
szarvasmarhafogak sose rágták még a fűvét le,
csapzott kecskék, szende juhok nem rágtatok ott még,
mézrevalót sose gyűjtött onnan a méh se, a szorgos,
ünnepi díszkoszorút innen sose nyert el a homlok,
sarlót nem látott, én voltam e réten az első,
és a halászhálóimat én szárítani mertem,
és a halászsákmányt a mezőn számolni kívántam,
hogy mit adott hálómba a véletlen s a szerencse,
hogy cseleim hány áldozatot csaltak ma horogra.
Túlzásnak vélnéd, de miért túlozna az ember?
Épp csak a fűre rakom, megmoccan menten a sok hal,
mintha csak úsznának, fordulnak azonnal a földön,
bénán ámulok, és a halak belejutnak a habba,
elhagyják urukat, s elhagyják sorban a partot!

Bámultam, s fürkésztem okát hosszan kutakodva,
hogy túl síkos a fű, vagy egy isten műve-e mindez.
»Lássuk hát a füvet!« – mondtam, s beletéptem a fűbe,
és bele is harapok gyorsan, hogy lássam erőit.
Épp csak az új nedvtől kissé nyirkos lesz a gégém,
érezem, hogy mellemben a szív roppant hevesen ver,
és hogy a tengeri létbe erősen vágyakozik már,
nem volt túl sok időm: »Ég áldjon, föld, sose lépek
többé rád!« – szoltam s lemerítem testem a vízbe.
Megtisztelnék a tengeri istenek és odajönnek,
hogy kivegyék testemből azt, ami földi, halandó,
Oceanust s Thetyst kérik, s megtisztul a lelkem,
s íme, kilencszer cseng a varázsdal-hang duruzsolva,
szívem száz folyam árja kimossa, kitisztul egészen,
egyszer csak rám zúdul, akárhova nézek, a tenger,
és az egész zuhatag-zubogás rádól a fejemre.
Azt, ami megtörtént, eddig tudom én felidézni,
nincs több emlékem, nem ivódott más tudatomba,
és mire eszméltem, testem mássá alakult át,
más lettem, mint rég, lelkem sem volt a korábbi.
Rozsdás zöld a szakállam, tűnt fel először a látvány,
és a hajam hajzat, szétbomlik sátra a vízben,
óriás vállam lett, a karom kéken ragyogott már,
halfarkamnőtt, görbült lábaimon sok a pikkely.
Mit használ ez az új szépség, s hogy a tenger elismer?
Mért vagyok én isten, ha neked nem tetszik a formám?«
Itt befejezte, akart még volna beszélni az isten,
Scylla viszont menekült. Őrjöngve, dühöngve odébbállt,
s ment Nap-lány Circe bűvös házába csalódva.

Csehy Zoltán fordítása

Csehy Zoltán (Pozsony, 1973): költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi szépirodalmi könyve: *Grüezil Fél év Svájc* (Kalligram, 2020). Legutóbbi irodalomtudományi munkája: *Aritmikus képzelet. Avantgárd zene, chance poetry és epikus gravitáció Cselényi László költészetében* (Kalligram, 2021). Legutóbbi zenei tárgyú munkája (László Ferencsel közösen): *Opera 138. Szubjektív operakalauz jegyváslóknak* (Magyar Állami Operaház, 2022). Jelenleg Ovidius *Átváltozások* című művének fordításán dolgozik. Dunaszerdahelyen él.

Fecske Milán

élete, jó sora és viszontagságai

Egy motoros riksával a folyóhoz vitettem magam, mert Váránási lelke a Gangesz, ami itt már vagy egy kilométer széles. A folyón ladikok, kis halászhajók, lakóhajók, a part mellett a vízben meg emberek ezrei. Valami szertartás keretében kancsóból vizet locsolnak a fejükre, néhányan még a szájukat is öblögetik a folyó vizével, mások szappannal dörzsölik magukat, az asszonyok mosnak, gyerekek fröcskölnek egymást, az öregek meg a sekély vízben heverve áztatják testüket, keléseiket.

A parton tolong a tömeg, ünnepelnek, házassuló párok érkeznek, valami vallási szertartást végeznek, kriketteznek, árusok kínálják csecsebecséiket, zarándokok és turisták bámészkodnak, sétálgatnak. Hatalmas lépcsősorok váltogatják egymást, melyeket ghatoknak neveznek. A lépcsőkön ezrek üldögélnek, a nők színes szárikban, férfiak fehér dóthikban és kurtákban, de olykor csupán egy apró ágyékkötőt viselnek. A szent emberek, a szadhuk, meg anyaszült meztelenül gubbasztanak törökülésben.

A lépcsősorok mögött csipkés tornyok, beton lapostető, romos kastélyok, élénkre festett házak, erődszerű épületek függőleges falakkal. A paloták mögött sikátorok, szeméttel, vörös köpetekkel, rühes kutyákkal, sovány zebukkal, meztelen gyerekekkel, koldusokkal és nyomorékokkal.

Na, Fecske, láttál te már ezt-azt, de ez ezek a színek, szagok, a tömeg és a folyam hullámozása, ez a folytonos ricsaj! Hát, ilyet még nem!

A város fölfedezését a vízen kezdtem. Az egyik partszakaszon sorban várakoztak evezőseikkel a bérelhető ladikok.

– Who speaks English? – kiabáltam a partról, mire az összes csónakos föltartotta a kezét.

– II I! I!

Azán mikor feltettem nekik néhány kérdést, kiderült, ha megírnák egyszer az életrajzukat, hát nem az lenne a címe, hogy *Az igazmondó*. De értettem én, sok a ladik, kevés a fizetőképes vendég. Mire egyik, azzal a sajátos indiai kiejtéssel, de amúgy ékes angolsággal odakiáltott nekem.

– Uram, itt csak én tudok angolul! Ezek csak mondják. Jöjjön hozzám, nem bánja meg. Iskolázott ember vagyok, tőlem kérdezhet bármit.

Hamar megegyeztünk az árban és az időben, beugrottam mellé, és már lökte is el a csónakját a szomszédjától, aki sötét tekintettel nézett ránk. Mikor eltávolodtunk a parttól, behúzta az evezőket, és teátrálisan körbemutatót.

– A Gangesz szent, mert maga a teljesség. Mert Brahma, az alkotás, Siva a rombolás és Visnu a megőrzés isteneinek közös alkotása. A földre, a látható világba, a láthatatlan égi forrásból folyik alá. Ezért hideg a vize. Tiszta, soha nem poshad, ereje végtelen. Sziklatömböket morzsol porrá, hogy gazdag ásványi anyaggal termékenyítse meg a partvidékét – mondta bevezetőül, aztán megint evezni kezdett, azzal, hogy megmutatja nekem a legfontosabb ghatokat.

Közben jelezte, hogy szólítsam Dzsaváharlálnak, és miközben kimondta a nevét, kezét a szívére tette, és kissé meghajította magát.

– Nyolcvannyalc ghatja van Váránaszinnak, ezek a palotáktól a folyóba vezető széles és magas lépcsősorok, melyek alján fürdözhetünk, vagy szertartást végezhetünk, vagy pudzsát ajánlhatunk föl isteneiknek. Kivéve azt a két ghatot, melyek kizárólag a halottak hamvasztásának helyszínei. Ezek a Manikarnika és a Harishchandra.

Csak mondta és mondta, miközben mutogatott, és mindenféle mondákkal, hiedelmekkel traktált. Ekkor karnyújtásira tőlem egy méretes jutazsák úszott. Ha kinyúlok érte, még el is érem. A zsák közepe kidudorodott, elől és hátul meg belemerült a vízbe.

– Dzsaváharlál, nézd, valamelyik hajóról eshetett le ez a csomag! – mutattam neki.

– Nem, ez egy hulla – mondta, mintha ez a legtermészetesebb dolog lenne.

– De hát ti elégetitek a hulláitokat! – kiáltottam rémulten, mert egyre közelebb úszott hozzánk a zsákba varrt test. Most már értettem, nyilván felfúvódtak a belei, az emelte ki a testét, a feje és a lába meg a víz színe alatt úsztak.

– Általában – bólintott –, de a csecsemőket, terhes nőket, a szent embereket, meg akiket kígyó mart meg, azokat zsákba varrják, és a vízbe temetik.

– De miért?

– Hogyhogy miért? Mert már évezredek óta így csináljuk – mondta, aztán hallgatunk egy darabig.

Ne keresd többé Indiában a dolgok okát, Milán, csak figyelj, és csodálkozz!, mondtam magamnak.

A nagyobb halottégető ghatnál, a Manikarnikánál kértem, hogy álljon meg, kifizetem majd a túlórárt, mert éppen égetéshez készültek. Egy stég oszlopához kötötte a csónakot, és intett, hogy kövessem. A lépcsősor itt nem volt olyan magas, előtte pedig homokos fövény terült el, ahol az égetések folytak. Ezen átvágva, alig ötven méterre a ceremónia színhelyétől egy kockaalakú épületbe mentünk, aminek az emeletén egy nyitott teraszon teaházat alakítottak ki. Kísérőm ennél jobb helyet nem is választhatott volna. Mintha az Operaház királyi páholyában ülnénk, csak ezt aranyozott korlát helyett rozsdás vasrudak határolták, és persze, az előadás is, az igazi életről, pontosabban: az igazi halálról szólt.

Az étetés fővenyén mindenhol farakások, még a szomszéd épületek teraszain, udvarán is felhalmozott száraz farönkök. A mélyhangon pöfögő motoroshajók is folyton szállították ide a fát.

– Mit iszol, Dzsaváharlál? A vendégem vagy. És amíg itt ülünk, ugyanazt fizetem, mintha csónakáznánk – mondtam, mert egyrészt csak néhány rúpia volt az óránkénti viteldíj, másrészt, mert éreztem, hogy ha ügyes leszek, talán olyan titkokba is bepilanthatok Kháronom segítségével, amikhez egy turista csak ritkán férhet hozzá.

Ő csájt ivott, tejes teát mindenféle fűszerekkel, fahéjjal, gyömbérrel, szegfűszeggel, én meg kólát kértem, aminek felnyitása előtt ellenőriztem a kupakját, hogy érintetlen-e. A fém bögréembe töltöttem, ami mindig az övemem lógott.

Egy máglya megrakását éppen akkor fejezték be, volt vagy két méter magas. Érkezett a menet, cipelték a hordozható ravatalt, mindenki fehérben, úgy látszik itt a fehér a gyász színe. Aranyszállal átszótt takaró alatt feküdt a halott, aztán lekerült a terítő, látom, középkorú nő, a talpa pirosra festve. A rokonai felnyalábolták, és rituális mozdulatokkal ötször megmerítették a Gangeszben. Én tátott szájjal figyeltem a számomra hátborzongató szertartást, csónakosom meg engem nézett. Látva, milyen értetlenül bámulom az eseményeket, olykor egy-egy szóval magyarázta a történeteket.

– A Gangesz lemossa a bűnöket – mondta.

A halottat a máglyára helyezték, a szájába valami kenőcsöt tettek, a testét is többhelyen bekenték ugyanezzel, de még a máglyát is megkenték itt-ott.

– Ghí. Tisztított vaj.

– Vajjal kenik?

– A ghí megtisztítja a testet.

Aztán megfordították, mint az én zsákos hullámat, hogy arccal lefelé feküdjön utolsó földi ágyán. A rokonok tömjénnel füstölték, és színes virágokat szórtak a testre, meg a farakásra.

– Mindjárt jönnek a kecskék – mondta Dzsaváharlál.

És valóban, három kecske is rohant a máglya felé, hogy leegye a virágokat, de az égető emberek már alá is gyűjtöttak, ezért az állatok csak néhány világítóan sárga és vörös virágot tudtak megkaparintani.

Föllobbant a tűz, és meglepően gyorsan futottak szét a lángok a farakáson, talán, mert valami port szórtak a munkások a lángok közé. Láttam a nő haját, vékony lábszárát, a talpa pirosát, és ahogy égett a tűz, a test olvadni kezdett. Nem tudok jobb szót erre. Nem reccsent, tört, szakadt, hanem, mint egy viaszbábú, lassan olvadozott. Ekkor jöttem rá, milyen jó, hogy nem a hátára fektették, mert ha látom az arcát is, ahogy mállik szét, az olyan lett volna, mintha grimaszolna, mintha érzelmeiket mutatna. Egy darabig biztosan ezzel a széteső, elfolyó, torz arccal álmodtam volna.

Ekkor hirtelen az egyik lába térdnél behajlott, égnék állt a lábszára, mint egy felkiáltójel magasodott ki az égő farakásból. Aztán a másik lába is behajlott, már két felkiáltójel meredezett a máglya fölött. Ekkor az egyik munkás egy husággal visszanyomta őket. Én meg ijedten fölkiáltottam, mire Dzsaváharlál megjegyezte.

– Hogy jobban égjen. A csontok nehezen égnék el. Ha otthagyja, akkor a végén a hamuban épp lábszárcsontok maradnak.

Tárgyilagosan adta elő ezt, ahogy Margit néném a szomszédnak a mákospatkó helyes sütését magyarázta volna. Néztem a gyászoló arcát, azok is inkább érdeklődő figyelemmel, mintsem megrendüléssel követték a kedves rokon sülését. Pár szót váltottak egy-

mással, de gesztusaik alapján, az is olyanfélének tűnt, hogy: „Ügyesen megrakták ezek a fiúk a máglyát” meg hogy: „Egészen rendesen sült le a nénikénkről a hús meg a zsír.” És valóban! Úgy tíz perc alatt leégett a bőr, a hús, a keveske zsír a csontokról. Különös, hogy a fehér lábszárak nem lettek kormosak, szinte világítottak a lángok vöröse között.

A munkások olykor égést segítő port szórtak a tűzre, a rokonok meg valami monoton dalba kezdtek. Mellettük fát vásárolt a következő gyásznép, hogy építhessék az ő máglyájukat is. Higgadtan, hangosan alkudoztak, ahogy egyébként is szoktak. A lép-csokról meg jelentős tömeg figyelte az eseményeket.

Mi némán néztük, ahogy egyre alacsonyabb lett a rakás, egy idő után a csontok már a földön égtek. Mindenféle furcsa gondolatom támadt, még az is eszembe jutott, hogy hogyan fog Teróka sikongatni, Zsák meg hülye poénokat elsütöni, mikor elmesélem ezt Pepe kocsmájában.

Végül csak a szürke por meg néhány csont maradt. Ekkor egy idősebb férfi fölkapott egy jó nagy husángot, és vadul csépelni kezdte a csontokat. Főleg a koponyát, ami addig majdnem egyben maradt. Dzsaváharlálra pillantottam, hogy kétségbeesésében talán megőrült az öreg. De ő megnyugtatott.

– Hogy a lélek szabadon távozhasson.

Mikor befejezte a legöregebb rokon a csonttörést, hoztak neki a Gangeszből egy korsó vizet, amit a válla fölött a hamvakra öntött, aztán maga mögé dobta az agyagkorsót, ami összetört.

– A halott és a család között a rokoni kapcsolat ezzel megszűnt. Az asszony lelkét többé semmi sem köti ehhez a világhoz – magyarázta Dzsaváharlál.

A munkások a rokonságnak valami kapaféléket hoztak, amivel azok a folyóba kezdtek kotorgatni a hamut és a csontmaradványokat. Mikor megvoltak ezzel, egymással beszélgetve, majdhogynem vidáman távoztak.

– Nem is siratják? – kérdeztem.

– Hát, mit sirassanak? Véget ért ez az élete, de majd újra érkezik egy másikban. Ha csak nem annyira szerencsés, hogy eljutott végre a nirvánába. Megszabadult a szenvedés állapotaitól, és örök egységbe került Istennel.

– Szóval lehet, hogy végleg megszűnt, nem kell visszajönnie?

– Dehogyan! Nem megszűnt, csupán megszabadult a szenvedésekkel teli életei körforgásától.

Ezen elgondolkodtam, hogy én bizony szeretek élni, és ha halálom után a legkisebb esélyem lenne rá, hogy visszajöhetek ide, hát én semmiképpen sem vágnék arra a semmittevésre ott, a nirvánába. Igaz, a keresztények mennyországánál az se lehet unalmasabb. Mikor itt tartottam, látom, ahogy a rokonok eltűntek, a munkások a leg gondosabb gereblyezésbe kezdtek a máglya helyén.

– Ezek aztán alapos munkát végeznek! – bólintottam elismerően.

– Ezek most nem dolgoznak, hanem szerencsét próbálnak.

Mikor észrevette, hogy nem értem, megkérdezte.

– Ugye, látott már az úr amerikai filmekben aranyásókat?

Bólintottam.

– Na, ezek is ezt csinálják. Aranyfogat, ezüst- vagy aranyékszert keresnek. Hátha volt az asszonyon ilyen, mert akkor az olvadt fémet megtalálják a homokban. Ilyenek ezek az érinthetetlenek – legyintett.

– Az mi?

– Nem fontos – legyintett megint.

Úgy látszik, Fecske, itt semmi nem az, aminek látod, örülhetsz, hogy ilyen ügyes révészéd akadt ebben a színpompás alvilágban. De zavart, hogy ezúttal – igaz először – nem válaszolt a fickó.

Hogy vége lett a ceremóniának csónakosom az órájára pillantott, én meg mondtam neki, hogy nem kell sietnie, ahogy ígértem, kifizetem a velem töltött idejét. Igyon még egy csájt.

– Dzsaváharlál, miért tudsz te angolul, a többiek meg nem?

– Mert én egy brachmin családból származom, jó iskolába jártam a szüleim. De mikor tizenhat éves voltam, apám cége tönkrement, és hamarosan meg is halt, nekem meg dolgoznom kellett volna. De csak olyan munkát kaptam, amit szégyelltem a városomban. Inkább elszöktem.

– Milyen munkát?

– Beállni valami kézműveshez.

– És ez jobb annál, hogy most itt evezel?

– Jobb. Mert ott egy vájsza lakatos segédje lennék, később magam is lakatos, brahmin létemre. Ezt az egész város tudná, itt meg nincs főnököm, és a többi hajóssal sincs kapcsolat. Nem barátkozom velük.

– Nem is tudják, hogy te brahmin vagy?

– Szerintem tudják, de nem ismerték tiszteletreméltó apámat, nem tudják, hol él anyám, meg a húgaim. És a családomnak se kell szégyenkeznie a város előtt miattam. Nem tudják, hol élek, mit csinálok.

– Hogy is vannak ezek a kasztok? – kérdeztem óvatosan, mert tudtam, nem szívesen beszélnek erről az indiaiak, és az útikönyvek is csak szőrmentén említették a témát. – Úgy tudom, az alkotmányotok tiltja.

– Tiltja, tiltja, de nem tudom, mit szólnának azok a képviselő urak, akik állandóan fölszólalnak a kasztrendszer ellen, ha a szakácsuk egy pária lenne. De ha csak egyszer is enniük kellene egy ilyen érinthetetlen készíttette ételből. Adják a lányukat hozzá egy érinthetetlenhez. De akár csak egy alsóbb kasztbélihez, akkor majd hiszek nekik! – fakadt ki váratlan indulattal.

Na, Fecske, itt a te embered! Ez olyan, mint amikor a csatában „nyelvet fognak”, amikor az ellenséges katona elkezd beszélni a saját seregéről. Csak légy óvatos!, mondtam magamnak, és megkérdeztem.

– Dzsaváharlál barátom, hallottam én ezekről a kasztokról valamit, de bevallom neked, nem nagyon értem.

– Mi beleszületünk egy kasztba, azán ebben az életünkben ott is maradunk. Nincs átjárás. Ha ezt tudomásul veszed, és nem lázadsz, akkor az új életedben elnyered a jutalmad.

– De hát te is lázadtál!

– Én nem lázadtam, csak elhagytam azt a kisvárost, ahol mindenki ismert. Egy brahmin is dolgozhat sokfélét, én csak azt nem akartam, hogy otthon lássák ezt.

– És milyen kasztok vannak?

– Több száz is van, de ezek a négy fő kasztba tartoznak. A *brachmin*, a papok rendje, a *ksatrija*, az uralkodók, lovagok vagy katonák kasztja, a *vaisja*, a földművesek, kereskedők kasztja és a *súdra* mega a munkásoké, szolgáké.

– És a páriák?

– Ők a kasztokon kívül vannak. A falvakban csak a településen kívül élhetnek, régebben csengőt kellett a nyakukba kötniük, hogy vigyázzon mindenki magára, ha jön közülük valaki.

– Mire vigyázzon?

– A pária árnyéka sem érinthetett meg egy falusit, még egy sudrát sem. Köpőcsészét kellett vinniük magukkal, mert nem szennyezheték be a falu földjét.

– És miért engedték be őket a faluba?

– Ők nyúzták a döglött állatok bőrét, meg ők szedték össze a faluban az emberek ürülékét. A teheneiket nem, mert azt felhasználták a parasztok. De az emberi fekáliát nekik kellett naponta kivinniük a faluból, ezért aztán dobtak nekik valami ételmaradékot. Azt ették.

– És ma is?

– Nem, de hamar kiderül rólok, hogy páriák, és akkor ma se könnyű nekik.

– Akkor mit dolgozhatnak?

– Például itt Váránasziban égetőemberek, de a nagyvárosokban tízezerrel főleg a csatornázási vállalatoknál dolgoznak. Pucolják a csatornákat. Meg hát a vécéket takarítják, mondjuk a szállodákban.

– És te most mi vagy, hogy csónakos lettél?

– Hát brahmin, mi lennék? Aki olyan munkát végzek, amit a vaisják szoktak, de attól még brahmin maradtam.

– Feleség?

– Az még nincs, de lesz! – mondta határozottan. – Gyűjtöm a pénzt, hamarosan veszek egy motort a csónakra, aztán egy nagyobb hajót, amivel már külföldi csoportokat tudok vinni. Abban van a pénz, és akkor majd megnősülök.

A csónakos itt elhallgatott, hosszan nézett maga elé, csak utána folytatta.

– Akkor összegyűjtenék még egy csónakra, fölvennék egy embert, aki azzal vinné a kirándulókat...

– És hogyan keresel magadnak asszonyt? – szakítottam félbe, mielőtt álmodozásában egy egész hajóflottáig jut.

Elkomorodott, látszott, eltaláltam az érzékeny pontját. Végül belekezdett.

– Tudod, Milan úr, nálunk a szülők keresik meg a gyerekeik házastársát. A brahminok meg a ksatriják, de még a jobbmódú vaisják is, föladnak egy újsághirdetést: A delhi műszaki egyetemen végzett brahmin fiúknak keresünk hozzáillő, brahmin lányt, aki... és a többi, és a többi.

– Beírják, hogy melyik kaszthoz tartozót keresnek?

– Persze, hogy beírják! Hát csak a kasztunkon belül házasodhatnak.

– És te is így fogsz?

Megint sóhajtozott egy kicsit, aztán bólintott.

– Még az alsóbb kasztbéli szülők sem engednék, hogy elvegyem a lányukat. Csak a kaszton belülről lehet házasodni.

– Akkor neked így kellene meghirdetned magad: Árva, hajóflottát üzemeltető brahmin fiú keresi árva brahmin lány ismeretségét házasság céljából.

– Igen, valahogy így kellene – nevetett Dzsaváharlál, aztán én is vele nevettem. Ekkor megérkezett a következő temetési menet, és elcsendesedtünk.

– Dzsaváharlál, akkor te elégedett vagy az életeddel?

– Azt hiszem, igen.

– Úgy látom, bízol is a jövődben.

– Teljességgel – felelte.

Kifizettem, megköszöntem a kalauzolást, és búcsúzóul hosszan ráztuk egymás kezét.

Sétálgattam a koszos utcákon, de eközben folyton a hullágető páriákon járt az eszem. Vissza is mentem a Manikarnika ghathoz. A következő máglya már szinte teljesen leégett. A munkások a tűztől kissé távolabb, egy csoportban állogáltak, most már csak akkor akad dolguk, ha a rokonok elmentek, és indulhat a kincskeresés.

Mindegyik egészen sötét bőrű fiatal férfi volt. Izmos karjuk, széles arcuk izzadtan csillogott a cipekedéstől meg a tűztől, ahol az imént még dolgoztak. Tudtam, nem zavarnak el, mert azt már megfigyeltem, hogy az egyszerű emberek, mikor látták szőkésbarna hajam, világos bőröm, nyúlánk termetem, gyakran rám mosolyogtak. A gyerekek körülugráltak, olykor fiatalabb párok megkértek, fényképezkedjek le velük. Szóval egzotikus figurának számítottam.

Mosolyogva intettem a munkásoknak, mire nevetgélve visszaintettek. A szomszédos ház apró boltjába szaladtam, és vettem két nagyüveg hideg kólát. Odaadtam nekik, hajlongva köszönték, és a palackokat egymásnak adogatva ittak. Hatan voltak, egy perc alatt elfogyott a kóla. Ekkor már odamerészkedtek mellém, és kiderült, mindegyik beszél néhány szót angolul. Odavittek egy rönkhöz, hogy emeljem meg, milyen nehéz. Aztán az izmaikat mutogatták nevetgélve.

Mikor a fehérhús gyászmenet elvonult, fogták a szerszámaikat, és indultak a kincs után, de előtte meghívtak magukhoz másnap estére. Úgy látszott, egyhelyen élnek, és kiderült, hogy az egyikük kisfiának valami születési szertartása lesz, ahol a család és a barátok is részt vesznek. Magyarázták, hogy nagy megtiszteltetés lenne nekik, ha részt vennék én is az ünnepségen. Persze azonnal igent mondtam. Holnap este nyolckor találkozunk ugyanitt, búcsúztak tőlem.

Na, Milán érinthetetlen hullágetőkkel mulatozol holnap. Nem egy mindennapi program.

Már alkonyodott, a népek a templomokba indultak, hát én is taláalomra beléptem a közel kétezer szentély egyikébe. Éppen valami szertartás kezdődött, az emberek a cipőjüket vetették le, én is kifűztem az enyémet, s mikor már a kezemben tartottam mindkettőt, egy nyolcév körüli kislány kikapta a kezemből, és rohanni kezdett vele.

Na, Milán, ez a kis kócos ördög ellopta az egyetlen pár zárt cipődet, pedig itt az kell a gyakran bokáig érő mocsok miatt. Most meg ellopták! Szaladtam a lány után, aki a templom melletti hatalmas fához ért, a földre vetette magát, törökülésbe rendezte lábát, és maga elé tette a cipőmet. Hát mit akar ez? Nem értettem. Ekkor vettem észre, hogy mellette mindenütt gyerekek, főleg nála néhány évvel idősebb fiúk ültek, előttük cipők.

Ezek itt mind cipőörök, jöttem rá, akiknek majd dobnak néhány paisát a szertartás során megtisztult hívők. És ebben a pillanatban az én kis öröm elől a szomszédjában kuporgó kölyök megpróbálta elvenni a cipőmet. A lányka nem hagyta, rángatták ide-oda, pedig a fiú előtt már öt pár cipő várakozott. A kicsi lány hatalmas fekete szemébe könny gyűlt, érezte, hogy az egyetlen pár cipőjét is elveszik most tőle, de ekkor odalépett Fecske Milán, hogy igazságot tegyen. A fiú fölé hajoltam, aki észre sem vett az ádáz küzdelemben, és elüvöltöttem magam magyarul.

– Azonnal abba hagyod, vagy szét rúgom a segged!

Mindketten megmerevedtek, egyik sem mozdult, aztán lassan fölnéztek rám. Kivettem a kezükből a cipőmet, és a lány elé tettem. Ujjammal megfenyegettem a fiút, talán érti ezt a mozdulatot, gondoltam, és hogy nyomatékosítsam óhajomat, lehajoltam hozzá, és mély hangon ennyit mondtam.

– Megértettél?

És a fiú, mintha tényleg értené, ezt felelte:

– Yes, sir!

A lány meg könnyes szemmel mosolyogott, én rákacsintottam, aztán bementem a templomba.

Mikor vége lett a szertartásnak még egy virágfüzért is kaptam a nyakamba. Így, füzérestül, homlokomon a piros ponttal mentem a cipőmért. A fiú előtt már csak egy pár volt, és mellette egy rongyon, négy tíz paisás. Tehát cipőnként tíz paisát adtak neki a bűneiktől megtisztult hinduk.

Elővettem egy rúpiát, és a kislány kezébe nyomtam, de úgy, hogy a fiú is lássa, hogy az az én egy pár cipőmmel kétszer annyit keresett, mint ő az öt párral. A lányka meglepően reagált. A kezembe nyomta a cipőmet, riadtan körbenézett, és elrohant. Nem hálálkodott, de még csak meg se köszönte, hanem nyom nélkül fölszívódott. Álltam ott, először nem értettem, de aztán rájöttem. Nyilván attól félt, hogy a nagyobb kölykök elveszik tőle hatalmas keresetét.

A fiú meg – lehetett úgy tízéves – leguggolt a negyven paisája mellé, és most meg ő sírta el magát. Erre elővettem egy ötven paisás acélpénzt, amin az indiai parlament képe látszott, és az alumínium tízpaisásai mellé dobtam.

– Na, kisöreg, ma te is megkeresed az egy rúpiát – mondtam neki, mire kikapta az ötvenpaisást az alumínium tízesek mellől, és a zsebébe rejtette.

Ahogy mentem visszafelé a templom lépcsőjéhez, hogy kényelmesen leüljek, és befűzzem a magasszárú cipőmet, eszembe jutott az egyik pihenőszerájnál látott jelenet. Makákók tanyáztak a szabadtéri büfé környékén, hogy rávehessék magukat valami maradékra, elhullatott, ehető szemétre. Volt közöttük egy vézna, félkarú is, akinek valószínű egy leopárd tépte le a karját. Ez persze mindig lemaradt az étel megszerzéséért vívott küzdelemben. Na, komám, egyél, mondtam, és dobtam neki egy kekszet. Főlkapta, de nem tudta megenni, mert a legnagyobb majom rávetette magát, és elvette tőle.

Akár a makákóknál, ezeknél a gyerekeknél is hiányzott a szolidaritás, a kisebb, a gyengébb védelme. Erősebb vagyok, hát elveszem tőled.

Befűztem a bakancsom, és látom, hogy cipőőrök közül néhányan követtek, és most a tenyerüket nyújtogatva álldogáltak előttem.

– Plase, sir! Please! – nyöszörögtek szenvedő arccal.

Nyilván elterjedt közöttük, hogy van itt egy fehér balek, aki szórja a rúpiákat meg az ötven paisásokat. Most ők is jöttek a jussukért. Intettem, hogy menjenek, nem adhatok mindenkinek, de egyre erőszakosabbak lettek, amikor fölcsettant mögöttem egy éles hang.

– Paksistan dzsao! Pakistan dzsao!

Mire a gyerekek szétbentek.

– Mit mondott nekik? – kérdeztem.

– Hogy takarodjanak Pakisztánba! – válaszolta.

Ekkor vettem csak észre, hogy a templomszomszédom az, akivel már a szertartás alatt is váltottam néhány szót angolul, be is mutatkozott, Ajay Rajputnak hívták. Neki is virágfüzér fityegett a nyakában, és intett, hogy menjek vele.

– Apám örülni fog, hogy eljöttem ide – emelte meg a virágfüzérét.

Tűrhetően beszélt angolul, és láttam, örül, hogy együtt látják a szőke fehéremberrel. Amikor ismerőseivel találkoztunk, széles gesztussal integetett nekik, aztán rám mutatott, és mondott valamit. Csak néhány utcányira laktak, apja ortodox hindu, de nagyon érdeklik a távoli világok dolgai, ezért meghívna hozzájuk, magyarázta.

A Rajput család jómódú lehetett, legalábbis ottani viszonylatban. A nappaliban fogadtak, ahol egy ebédlőasztal főhelyén trónolt a családfő, Ajay apja, mellette a fiatalabb fia, aki kezet nyújtott nekem és bemutatkozott. Ő mellé telepedett le Ajay. Három nő, két fiatalabb meg egy idősebb álltak az asztal mellett, de őket nem mutatták be. A családfő is csak egy főhajtással köszöntött, és intett, hogy foglaljak helyet vele szemben az asztal másik végén. A nők nem ültek le, nem ettek velünk, hozták az ételeket, lesték a családfő kívánságait, aki nem beszélt velük, hanem egy-egy pillantással, kezének intésével irányította őket.

Tudtam, hogy az ortodox hinduk vegetáriánusok, ezért nem félttem annyira az ételektől, mert azt már láttam, hogy a hússal hogyan bánnak erre felé. A henteseknél föllógatják őket a bejárat előtt, hűtő nincs, és a legyek csak akkor röppennek el róluk, ha az árus levesz egy darabot, hogy vágjon belőle a vevőnek. Amúgy is tisztának tűnt a ház és a lakói. A mártásokat meg, melyeket a rizsre és a zöldségekre locsoltunk, jó csípősre főzték, ami maga is fertőtleníti. A puri, az olajban sült lepény meg még forró volt. Akadt a menüben bab, lencse, némelyik hasonlóan elkészítve, mint a mi főzelékeink, szóval végre jóllaktam ízletes, meleg étellekkel a nagyobb fertőzés veszélye nélkül.

Csak az zavarta önfeledt falásomat, hogy a gazda folyton kérdezett. Európáról, a házmról, a kommunistákról, az új kapitalistákról, hogy keresztény vagyok-e, hogy mivel foglalkoznak a szüleim, hogy lehet-e nálunk templomba menni, hogy mennyibe került otthon az a ruha, ami rajtam van, és abból hány liter benzint, és hány kiló lisztet lehet venni? Szóval, nem túlzott Ajay, hogy érdeklődő az apja, mert bizony megoldogtam azért a vacsoráért. A fia alig győzte fordítani, mikor teleszájjal válaszoltam.

A homályos helyiséget vastag szőnyegek borították, akadt néhány mély fotel is, a sarokban egy istenség szobra mellett egy oltáron szantálfa füstölők parázslottak, előtte tálkában virág, a földön ezüstantányérban az aznapi pudzsa, az isteneknek szánt édes-ségféle rizsből és gyümölcsökből.

– Itt imádkozik reggelente hatkor a család – mondta Ajay, mikor látta, hogy gyakran pislantgatok a sarok felé. – Siva – tette hozzá – Lord Siva.

Na, gondoltam, ezek is itt, a pusztító istenséget imádják.

– És kikből áll a családod?

– Hát apámból, az öcsémből, a két húgomból meg anyámból.

Na, akkor a két fiatalabb nő a húgai lehetnek, az idősebb meg az anyja, pislantogtam a nőkre, akik mereven álltak a fal mellett, és várták a családfő újabb parancsait.

A férfi homlokára, kis vonással a közepén, fehér háromszöget pingált, ami azt jelentette, hogy ő ortodox, tudtam meg Ajaytól.

– Nagyon praktikus – súgtam neki.

– Mi?

– Hát, hogy ti, a homlokotokra rajzoljátok, hogy mifélek vagytok; hogy aznap imádkoztatok-e már, hogy lány vagy asszony-e az illető, mint nálunk az autók a rendszámokat úgy hordjátok ezeket.

Ő csak vonogatta a vállát, látszott, nemigen érdeklik az effélék, a virágkoszorút is inkább csak az apja miatt hagyhatta magán, hogy mutassa neki, járt aznap templomban.

Ajay a vacsora végeztével elkísért egy darabig, és kuncogva magyarázta, hogy az apja már nyilván nekiállt, hogy megtisztítsa magát a velem közösen fogyasztott vacsora miatt.

– Hogy mit csinál? – kérdeztem csodálkozva.

– Hát, hogy veled, tisztátalannal egy asztalnál vacsorázott, maga is beszennyeződött. De annyira kíváncsi az öreg, hogy inkább vállalja ezt.

– És hogyan tisztul meg?

– Biztosan vesz egy rituális fürdőt, meg eszik az öt tehéntermékes kásából.

– Az meg mi?

– Egy olyan kása, amibe tehéntejet, túrót, tisztított ghí vaját, tehénvizeletet, meg tehénürüléket kevernek.

– Tehénhúgyot meg tehénszart? – Álltam meg döbbenten a járda szélén. Ő is megállt, a szemembe nézett, majd röhögni kezdett.

– Persze! Friss tehénlepényt meg egy kis sárga, habos tehénpisát – nevetett egyre jobban.

Nekem meg az jutott eszembe, lehet, hogy ez azért vitt az apjához vacsorára, hogy jól kiszúrjon az öreggel. Hogy tehénszart meg tehénhúgyot etessen vele, miközben titokban jól kiröhögi. Mert azt láttam, ha az apjával van, akkor igencsak tart tőle.

– De még mindig jobban jár, mint az apja, az én szentfazék nagyapám – folytatta Ajay. – Ő még a teljes ceremóniát végig csinálta, amikor megjött egy bangladesi újtjáról, mert kereskedő volt és a muszlimokkal is üzletelt. Ott aztán olyanokkal evett együtt, ráadásul olyanok főzték a tisztátalan ételeket, amiért keményen tisztogatta itthon magát.

– És hogyan?

– Először meg kellett fürdenie száznyolc különböző medence vízében.

– Egyszáznyolc?

– Várjál, még nincs vége! Aztán át kellett mennie egy olyan helyen, ahol egy bárányfej volt elhantolva, aminek a leölés előtt kicsorgatták a véré, és ezzel kellett az öregnek bekennie a homlokát. Folyt a fehér szakállán is a vér, úgy nézett ki, mint akit fejbe lőttek az angolok a szipojlázadásnál – nevetett nagyokat. – Aztán újabb száznyolc medencében meg kellett fürdenie, meg tehénhúgyot kellett innia, de nem ám egy kicsit a kásába keverve, mint az apámnak, hanem rendesen betolni egy pohár húgyot. Végül a kaszttanács összes tagját meg kellett vendéglélnie – mesélte fulladozva.

– És ez neked olyan vicces?

– Neked elmondhatom, én utálom ezt a sok vallási hülyeséget. Szépen gyűlik a pénzem, és angolul is tanulok, mert én úgy elmegyek innen, hogy vissza se nézek. – Itt fölerősítette a hangját – Amerikába! – kiáltotta ki hétpécsetes titkát a Váránasi éjszakába. – Na, megyek haza, szeretném látni az öreg képét, ahogy elnyámmogja a húgyos-szaros kását. Holnap gyere el az irodámba, kapsz egy rendes amerikai kávé, itt van a cím – intett, aztán a kezembe nyomott egy névjegykártyát, és elindult hazafelé.

Másnap dél körül a forróság elől betámolyogtam a legközelebbi templomba, ahol a kőfalak kellemes, hűvös levegőt árasztottak. Egy kisebb szentélybe jutottam, s mi-

kor körülnéztem a félhomályos helyiségben, egy simára csiszolt, úgy másfél méter magas, vaskos kőoszlopot vettem észre a szoba közepén, ami egy peremes vályúból ágaskodott fölfelé.

Ekkor belépett két asszony, az egyik a kőrudat tejjel kezdte locsolgatni, a másik meg vaját kenegtetett rá. Ahogy csúszott a keze a simára csiszolt vaskos gránitrúdon, melynek a vége szépen le volt gömbölyítve, bizony nem gondolhattam másra, mint amikor a svéd Lizmet a swinger klubban az én kőkemény oszlopomon csúsztatgatta sikamlós kezét.

Az asszonyok észre sem vették, hogy a sötét sarokból kigúvadt szemmel lesem, ahogyan simogatják, kenegetik, kényeztetik azt az óriási álló valamit.

Mondjuk ki: azt a hatalmas, álló kőfaszt.

És alatta? Alatta meg egy punci volt, abból emelkedett fölfelé. A pereme két szeméremajkat formázott, a tej és a megolvadt vaj egy kitüremkedő perembe folyt. Ahogy az asszonyok dolgoztak azon a méretes löcsön, istenuccse, merevedésem támadt.

Mikor végeztek, és elmentek, közelebb léptem az oszlophoz, ekkor belépett egy idősebb brahmin. Látva, hogy értetlen pofával bámulok, a meredező gránitra mutatott.

– Shivaling! Lord Siva – mondta.

Ezt meg már végképp nem értettem. Hogy lehet Siva istenség egy nagy fasz. Intett, hogy várjak, és hamarosan visszajött egy fiatal pappal. Ő is félmeztelen volt, csak a dereka köré csavart egy lepedőfélét, a nyakában meg egy nagy barna golyókból fűzött lánc lógott.

– Segíthetek? – kérdezte angolul.

– Azt hiszem, igen. Kérem, mondja meg, mi ez?

– Ez egy Siva-lingam.

– Egy fallosz?

Bólintott, és végigsimított kopasz fején.

– Igen, de ezt mi másként mondjuk. Ez egy Shivaling. Siva isten megtestesült alakja, az isten kettős természetének mása. Bár Siva az aszkézis, a világtól való visszavonulás istene, mégis leginkább a fallosz alakjában tiszteljük, amely az erotika és a szexuális energia szimbóluma.

– De miért?

– Mert mindig erekciós állapotban van, de soha nem ontja, hanem mindig visszatartja magát.

Bólogattam, miközben arra gondoltam, hogy az a vajas, tejes lé ott nekem mást mutatott. Főleg, ahogy a nők simogatták, kenegették, csúsztatgatták rajt a tenyerüket.

– Ez meg a yoni – mutatott a kőpuncira.

– Ugye, ez egy...

– Lényegében igen – vágott közbe, mielőtt befejeztem volna a kérdésem.

Most már csak azon tűnődtem, hogy ez most kívülről vagy belülről ábrázolja az aktust? Hiszen alul volt a pina, és abból állt fölfelé a fasz. Mintha rájött volna a fiatal brahmin, min töprengek, megszólalt.

– De ne feledje! A lingam, bár folyton erekciós állapotban van, de mindig visszatartja magát. A szexuális energia nem kifelé, hanem befelé távozik. Kígyó módjára felkúszik a gerincoszlopon, és ha eléri a fejtetőt, megvilágosodáshoz vezet.

Na, Fecske, mondtam magamnak, akkor te ezért nem világosodtál meg eddig. És ha ez így van, akkor továbbra se fogsz. Te nem az a fajta vagy, aki szívesen visszatartja magát. Hogy csak folyton álljon a lingád, te meg arra várjál, hogy föl, a gerinceden át,

majd az agyadba spriccentesz. Ez, komám, nem a te vallásod!, mosolyodtam el. Amit ő nyilván félreértett, mert visszamosolygott.

– Itt van a közelben a Jangamawadi Math kolostor. Ha érdeklí a téma, ott több száz-ezer Siva-linga is van. A hívők odaviszik az apró linga szobraikat. Kőből, fából, vasból, de még szárított fekete Gangesz iszapból is akad ott.

Nekem persze egyből a párizsi szexmúzeum jutott eszembe, azzal a sok dákóval. Hát már ott is untam, dehogyis nézem meg ezt a monumentális Siva-kuki gyűjteményt.

A brahmin indult vissza, de az ajtóban megállt.

– És ha az ajándékboltokban vásárol egy lingát, mert itt a városban mindenhol kap, nehogy péniszként említse, mert meglincselik.

– Kik?

– Mindenki. Az árusok, meg a hindu vásárlók is. De ezt maga úgy sem érti – legyintett, és eltűnt a templom mélyén.

Nyolckor a megbeszélt helyen várt az egyik hullaégetőmunkás, s úgy tíz perc séta után egyre szűkebb sikátorokba vezetett. Végül befordultunk egy udvarba, melynek egyik oldalát egy leomlott ház romjai, a másik kettőt meg egy dűledező épület falai határolták. Az udvar már tele volt emberekkel. Néhány férfi a földön ülve zenélt, dobon, fúrlyán meg egy kis harmóniumon játszottak, a nők meg tarka szárikban pörögtek-forgtak, amit a többiek tapssal kísértek.

Igazi bulihangulat, nyugtáztam magamban. Mégis minden; a kopott emberek, a romos épület, a szemetes udvar büze valahogy világvége hangulatot árasztott.

Egy félhomályos helyiségbe vezettek, ott ült az anya, ölében a csecsemő, akit az apja azonnal a kezembe nyomott, hogy a magas fehér idegen, a díszvendég – mert már láttam ezt a szerepet osztották rám – áldja meg, vagy csináljon vele valami hasonlót. Fogalmam sem volt, hogy mit kellene tennem. A baba úgy egy hónapos lehetett, és azonnal üvöltöni kezdett, amikor elvették az anyjától. Az udvarról betódultak az emberek, hogy a fehér varázsló hogyan adja az áldását, én meg egyre zavartabban topogtam.

Na, Milán rögtönözz valamit, biztatgattam magam.

Végül, mikor mindenki elcsöndesedett, az összes mélyfekete tekintet rám szegeződött, kezemben a csecsemővel meghajtottam magam a négy égtáj felé. Aztán a két szemem között megérintettem az orra tövét, ahol a hatodik csakrát sejtettem, végül saját tengelyem körül körbe forogtam, miközben magasba emeltem, mintegy fölmutattam a gyereket.

A tömeg ekkor a csecsemő nevét kezdte kiabálni:

– Abhiraj, Abhiraj, Abhiraj!

Erre visszaadtam az apjának, aki úgy tűnt, elégedett volt az áldással, mert mély meghajlással vette át tőlem a fiát. Ezután az anya visszakapta a csecsemőt, aki azonnal elhallgatott, engem meg a szomszéd helyiségbe kísértek. Megjegyzem, éppen időben, mert a sok izzadó, lihegő kíváncsiskodótól a levegő egyre nehezebb, párásabb, bűdösebb lett, úgy éreztem, mindjárt megfulladok.

A másik szobában kizárólag férfiak üldögéltek a földön. Nagyon sötét bőrű, alacsony növésű, izmos és a bételrágástól hiányos, fekete fogú férfiak. Vidáman töltögettek a palackos üdítőitalokból, meg akadt valami tömény is, néha abból is került a zöld és sárga limonádékba.

Egy kevéskét mindegyik beszélt angolul, ketten egész érthetően, ők vitték a szót. Megtudtam, hogy ez egy Naamkaran ünnepség, amolyan névadószertartás. Mikor már elmúlt egy hónapos a csecsemő, a szülők bemutatják a világnak, és nyilvánosságra hozzák a nevét.

Akkor azért tetszett nekik annyira, amikor körbe mutogattad a kölyköt, és azért kiabálták a nevét, gondoltam. Megint mákod volt, Fecske. Lehet, hogy most már ők is így csinálják ezután, kapott el a hübrisz. Persze amilyen odaadó hódolattal néznek itt rád, szinte bármit teszel, mindent lelkesen fogadtak volna.

Nagy megtiszteltetés, hogy a kis Abhirajnak én leszek a névadószülője, magyarázta az apa, ami nyilván valami keresztapa féleséget jelenthet. Meg is kértek, írjam le a nevem, ha majd megérti ezt Abhiraj, elmondhassák neki világra szóló szerencsését, hogy egy angol úr a névadópapája.

Leültettek maguk közé a mocskos szobában, mert bizony a fal, a szőnyegpadlószőrű aljzat mind-mind kopottnak, mocskosnak tűnt. A szoba közepén egy tálban valami csipsz féle volt, abból szemezgettek, majd lenyalták az ujjajukat, és újra vettek.

Milyen különös a sors, Milán, már másodszor leszel angol úr – mert azt tudtam, hogy fölösleges lenne itt nekem Magyarországról hadoválnom –, és ha Párizsban Marwan, az algériai berber fiú adott már neked egy remek angol nevet, akkor maradjál annál, gondoltam, és a kezembe nyomott papírlapra ezt írtam:

Sir Robert Baxter
London

Az egyikük, aki ismerte a latin betűket felolvasta, mire örömkialtásba tört ki az ünneplő közönség. A férfiak körém gyűltek, itallal kínáltak, és nagyon tetszett nekik, ahogy a derekamról lecsatolt nikkelezett bögrémbe kértem a töményt, mert az üdítőt, akár a nyállal már dúsán összekent csipszet udvariasan, de határozottan visszautasítottam. Úgy láttam, a saját bögréből ivásról azt gondolták, ez az angol, kivált a londoni lordoknál ősi hagyomány. Viszik magukkal mindenhova elődeiktől örökölt bögréjüket, mert rangjuknál fogva csak abból ihatnak.

De ennyi előkelőség, nemes elegancia láttán, hamarosan elmondták, hogy bizony őket sem akárhonnan szalasztották. Igaz, hogy az érinthetetlenek kasztjához tartoznak, vagyis páriák, kítaszítottak, amit dalitoknak vagy haridzsánoknak is mondanak, talán hallottam már erről – mire én szomorúan bólintottam – But! Azonban! Vágtak egymás szavába, a váránasi páriák egészen mások. Nézzem csak, hogy ez a közösség is milyen szép házban él. Nem ám az utcán, vagy egy városszéli kunyhóban, hanem itt bent, a központban, egy ilyen csinos épületben.

Elmondják-e nekem, hogy miért e mérhetetlen szerencse?

Én meg hogy nem is vágyok jobban semmire, minthogy meghallgassam, miért élnek ilyen remek házban, ők, a páriák, vagyis a dalitok.

Rövid vita után kiválasztották maguk közül, hogy melyikük világítsa meg nekem e remek hír mesés okát.

Egy nyírottbajszú, jóképű, nagyon sötét bőrű fiút hívtak be a zenészek közül, ő kezdett bele a történetbe.

– Siva isten felsége, Párvati istennő megkérte a férjét, mivel annyi szépet hallott már Váránaszírról, vigye el őt oda. El is jöttek, de Párvati elvesztette a városban az egyik fül-

bevalóját. „Jaj, drága uram, nincs meg a kedvenc fülbevalóm”, panaszkodott az istennő. „Ne búsulj, kedves feleségem, visszamegyek én Váránasziba, és megkeresem neked”, felelte Siva. Így is lett, de hiába kutatta át az egész várost, sehol sem találta. Mikor ezt megtudta Párvati, még nagyobb sírásban tört ki. De tudomást szerzett erről Visnu istenség is, és most ő indult el, hogy fölkutassa a fülbevalót. Hamarosan vissza is tért az ékszerrel, de mikor átadta Párvatinak, az fölkiáltott: „De hiszen valaki kifeszegette ebből a gyönyörű drágakövet”, zokogott még keservesebben. Siva nagyon felháborodott, és már indult is vissza, hogy fölkutassa a tolvajt. Addig kérdezősködött, míg megtalálta a bűnöst, aki ráadásul egy pap volt. Egy brahmin! – Nézett körbe jelentőségteljesen a mesélő, mire az összes halottégető a barahmin szó hallatára buzgón bólogatni kezdett. – „Te megloptad Siva istent és szeretett feleségét, Párvatit? Példásan megbüntettek, hogy mindenkinek elmenjen a kedve az efféle gyalázatos tettektől”, mondta Lord Siva. „Mostantól te és az összes utódod érinthetetlenek lesztek, kiteszítva fogtok élni a világ végezetéig!” A brahmin térdre vetette magát: „Könyörülj rajtam irgalmas Isten, hiszen nem tudhattam, hogy az a fülbevaló Párvatié. Bár brahmin vagyok, de szegény, csak azért vettem el a drágakövet, hogy a családomnak enni adhaszak.” Siva látta, hogy a pap igazat beszél, így haragja elpárolgott, de a szavát már nem vonhatta vissza. Ezért ekképpen enyhítette a büntetést: „Mivel tudatlanságból cselekedtél, így bár érinthetetlenek lesztek, de hogy utódaid ne éhezzenek, az átok mellé ajándékot is adok. Ezentúl akit te vagy az utódaid égetnek el ebben a városban, az megtisztul és egyből a Nirvánába kerül. Az égetésért járó pénzt pedig ti kapjátok” – fejezte be csillogó szemmel a fiatalember.

Én tapsolni kezdtem, aztán összeérintettem az öt ujjam, és meghajtottam magam a mesélő felé. Megint töltöttek nekem, a bögrémmel végigjártam a szobát, és az összes szerencsés hullaegető páriával koccintottam.

Így örvendeztünk, mulatoztunk sokáig, én, Sir Robert Baxter, az angol lord és ők, a bukkott angyalok, a brahminok leszármazottai. ■ ■ ■

Kerékgyártó István (1953. Kaposvár) regényei a Kalligram kiadónál: *Makk ász az Olajfák hegyén* (2003), *Trüffel Milán, avagy egy kalandor élete* (2009), *Rükverc* (2012), *Hurok* (2014), *A rendszerváltó* (2017), *Szeretett Gazdám avagy Egy vezér ifjúkora* (2020)

Prágai begónia

„nem epikai értelemben vett torzókat szeret, hanem logikai spermákat”

Sz. M.

Mikor a szeretett nő még velünk van ugyan, de tudjuk, hogy egy hét múlva elutazik Prágába, a fájdalom embrió-napjait éli, és már ekkor érezni, hogy függetleníteni akarja magát az elutazás részleteitől. Ez indítja meg a fájdalom első csíráit, és ez fogja életre hozni a célként kitűzött egzotikus virágot. Ahogy az életben nem lehet a szerzett tulajdonságokat megörökölni, csak ősi inklúziókat, úgy az elme sem képes saját flórájába fullasztani a veszteség előérzetét.

A nő teste mind simább lesz, mindinkább csak egy sugárból készült fényfúróhoz hasonló, mely egyszerre ejti a mélybe és ereszti magasba csigázó testét, hogy léket üssön az éjszakába. Viszont a csipkegallér vonalai mind akutabban lesznek csak vonalakká, és a térség minden irányába eresztik hajszálvékony, de tükemény ágait. Végül az egész lány már csak egy lakk-homlokú nagy éjszakai tó, melyen egyetlen lámpa fénye suhan keresztül, míg a nyakán lévő csipkékből hamuszín parti bokrok lettek, apró levelekkel, vibráló ág-idegzettel.

De a lakk-esőben is világos: imádjá az elektromosságot. Felnőttképzésen végzett villanszerelőként, ezért az egyetlen lámpa is *pontos*. Itt már egyre közelebb vagyunk a virághoz. Szinte érinteni lehet az organikus élet kis totemjét, ahogy a táj elrendeződik és pulzál körülötte, mint egy friss scalp. Amikor a szeretett nő függetleníti magát Prágától és a nyakán lévő csipkékből idegsugarak lesznek, apró levelekkel, az ősi termés ígérete, lélekyilkosság fényfúróval.

Valami titokzatos középpont a virág, mely mindenütt jelen van: könyvek, nők, pápaszemes vagy mondain romantika (vagy virág) tagadások alján is ott van ez a megváltó, egészséges kényszerképzet – a virág. Talán fásasztó volna felelősséget vállalni egy efféle mondatért, hogy minden teremtő funkció alján egy virágmítosz lappang, mint egyetlen cél-ok, és erre lehet visszavezetni minden anyagba ömlő szépséget. és az én zavartalan monológ-illatát.

Talán fásasztó volna virágtagadás és virágkényszer váltóláza, de az éjszakai tó funkciója, hogy minden anyagba belemossa a totemizmus víz-jelét. Prágában nincsenek felnőttek, a virágok nem felnőttek, az ősi termés visszafelé nő. Az én monológ-illatát követve, minden út befelé vezet, a fájdalom első csírájához, a nyakra permetező sperma mondain romantikája, mint célok vagy dekoratív ösztön.

Valami titokzatos bokor. Bevilágítva. Bár a fényforrás az inklúziók alján lapul, növekszik és túlél. Minden kényszerképzetet, hiszen teremtés előtti elektromos vihar. Ahogy a mondatnak nincsenek felelősei, úgy Prágának sincsen alánya. Erre visszavezetni a csipkegallér indáit, a hajszálvékony idegflórát épp annyira felelőtlen, mint virágot örökölni a felnőttképzés hajnalán, hiszen a virág volt és nem volt. Dilemma, idill: begónia.

A harmadik pénisz

Óriási személyek ma csak szellemiek lehetnek, ezért támadok én is szellemi síkon. Viszont itt reménytelenül támadok, ahogy valamikor reménytelennek láttam a testi támadást.

Azt gondolom, hogy valamiképpen a fejemben lévő agressziót kéne leengednem a péniszemre. (Az elírás mutatja, hogy ugyanakkor nem engedem le.) Ha képzetem van a péniszről, akkor nem lehet érzésem a péniszről, és ha érzésem van, akkor nem lehet péniszem. Ezt logikailag, de szívem szerint, felül kell vizsgálni.

Helyrehozom hát dühösen tévedésemet, hogy t. i.
a fej a külvilág képviselője. Ez igaz. De muszáj
egy bizonyos külvilághoz ragaszkodni? Miért
én idomuljak a külvilághoz, idomuljon hozzám
a külvilág! Az ember, amikor cselekszik, ebben
az irányban dolgozik, így szelídíti meg az állatokat
és szántja a földet.

A fej leengedése egy óriási személy előtt vajon
elírás? Idomul a mondat, de az idomok
külvilága: támadás. Nem képviselő.
A péniszemet se. Igaz vagy sem. Ez (a) kizárt
harmadik vágya, nem az enyém.

Azt mondtam mindig, hogy az életet technikailag
kell felfogni. Valóban úgy kellene felfogni, ha
másképp nem lehet. Ha nem lehet megkapni
azt a meleg testet, amelyet kíván az ember. És
ezt a meleg testet nem lehet megszerezni, ezt
csak kapni lehet. Valahogy úgy kellene
magát adnia a JUDITOKNAK, hogy ne érezzem
külső tárgynak, hogy oly bizalmas és nyílt lehessenek
vele szembe, mint magammal. Mármint ezért
sem vagyok nyílt és bizalmas magammal, mert
csak egy JUDITOKKAL volnék magamban. Itt a fej
dialektikája semmit sem ér, hiába akar így
tenni a fejem. (Egészé és önállóvá.) Logikailag
csak meleg JUDITOKKAL együtt lehetek
egész és önálló. Persze ehhez az kellene, hogy
ne legyenek gondolatai, hogy ne legyen feje.

Agresszióm ideális eredetű, de leengedem,
a felülvizsgálat helyett. Pedig kizárás
alapján ez még mindig nem a fej
betegsége, hanem egy harmadik pénisz
a sok közül. Óriási személyektől kapott
logika, mely a föld megművelését szolgálja.

A betolakodó

2. FEJEZET Pedig csak csók, nem kefélnek

- Szia, mizu van?
- Ciao, uncsi. Nálad?
- Detto. Nyomkodom a telóm. Melóznom kéne.
- Mit melózol?
- Apámmal. Húsbiznisz.
- Az mit jelent, hentes vagy?
- Nem.
- Oké :)
- Látom, te városi csaj vagy, biztosan gáznak tartod vagy ilyesmi!
- Micsodát?
- Sertéstelepen dolgozni.
- De nem értem mit csinálsz ott.
- Na, miért írtál rám?
- Te miért?
- Jó csajnak tűnsz a képeken.
- Kösz. Te is aranyos vagy. Habár csak egy kép van kint.
- Küldök másikat, ha te is küldesz;)

Benne van a csaj, gondoltam. Körülnéztem, majd letettem a kezemből a ganajlapátot, és megigazítottam a szőrmét a galléromon. Nem játszottam meg magam, csak küldtem a képet.

- Wow! Jóképű vagy!
- Pedig egész nap szart lapátolok.

- Nekem akkor is bejössz. Szeretem az izmos pasikat.
- Akkor te is küldesz?
- A Domonkost szereted vagy a Domit?
- Maradjunk a Domonkosnál. Te gondolom, Nalla, igaz? Fura név. De mindegy, tetszik. Nem ismerek más Nallát.
- Ritka név. Azt jelenti ivóvíz.
- Abból van itt is bőven, fúrt kút! De komolyan, ez az igazi neved, vagy kamuzol?
- Komolyan. Anyámék be voltak állva mikor megkereszteltek :)
- Akkor lehetne rosszabb is. Küldesz akkor képet?
- Még nem szeretnék, ne haragudj :(
- ???
- Előbb tudnod kell rólam valamit.
- ?
- Nem szeretném, ha ez később derülne ki...Szóval, én úszással foglalkozom. Ebből élek, parasportoló vagyok.
- Az mit jelent? Parázol a vízben?
- :) Keress rá.
- Valami nyominger vagy? TUDTAM! Ezért nincs teljes alakos képed???
- ??? Ne haragudj, de tiltalak, bunkó paraszt!444!

A telefont a farmerzsebbe csúsztatom, aztán elmosom a szerszámokat. Nincs nagy ára most a disznónak, és sokat kell menni a pénzért. A vágóhidak nagyobb gazdaságoktól vásárolnak, akik lenyomják az árakat. Elszívok egy cigit a *Lélekesztő*nél, aztán hazavezetek. Megcsap a hónaljam és a moslék szaga. Hiába fürdesz le, a ganaj beleivódik a bőrödbe. Először még próbálkozol körömkefével, aztán gyorsan feladod. Pedig, ha valamit, akkor ezt a bűzt mindennél jobban gyűlölöm. Jutka üvölt a konyhában, gyere és fogjad a szemetet! A földre hamuzik. Végigmér, közben vizespohárból issza a Kalinkát, azt hiszi az nem érződik rajta. Mész te is holnap, kérdezi fintorogva, adj már ide egy kotlát, mit álldogálsz ott mint egy fasz! A felső fiókból kéri, amelyiket nem éri el, ő konzervbabot vesz elő az alsóból, zörög a nyitóval, kiborítja a kanalakat. A mosatlan tányérok szagosak, egymás tetejére vannak hajjálva a csapban, ebből tudom, hogy anyám megint egész nap nem volt itthon. Kész van ma is teljesen. Összeszomózom a zsákot, érzem benne a sör és a csikk szagát. Mondtuk már neked százszor, Jutka, hogy ne dobáld bele a kurva dekket, attól van ilyen gané szaga. Viszem ki a zsákot, hallom szitkozódik benn a vén szeszakán, nem figyelek, csak a visítást hallok. A házunk egy sarki kádárkocka a Fő úton. Pont egy S kanyarba épült, ha valaki itt kisodródna az éjszaka közepén az autójával, éppen az öreglány szobájába durranna bele. Az meg se ébredne. Annyi volna. Jutka közelebb gurul, abba hagyja a szitkozódást, hosszú, festett karmaival legyezi a dohányfüstöt, hogy lássa az arcom. Szemüveggel se lát már a vén szeszakán. Hátrálok, mert látom, mit akar. Beleszagolok a levegőbe, a füst ellenére is érzem a húgy jellegzetes szagát. Gyere mossál meg, kicsi fiam, mondja, és tudom, megint behugyzott. Gyere ide, ugye nem akarsz húgyban szarban hagyni, mondja, és elkapja a karomat, hagyja, hogy kiemeljem a székből, hatalmas dauerolt haja előre csúszik, mintha paróka lenne, bele a szemébe, a homloka mintha gumiból lenne, a ráncok, mint sűrű fekete céna hálózza be a brokátvörös fejét. Tegyé engem tisztába, hallod Domonkos, hogy vigyen el a rák, tegyé tisztába, hallod. Jutka, fogd be a pofádat, különben Istenre esküszöm beborítalak a moslékosba, mon-

dom neki, mert alig bírom emelni. A súlya, mint egy nagyobb sonkasüldő. Kész harc az egész, mióta ezt a tólószéket megvettük. Azóta, hogy ennyit jár a korházba bolond teljesen. Onnan hozza haza a bolondságot. Szerencsére, ha már tisztába tette az ember, a szobájából már nem jön ki reggelig. Közben anyám érkezik. Mit csinálsz, kérdezi, majd rágyújt, közben kisujjával zsírt kapar ki a füléből. Búzlík az olcsó kölnitől, megint nem haza jött munka után. Szaporán rázza az ujját a fülében, jobbra-balra dönti a fejét. Látod, mondom neki, beviszek három kurva sört a hűtőből, nem lehet? Megint azokat a mocskokat rajzold, fröcsögi férfias hangján, aztán a körme alól a hüvelykujjával a padlóra pöcköl egy rozsdabarna váladékdarabot. Elosonok mellette a szobámba. Mocskoknak, néha szemétszarnak hívja a rajzokat. Csak azért, mert van amelyiken férfiak smárolnak. Pedig csak csók, nem kefélnek. Azt mondja, ott baszták el, hogy nem tettek ki tizennyolc évesen itthonról, és hagyják, hogy élősködjek a nyakukon. Ez az, ami rohadtul nem egészséges. Ha behozom a piát, már tudja, hogy rajzolkodok. Pedig nem hagyok elől vázlatot, anyám mégis megtalálja bárhová dugom őket. Leköpi vagy a kályhába dobja őket. Az anyja, a Jutka meg csak röhög rajta. Hadd röhögjenek, akkor is tetoválni fogok. Zenét kapcsolok, dübörögnek a hangfalak. Anyám szemceruzájával maszkot rajzolkodok az egyik pasasra, a másikra orrláncot, van aki szemöldökkarikát visel. Fialoknak rajzolkodok őket, kiknek kilóg a karjuk a nyitott autóból, dohányoznak, drogoznak, kurváznak, és igen férfiakat rajzolkodok, kiknek ujjukra ég a cigaretta. Nőkre vastag retro bőrkabátot, vörös lószőr csizmát, hogy úgy nézzenek ki, mint a rossz kurvák, akik hajnalban éppen maximumra járatják a tehetségüket. Húgyfoltos franciabugyi és kiszakadt óvszer csüng a tövises rózsabokron, ahová húgyozni járnak az út mentén. Elálmosodom. A vázaltokat kinn hagyom az íróasztalon, anyámnak keresnie se kelljen. Még az utolsó kortyot megiszom, aztán ruhástól esem az ágyba. Mintha egy vörös folyadékkal teli medencébe zuhannék, belesüppedek a mélységbe, egyre lejjebb és lejjebb, egészen a pokol bugyráig. Ott egy ördög játszik gitáron, olyan hangerővel, hogy az embereknek kiszakad a dobhártyája és vér folyik ki a fülükön. A tő előttem pont olyan mint a *Lélekvesztő*, csak most belenyúlik egy hatalmas stég is, ahol kentaurok és szatírok vörösen izzó acélt kalapálnak. Középen egy bikatestű patás lény, hatalmas vasvillán gitározik. Meztelen férfiak úsznak a stéghez, kiáltoznak, mintha valami víziszörny elől menekülnének, de a kentaurok nem engedik őket partra szállni, a felkapaszkodókra hátra rúgnak, azok meg zuhannak vissza a tóba, aminek már a forr a vize. Én próbálok odarohanni és segíteni az embereknek, de nem mozdul a lábam, de elég közel vagyok ahhoz, hogy érezzem hullámokat ver a víz a sok embertől, tömeg van, és az egésznek sörszaga. Ekkor felébredek. A melegítőmből jön a bűz. A zene még mindig ordít, felülök az ágyon, kikapcsolom a zenét, kinyitom az ablakot, és rágyújtok. Kinn varangyok hangját hallom, verejték csorog a halántékomon, a házunk előtti oszlopról egy lámpa narancssárga fénye világít. Csendes most a falu, csak a kocsmákban van élet. Apa még biztos nem ért haza. Ha hazaér, ugyanaz a lemez, felébreszti a Jutkát, aki dörömbölni kezd a falon, amivel az anyámat is felébreszti, aztán megy az üvöltözés órákig. Az anyám nem bírja elviselni, hogy apám elhordja a pénzt itthonról. A vállalkozásból se látunk soha semmit. Anyám a Jutkát akarja már bentlakásos otthonba rakni, de arra nincs pénz, az államiba meg nincsen hely, így marad nálunk, amíg meg nem murdel. Ha elszívom a cigit, becsukom az ablakot, mert nem csak kihűl a szoba, hanem a moslékszag is bejön az udvarról, a bádoggal a kannából. Úgy alszom vissza, hogy nem gondolok a pokolra.

Másnap reggel az Ignisszel megyünk a ponyvás kocsióra. Mikor hozzuk vissza a telepre, Kálmán a fialató, már nyitja a szárnyas kaput, de egészen az ólakig nem tolatunk, mert elakad az IVECO a sárban. Kálmán tartja karban a telepet, kezeli az automata etetőberendezést és intézi a fialatást.

Emsét, göbét, kocát, mindent viszünk magunkkal. Kötelet akasztunk a nyakukba, egyesével rángatjuk ki őket az ólból. A malacok visítanak, mint a vén szeszkazán, mikor iszik, húzzad Lajos, elszökik a kurvája, ordítja Kálmán apámnak, aki felállva a platóra húzza-vonja fel az állatot. Én és Kálmán alulról lökjük felfelé, csalogatónak kukoricát szórunk az orra elé, aztán mikor már beszalad az IVECO elejébe, félúton raklapokkal torlaszoljuk el. Aztán jöhet a többi. Durván negyven darab fér az autóra, súlytól és mérettől függően. Megtömní se lehet, mert kiszakad a kardántengely. A Kálmán egyébként imádja a malacokat. Itt lakik a telepen velük kosztért kvártélyért. Anyám azt mondja, annyira beléjük van buzulva, hogy szerinte velük is alszik, bolond az az ürge, de nagy hasznunkra van. Hárman visszük a ponyvásat a vágóhídra. A román határra tartunk. Egy nap is elmegy vele, mire megfordulunk. Kálmán azt mondja, a disznók nem hülyék, érzik hová tartanak, azért visítanak ennyire. Apám nem is bírja hallgatni, vezetés közben rádiót kapcsol. Miután tovább adtunk az állatokon, a Kálmán és apa visszaviszik az IVECO-t, engem kitesznek a *Lélekesztő*-nél, ahol elszívok pár szál cigit és haza tekerek.

- Mízu Luca?
- Szia Domi! Mit rajzolsz a képeden?
- Tetoválónak készülök.
- Wow! Jól rajzolsz! Nekem is van egy tetkóm, de szeretnék többet.
- Menő. Hol, nem árulod el, fogadjunk!
- Úgy-úgy! :)
- És te mivel foglalkozol, Luca?
- Fogorvosnak tanulok.
- Nem rossz. Akkor okos csaj vagy.
- Ezt ebből szűrted le?
- Miből másból?
- Miért írtál rám, Domi?
- Maradjunk a Domonkosnál.
- Oh :(Ne hari!
- Nem gáz. Épp hazafelé gyaloglom. Azt gondoltam, a képeid alapján, adok még egy esélyt ennek az appnak.
- Remélem nem fogsz csalódni. Engem párszor már kiábrándított.
- Na miért?
- Kényelmetlen randik. Kellemetlen férfiak.
- És tényleg tizenkilenc vagy?
- Most múltam. Te tényleg húsz?
- Ja.
- Jársz Pesten mostanában?
- Nem terveztem.
- Akkor mik a terveid? Soha nem fogunk találkozni? Csak üzenetelgetünk?
-Domonkos éppen üzenetet ír....

Majd később válaszolok, gondoltam, mert éppen hazaértem. Mikor beléptem az ajtón, apámat és Kálmánt pillantottam meg, az étkezőasztal fölé hajolva pálinkáztak. Arról diskuráltak, hogy apám szeretne mangalica tenyésztésre áttérni, azoknak nem kelene épület, így kevesebb helyen többet tarthatnánk. Kálmán javasolja neki a szőke és a fecskehasú mangalicát, azt mondja ezeket a sumadia és a parlagi keresztezésével hozták létre, így a húsuk hetven százalékáé fehéráru. Mind a ketten füstölnek. A vén szeszakán keresztrejtvényt fejt, a viaszosvászon terítőn vizespohár, abból kortyol, anyám a kotyogóst mossza el, tudja, hogy a poharazás után, szükségük lesz egy erős feketére. Kálmán nikotinvörös bajszát figyelem, ahogy együtt mozog összes bozontos szemöldökével, fogai vagy mind kihullottak vagy feketék, mint az éjszaka. Apám feláll, Jutkát betolja a szobájába, azt mondja most már eleget kukorékolt, feküdjön le. Az öreglány persze szitkozódik, átkozza a vejét, a forró cserépkályha oldalába kapaszkodik, annyira maradni akar, de apám lehántja az ujjait. Miután bevitte és rácsukta az ajtót, kívülről ráfordítja a kulcsot. Visít mint a disznó. Kálmán éppen állna fel, de apám visszaülte, maradsz még, mondja neki és félig önti törköllyel a poharát. Lehúzzák mind a ketten, arcizmus se rezzen, mintha verseny folyna, akin meglátszik, az elbukik. Az Ignist megkapod prémiumnak, Kálmus, ha bejön az üzlet, mondja apám higgadtan, olyankor hívja Kálmusnak, mikor már részegek. Anyámra néz, hunyorít, hogy ne szóljon semmit, majd felém biccent a fejével, Magdus, ez a szegény gyerek nem kap poharat, és a kérdésben ott az utasítás, anyám már törli is el a hurkatöltő alól kivett konyharuhával az üvegpoharat. Apám félig önti ezt is, pedig tudja, hogy nem bírom a pálinkát, de sikeres nap után, muszáj nekem is koccintani. Közben eszembe jut a csaj, az a Luca, lehet mégis Pestre kéne utaznom. Mikor lehajtjuk a piát, Kálmán ádámcsutkáját figyelem, beesett a bőr körülötte mint az arcán, mintha valami kisállat fuldokolna a testében. Apámék táskás szemmel kiabálnak, üvöltöznek, felveszik az egész környéket a hangjukkal, de ez itt megszokott, baráti poharazás, ugratják egymást, apám egyke gyerek, a Kálmus olyan, mintha a testvére lenne, összeölelkeznek, vörös nyakukon dagadnak az erek, mint a csirkék lábain. Anyám már lefeküdt, dörömböl a falon, az ágyból utasítja, megfojtalak Lajos, Istenre esküszöm, ha nem hagyjátok abba, kimegyek, rádborítom az asztalt, szétvágom a fejedet. Apa elenged, látom rajta, hogy már nem foglalkozik velem, úgyhogy kihátrálok, közben úgy is üzenetem jött.

– Eltűntél! Megijesztettelek? (2 hours ago)

– Itt vagyok már, csak hazaértem. Úgy döntöttem, találkozom veled Pesten, de előbb küldj képet, látni akarlak!

– Ki akarod verni?

– Magadnál vagy? Nem kérhetek egy képet, hogy tudjam, nem vagy-e egy kopasz perverz valami belvárosi alagsorban?

– Ezt én is gondolhatom rólad!

(Domonkos képet küldött)

– Erre nem számítottam.

– Nem tetszik?

– De igen, csak nincs rajtad felső! Ne várd, hogy én is ilyet küldjek!

– Igazából totálisan leszarom milyet küldesz, csak látni akarlak!

–....

– Nem fogsz küldeni.

(Luca képet küldött)

- Fuhhhh, na ez igen, szép kis dekoltázs!
- Nem azért küldtem, hogy kiverd, maradj beszéljünk!
- Úgy is ki tudom.
- Ahh :S
- Haha
- Kinevetsz?

– Nem, csak azon gondolkodtam, mivan, ha élőben mégsem jössz be nekem. Tudod a csajok általában jönnek ezekkel a beállított képekkel, aztán élőben meg kurva nagy a seggük vagy tudod...

– Nem, nem igazán tudom...

– Mindegy. Figyelj csak, bejössz nekem, jó lenne élőben folytatni, ez az üzengetés nagyon langyi, nem jön be nekem, inkább dőljön el minél hamarabb bejövünk-e a másiknak. Mit gondolsz?

– Detto.

– Fasz, akkor most már alszom, kurva nehéz napom volt.

– Aludj jól!

– (K)

– MMMMmmm. Ez mi volt? Nem tán egy csóóók?

– Olyasmi;)

Letettem mára a telóm. Fuh, de nehezemre esett bájologni ezzel a csajjal. Még, ha kicsit húzom az agyát, a bugyiját is leveszi nekem. De francnak volt ehhez most kedve.

A következő napokban, nem volt sok dolog a telepen, mert apa a mangalicákat intézte, Kálmán pedig a maradék disznóállománnyal elbirt egyedül is. Lucával nem tartott sokáig, míg eljutottunk olyan szintre, hogy tetszett neki, mikor a farkamról küldtem képet, ő pedig már napközben is levetkőzött nekem. A telefonom tele volt a mezeten képeivel, bejöttek a vörös göndör hajú lányok, szeplős vállak, szexi szeméremdomb, mindenféle pózban láttam őt, konyhában, ágyon fekvé, tusolóban, de egy idő után már megszokottá vált, már elő sem vettem a farkam mikor ilyesmit küldött. Legszívesebben Kálmánnak is megmutattam volna, de valahogy tartottam Kálmán reakciójától. Egyszerű ember volt a Kálmus, de valahogy a nőktől ideges lett. A rajzimat viszont mikor látta, megkérdezte miért rajzolsz férfiakat, hát buzi vagyok? Azt is hozzátette, ő soha nem volt vallásos, de ha tetováló leszek, akkor egy keresztet tetoválhatnék a vállára. Mivel Lucának a napokban felvettem újra a találkozózt, de ő ismét nem volt rajta, úgy döntöttem nem irányíthat ő, helyzet elé állítom, és meglátogatom. Annyit tudtam, az Astoriánál bérel egy lakást, felutazom és megírom neki, itt vagyok, találkozzunk! Ha így sem jön, akkor végeztem! Elnyomtam a dekket, beültem az Ignisbe, amit apa már nem használt, a disznópénzből vett egy régi Nivát. Viszont egy ilyen út költséges lesz, ezzel a lendülettel hazahajtottam pénzéért. Mikor beléptem a házba, hallottam anyám hátul az ablakokat takarítja, üvöltött a rádió, Jutka pedig keresztretjtvényt fejtett a konyhában. Anyám műbőr kabátja a szék támlájára volt hajtva. Óvatosan kivettem belőle két tízest, ez volt az összes. Mikor felnéztem és a pénzt a zsebembe csúsztattam, láttam az öreglány kiszúrt az asztal mellől, a szeme sarkából lesett engem. Úgy csinált, mint aki nem látta, de tudtam, hogy igen. Óvatosan kivettem a zseemből a gyűrött cigarettásdobozt és odaballagtam hozzá. Mit csinálsz Jutka, fejtegetsz? Méregettem az öreglányt, a háta mögé álltam, kicsit megigazítottam a kerekescocsit. Aztán megkerültem az asztalt és felé nyújtottam a cigarettásdo-

bozt. Vegyé! nyugodtan! Mi az Istent kerülgetsz engem, krákgotta, de kihúzott egy szálát, majd a szájához emelte. Meggyújtottam neki. Most el kell mennem Jutka, mondtam, de ha szólni mersz arról valakinek, amit az előbb láttál, megfojtalak. Érted? Kiborítalak a székből, berángatlak a kocsi és a *Lélekvesztő*be doblak. Az öreglány nagy slukkot szívott tüdőre, ravaszán nézett, ilyenkor különösen ráncos volt az egész szeme környéke. Dehogy viszel engem semmilyen tóhoz, Domonkos, nincs merszed még megütni se senkit, mert nyámnyla vagy, érted? Mimóza vagy, tudod? Fogd be, mondtam neki. Mondd kisfiam, faszokat is rajzolsz vagy csak pöcsöket? Mondtam fogd be a szádat Jutka, és azzal a lendülettel, nekivágtam egy konyhaszéklet a mosogatónak. Ti meg mi a jó életet csináltok, szólt anyám a nyári konyhából, hazajöttél, Lajos? Adjál abból a pénzből és befogom a pofámat, mondta Jutka, és egészen közel gurult hozzám, a falhoz szorított. Anyád nem érdekel tudom, de ha apád megtudja, szétveri azt a buzi fedjedet. Belenéztem a kidülledt vérben úszó szemébe, elszánt volt az öreglány, úgy döntöttem ezzel elhallgattatom egy időre. Jól van, itt van egy kétezeres, szóltam, és ellöktem magamtól a székkal együtt, majd hozzávágtam a papírpénzt. Érd be ennyivel, azzal kifutottam a házból. Megölöm, járt a fejemben, egyszer komolyan megfojtom őt, gondoltam és beleöklöztem az Ignis oldalába, amely rögtön be is horpadt. Elöntötte az agyamat a vér. Olyan vagyok, mint az apám, gondoltam, aztán beültem, és Pestnek vettem az irányt. Tövig nyomtam a gázt, semmi nem érdekelt.

Pestre érve, a fehér hófödte vidéki táj helyett szürkület és pusztulás fogadott. Délután négy volt, beültem a Pántlika sörözőbe, amely egy talponálló volt a Puskintól nem messze. Tekintve, hogy van még időm, kikértem két cent Napoleon konyakot, meg egy korsó Ászokat. A nő, aki kihozta, olyan ötvenes forma, kontyba kötött haj, mogorva tekintet, hozza a sört fintorogva, amelyen alig volt hab, látszott hogy már a vége a hordónak, és hogy a hely nem is a turisták kedvence. Ide hívom a csajt hatra. De addig is van még két órám. Írtam neki egy üzenetet, megadtam a poharzó címét, majd lehajtottam az első konyakot. Az apámra gondoltam. Már biztos tudja, hogy eljöttem otthonról, és talán már azt is, hogy elvettem a pénzt. Luca látta az üzenetemet, de nem válaszolt semmit. Megnyitottam a fotókat, lapozgatni kezdtem a képek között. Mi lesz ha élőben teljesen máshogy néz ki, akkor felállok és vége? Vagy ha már itt vagyok, azért felmenjek hozzá úgy is? Közben kértem még egy kört, mert megittam a sört. Kint kemény hideg volt, az emberek összehúzták magukon a kabátot, de idebent ontották a forróságot a radiátorok. A kocsi belsejét lambériával burkolták, giccses művirágok az asztalon, a pulton bazárban kapható, villogó karácsonyi égősor. A város mocskosabb volt mint ahogy képzeltem. Fákat szinte nem is láttam, a házak feketék, koszosak, a pilléreket és homlokzatokat galambszar fedte, melyet a havazás rámosott a járdára, amelyet az emberek a cipőjükön széthordtak a városban. Ebben a környezetben megváltás volt a Pántlika. A pultra és a bejárati ajtóra ráláttam, de nem jött be senki, amióta leültem, és rohamosan közeledett a hat óra. Nem sokkal azután, hogy kikértem a következő Napoleont, egy szakállas férfi lépett be a kocsmába. Vas-tagkeretes szemüveget viselt és Chicago Bullsos bélelt focikabátot. Kért egy pohár sört a pultnál, és felém tekintett. Nem tudtam, azért teszi mert én vagyok az egyedüli vendég, vagy mert mondani szándékozik valamit. A telefonját nézegette, mintha hívást várna. Én is a telefonomra néztem, amely az asztalon feküdt a sör és a művirág között. Kívért a víz. Luca látta az üzenetemet. Már itt kellene lennie. Ekkor újra a szakállas férfira tekintettem, aztán újra a telefonomra. Nem. Nem. Nem. Ez kurvára nem lehet.

Megnyitottam újra a Luca által küldött képeket és most más szemmel pörgettem azokat végig. Nagyot nyeltem, az üres konyakos pohárra néztem, öblös száján komótosan csorgott le a barna olajos folyadék. Azt éreztem a szám a pia ellenére teljesen kiszáradt és olyan száraz a nyelvem, mintha fűrészport nyeltem volna. Közben egy újabb személy lépett be a Pántlikába. Alacsony nő volt, negyven körüli, törzsvendégnek tűnt, intett a mogorva pultosnak, majd hosszú szövetkabátját felakasztotta az ajtó melletti fogasra. Nem tudtam jobban megfigyelni, a telefonom képernyőjére meredtem, amely most a sötét helyiségben fehéren világította meg az arcomat. Abban a pillanatban esett le, hogy mi történik, mikor Luca üzenetet küldött: Itt vagyok! A szakállas férfi mosolygva bámulta a telefonját és elégedetten kortyolt a sörből. Már álltam volna fel, hogy odamenjek hozzá, leborítom a bárszékről, végighúzom a földön és kidobom az utcára, mikor egy női kar utánam nyúlt és megállított. Hirtelen termett mellettem, és mikor rápillantottam, mintha jeges vízbe löktek volna. Az alacsony nő volt az! Bogárfekete haja oldalt őszre váltott, ahol a hosszú fonatot a végén egy ciklámen gumi fogta össze. Kerek damilos szemüveget viselt, és nagyon nem volt az esetem. Negyven körüli nő, ugyanakkor volt valami oda nem illő a mosolyában. De egyáltalán miért mosolyog, ez csak olaj volt a tűzre. Ez most komoly, kérdeztem meglepődve, indulatosan. Ő nem mondott semmit, csak mosolygott, melyet kicsit lenézőnek éreztem, hiszen átverték, és ettől egyre jobban kezdett felmenni bennem a pumpa. Hogy mer idejönni, kérdeztem tőle emelt hangon, nem jött a számra a tegezés, hiszen az anyám lehetett volna. Felálltam a székről, szétártam a karom, úgy éreztem egy pillanatra, nem érdekel, hogy nő, nem érdekel, hogy mit akar, ráborítom az asztalt és elmegyek. De akkor felállt ő is, egészen közel ugrott hozzám, a pulóverembe kapaszkodott, ne menj, mondta, és olyan ártatlan kutyaszemekkel nézett, hogy egy pillanatra elszállt minden indulatom. Valami baj van, szólt ide számonkérően a pultos nő, nincsen baj, maga csak ne szóljon bele, válaszoltam vissza, álljon szépen vissza a pultba, úgy éreztem szétrobban az agyam, megszedültem a hirtelen felállástól. Semmi gond, Irén, intette le Luca a pultost, látszólag jól ismerte őt, aki, habár megtorpanva bámult egy pillanattig, de hallgatózott rá. Ül le, Domonkos, mondta kissé idegesen, keresve velem a szemkontaktust. Nyoma sem volt már az előbbi mosolynak. Tudtam, ha idejövök kiborulsz. Tudtam, ha nem jövök akkor is kiborulsz. De nem tehetem azt veled, hogy tovább hazudok. Megkedveltelek, és nem akarom, hogy vége legyen. Minek legyen vége? Köztünk nincs semmi! Küldtél pár képet a puncidról, és? Vagy várjunk! Az akkor nyilván nem is a te puncid volt, förmedtem rá, viszont az én képeimmel tele van a telefonod! Ne ilyen hangosan, mondta, mert látszott erre a helyre szokott járni és fontos neki mit gondolnak róla. Amennyire gyűlöltem most, annyira kíváncsivá is tett, mit akar mondani, hogyan vette a bátorságot ahhoz, hogy ide jöjjön. Dolgozott bennem az alkohol, úgy éreztem bármire képes lennék most, és hogy nem bízhatok benne. Irén, kérünk szépen még két kört abból, amit az úriember ivott, szólt a pultosnak, és éreztem a hangjából, hogy művelt, hogy udvarias, de akkor miért levelezik velem, én pont nem ilyen vagyok, miért nem képes a korosztályából összeszedni valakit? A nő rám bámult, a kerek szemüveg apróra zsugorította barna fürkésző szemét, mely táskás volt, mint aki már hetek óta nem alszik, arca beesett, haja fésületlen, mint aki az utolsó pillanatban döntötte el, hogy mégis idejön. Méregetett, látszott bejövök neki. Friderika vagyok, ezzel felém nyújtotta kezét, fekete garbós kötött pulóverben volt, görbe ujjainak a csontok adtak ívet, rajtuk a köröm rövidre vágva. De szólíts Fridának, tette hozzá, jobban

illik hozzám, mondta megint mosolyogva, és mikor megráztam a kezét, akkor figyeltem fel a gyűrűjére. Házás is vagy, bazdmeg, mondtam, mert már alig akartam elhinni ezt. Neki egy arcizma se rezzent, egy pillanatra se vált bizonytalanná, határozottan felelte, igen, házás vagyok. Már biztosan fel volt készülve a kérdésre. Össze voltam zavarodva. Most mihez kezdjek, most kellene felállnom. Állj fel, mondtam magamnak, de annyira sokkolt a tény, hogy átverték, hogy nem mozdult a lábam, mint álomban, mint mikor futni kéne, de nem lehet. Irén akkor odalépett mellém, nyakában a megsárgult kötény mosószer szagot áraszott. A konyak és a sör szerencsére elnyomta a kellemetlen szagokat. Letette elénk a kerek műanyag tálcát, arrébb tolta a művirágot, és egyesével pakolta elénk az alkoholt. Ennyi konyaktól higgadtabbnak kellene lennem. Nem értettem mit törődtem mindezzel, mit számítottak a részletek, Friderika, Luca, hívják bárhogy is, kortyolj bele a sörbe, ha eddig nem álltál fel, most már maradj, mondtam magamnak. Közben a frissen csapolt feszes sörhobot néztem, ahogyan az apró buborékok szétpukkannak a felszínen. Friderika megemelte a poharát, egészség, mondta ugyanazzal az apró mosollyal, majd háromnegyedét leitta a sörnek, közben végig rajtam tartotta a szemét. Volt ebben valami perverzió, ami miatt nem álltam fel. Miután lenyelte az utolsó kortyot, megtörölte a száját a habtól. Férfias mozdulat volt. Gondolom, az, hogy itt maradtál, azt jelenti kíváncsi vagy *miért*, kezdett bele nyugodtan. Nagyot sóhajtott, összefont karral hátradőltem, egészen addig, hogy a fal megtámassza a hátamat, majd egy legyintéssel megadtam neki a szót. Mialatt beszélt, megittam az újabb konyakot és félig a sört is. Végig a keskeny száját figyeltem és mögötte az apró fogait. Ilyen nincs, gondoltam. Elmesélte, hogy ornitológus, de ez nem volt mindig így. Azt is elmondta, hogy most a repülő madarak migrációs útvonalait kutatja, és hogy elszántan érdeklődik az állatok viselkedése után. Nem volt mindig így. Folyton megszakította a mondanivalóját és fontosnak tartotta elmondani, hogy *nem volt mindig így!* Például, nem olyan régóta házás, és évekkal ezelőtt még a makói pszichiátrián dolgozott, egészen addig, amíg azt be nem zárták. A férjéről csak annyit árult el, hogy matematikus, és hogy nem tudja, hogy most velem találkozik. Hát, még jó, gondoltam. Már csak az hiányozna, ha idejönne a férje is. Szép kis este így is. Azt is elárulta, most is a nyakában lóg egy pulykacsontból készült fülemüle-síp, azt a férje készítette. Megmutatta a hangszert, ami egy vékony bőrszíjon csüngött. Azt mondta, ez decemberben nem aktuális, de szereti a nyakában hordani. A fülemüle vonulómadár, tavasszal ki szokott ülni egy parkba, ahol a hímek érkezését várja. Mindig a hímek érkeznek elsőnek. Amint megjönnek, és meghallják a síp hívogató szavát, azt hiszik tojó érkezett, ilyenkor legyenek bármilyen fáradtak is, több ezer kilométeres út után is előbújnak és legalább egy strófára, csattogva énekelnek neki.

Csak beszélt és beszélt, és én éreztem a fejembe száll az alkohol. Képtelen voltam csatlakozni a beszélgetéshez, amely már rajtam kívül zajlott. Feltűnt, hogy Frida egyre többet méreget, és időnként zavaróan közel hajol, egyre közelebb, majd az asztal alatt és fölött, a kezemet is megfogja. Aztán észrevette magát. Azt akarta, meséljek én is, milyen volt a napom, és további olyan kérdéseket tett fel, amiket ki nem állhattam. Soha nem tudtam ezekre válaszolni és nem értettem miért tesz úgy valaki, mint ha valóban érdekelnék ezek a dolgok. A kabátokat a Pántlikában hagytuk, úgy mentünk ki az utcára rágyújtani. Frida azt mondta, ő nem dohányzik, csak különleges alkalmakkor, és olyankor, mikor ideges. Nem tudtam eldönteni, most melyik áll fenn, de idegesnek semmiképpen nem látszott. Tíz óra is elmúlt, zsidbadt a tarkóm és jól

esett pulóverben kinn állni a talponálló előtt. Megtöltődött a hely emberekkel, miatt beszélgettünk. Az égre pillantottam, de nehezen tudtam egyhelyben tartani a fejem. Ezt utálok a városban, mondtam Fridának elcsukló hangon, hogy nem látszódnak a csillagok. Hogy világos az égbolt. Alig tudtam kinyögni ezeket. Frida felnevetett. Ez volt az első őszinte nevetés. Gyakran jársz ide, kérdeztem tőle, bólintott. Van egy lakásunk az Astorián, válaszolta, de eredetileg tataiak vagyunk. Ott él a családom. Elnyomtuk a cigaretta az ereszcsatorna szélén, amelyen megpenészedett fekete csíkok húzódtak, csöpögött róla az olvadt hó. Visszamentünk a kabátokért, Frida ragaszkodott hozzá, hogy állja a cechet, majd felmentünk a lakására. Azt mondta, általában ki szokták adni, de most nincs albérlőjük. Azzal az indokkal van itt, hogy kitakarítja. Leültünk a konyhában. Frida feltekerte a radiátort, mereven ült a műbőr borítású széken, mint egy madár. Tudtuk miért jöttünk ide, és ez feszélyezett mindkettőnket. Frida kinézett az ablakon, kinn a Múzeum körútra lehetett látni, az autók árasztották magukból a mocskot. Rágyújtottunk.

Visszatérve a fülemülére, kezdett bele Frida, megszakítva a csendet, közben a padlót nézte. Nem is említettem miért énekelnek olyan intenzíven. Az egész a tojók elcsábításának érdekében történik. Rám pillantott. Erőteljesen kell, hogy énekeljenek, jól kell tudniuk énekelni. Közben megcsókolt. Ha madáréneket hallasz, mondta egyre halkabban, jusson eszedbe, ezek magányos hímek, aztán végül teljesen elhalkult a hangja és már nem beszélt, csak csókolt, úgy mintha próbálná a nyelvem kipiszkálni a számból, mintha az létfontosságú eledel lenne a számára. Én is visszacsókoltam, végig simogattam őt, leginkább az arcát, puha bőrét. Frida kibontotta a haját és a kissozába vezetett, ahol egy matracra feküdtünk. Meztelenre vetkőzött előttem. Mint egy áldozat valami fenevad előtt, elesetten feküdt ott. Aztán én is levetkőztem, de nem voltam fenevad, engedte, hogy simogassam a nyakát, a hónalját és a lapockáit. Vékony volt, szőrös és alacsony. Kistermetű nő, de mikor hozzábújtam, azt éreztem kisebb vagyok nála, hogy olyan érzés, mint fiókának lenni egy biztonságos fészekben. Nem volt többé áldozat, sem elveszett. Hónaljában feketén ágaskodott a szőr, belefúrtam az arcom. Órákig tudtam volna ebben a pozícióban maradni. Aztán csak feküdtünk egymás mellett, rágyújtottunk, mert még nem múlt el a szédülésem. Frida azt mondta, nem csinálunk semmi olyat, amit nem szeretnék, aztán odavezette az ujjaimat a szeméremdombja feletti heghez. Császározták. Nem mesélt a gyerekekről, de azt akarta, hogy tudjak róla. A gyereke, aki már biztosan alszik, ahogyan a férje is, miután mesélt neki valamit az ezerszer forgatott mesekönyvből. Lassan fel is kelnek, odakinn világosodik. Keresik majd anyát, de ő itt fog feküdni mellettem, egy másik lakásban, egy másik férfi mellett, összeölelkezve, meztelenül. A heget simogattam, képtelen voltam bármi másra. Félttem, úgy alszom el, hogy semmi nem történik, annyira akartam, hogy történjen valami, próbáltam nyitva tartani a szemem, de csak feküdtem, az ujjaimmal a mellbimbóját simogattam, így szédültem álomba.

Reggel későn ébredtem. Frida még aludt, így hát leléptem. Kínos lett volna józanul találkozni vele. Még tankolnom is kellett, és mivel még nem tértem igazán magamhoz az álomosságtól, egy dupla kávé is kikertem.

Mikor hazaértem, letettem az Ignist a házunk előtt, fel voltam készülve apám haragjára. Számítottam arra, hogy teljesen ki fog akadni, amiért elvittem a pénzt és az autót. Alig, hogy kiszálltam, apám nem tudom mit hallott meg először, az ajtócsapódást vagy a kutyaugatást, de rögtön kirentott a házból, és nekem ugrott. Üvöltöttem, de nem

számított. Lajos, hagyd, a fiad, sikította anyám, mikor apám úgy ellökött, hogy kitorrt a teraszkorlát. A tyúkok szétszéledtek az udvaron, a kuttyák szaggatták láncukat, apámat ugatták. A földre estem, fölém magasodott, teli torokból fröcsögte, hogy a nyála betértette az arcomat, leszarom a kurva kocsit, nem érted, bazdmeg? Belerúgott egy tyúkba úgy, hogy az elsodort másik hármat. Büdöskurvaélet! A pénzt is leszarom! De, hogy a fiam egy mocskos buzi, azt nem! Azt nem viselem el! Hogy Pestre járjon kurválkodni, az én fiam? Azzal ütötte az arcomat ahol érte, Lajos szállj le róla, megöled, a fiad, visította anyám. De apám csak nem hagyta annyiban, felállt, felemelt, behúzott a házba, és a borotválkozó tükör elé rángatott. Nézd meg jól az arcod, nézd meg most az arcod, mondta most higgadt dühvel, erőszakosan, és én figyeltem a tükörben, ahogy a felszakadt szemöldökéből csorog le a sötét vér a nyakamba. Nem éreztem semmit, sem fájdalmat, sem büntudatot. Apám közel hajolt az arcomhoz, mint két tojás, mindig ezt mondták ránk, Lajoska le se tagadhatod, hogy a te fiad, ezt mondták mindig a faluban. Apám közel hajolt és suttogva kezdte, de kifakadt belőle a szó, ezért ordítva folytatta, így járj ezek után faszt szopni a városba, nézd meg az arcod, hát férfakkal baszol? Elsírta magát az öreg. Komolyan mondom kedvem lett volna megölelni, és azt mondani neki, ne sírj apám, minden rendben van. De nem mondtam neki semmit. Tudtam, hogy hazugság lenne. Az anyám sírva borult a lábaimhoz, aztán feltámogatott. Egy vizes konyharuhával törölgette a vért az arcomról. Jutka a háttérből figyelte az eseményeket. Csendben volt, néha felhúzta a szemöldökét, aztán mikor látta, hogy apám nem ül le a tv elé, ahogy szokott, hanem elvonul a szobájába, ő is így tett. Csak én és anyám maradtunk a konyhában. Mikor átölelve zokogott rajtam, nem tudtam miért sír, azért, amit apa gondolt rólam, vagy azért mert megvert. Bárhogy is volt, még soha nem láttam apát sírni. Ez járt most a fejemben, és az, hogy idejét se tudom, anya mikor ölelt meg utoljára. ■ ■ ■

■ ■ ■
Szepesi Kornél prózaíró, gépészmérnök, 1988-ban született Szegeden, jelenleg Veresegyházon él. 2015 óta publikál folyóiratokban, a Fiatal Írók Szövetségének tagja, jelenleg első regényén dolgozik.

Fotó: Márkos Tamás

alapítólevél

szorongásom oszthatatlan ország ahol
szófogadó állampolgárok történelmi buszokon
lihegik egymás nyakába a kialvatlanságot

kávétól kopogó szemükben lyukas zászlók
lobognak ez egy ország kezükben nejlon szatyorral
sorban álló nyugdíjasokkal akiket sóhajtozva

tegeznek le mentolszagú hivatalnokok egy ország
szelektív memóriával és barokk arányérzékkel
kitervelt erdőirtásokkal viharvert verebekkel

kifűtetlen iskolákkal szépreményű közigazdász
hallgatókkal kisbolti eladókkal akiket senki nem
ismer fel az utcán veszélyeztetett és veszélyes

fajokkal tandíjat fizető fáradt pornósokkal városi
albérletekkel és kihalt falvakkal nőekkel akik mindig hátul
ülnek be a taxiba és végig hangosan telefonálnak

nőekkel akiknek bőrét savanyú tekintetek aszalták
szépre és akikből mosókonyhákban csöpögtek el
az aranyhajú hercegnők és férfiakkal akiknek

madarak vitték el a nyelvét férfiakkal akik tényleg
őszintén kérnek bocsánatot miután tenyerükben
hirtelen zsibbadni kezdett a törődés

egy ország elégtelen aranytartalékokkal kiégett
tisztviselőkkel akiknek ajkai közül minden
nyilatkozatkor pernye és füst szivárog

egy ország ahol tüntetések és ellentüntetések
között morzsolódnak a párbeszéd kövei ahol
a gondviselés gumibottal indul bevásárolni

és minden nap tíz percen át a nyakadon térdel
egy ország ahol égő rongyot tömnek a civil aktivisták
szájába és ahol lélegeztetőgépen tartják a múltat

ahol tömbházak oldalán tátongó kis lyukak
mesélnek azokról akik mai napig félik a kukorica
pattogását mesélnek a tankok eleganciájáról

az újrakezdések előtti szükséges nagytakarításról
mesélnek anyáink szép reményeiről apáink kezén
száradó foszfor és verejték szúrós szagáról

az utolsó éjszakáról amikor egymáshoz bújtak
az ágyban végig simogatták egymás nyakán és vállán
a finom pihéket és addig szorították egymást

amíg végül nem maradt közöttük semmi kopott
játzóterek amik mesélnek arról a délutánról
amikor utoljára szipogtunk anyáink ölében

egy ország tele tetszhalottakkal akik rendszeresen
megkoszorúzzák a megalkuvás szobrait és élőkkel
akik képtelenek bebizonyítani hogy élnek

egy ország aminek kettős állampolgáraként
köteles vagyok megbocsátani egy ország amit
adósságként örököltem hibás génjeimben

egy ország amit csak a szabadságtól való félelem
tart még össze mielőtt végleg felemészti
az évezrede örvénylő néma polgárháború

■ **André Ferenc** (1992, Csíkszereda) költő, slammer, műfordító, szerkesztő. A BBTE doktorandusza. Tudomása szerint eddig két kötete jelent meg, ezeket ő írta. A FISZ, az EMIL, a Szépirók Társasága és a Romániai Írók Szövetsége tagja. Legújabb kötete a napokban jelenik meg a Jelenkor kiadónál.

Hömpölygés

Nézed a vizet, ahogy hömpölyög alattad, és nem a gyerekeid szemével nézed, hanem a sajátoddal, bár egy ideje úgy hiszed, az ő szemükkel látsz. Mintha örökös magaddal hordanád a tekintetüket, mintha beágyazódott volna a szemedbe. Bár legbelül tudod, hogy csakis a te felnőtt szemeddel tudsz látni, de hozzád dörögölzük a gondolat, hogy úgy látod a világot, mint ők. Hogy az anyaság összerosott benneteket. De sosem fogsz tudni úgy nézni, mintha először látnál, hiába is vágysz rá, hiába gondolod, hogy az anyaság megajándékoz ezzel az érzéssel. Mégis áltatod magad, mert úgy örülsz az először látó szempárok csillogásának, mintha a sajátod lenne. Most sem láthatják, amit látsz, de elképzeled, milyen szemekkel néznék. De talán el sem képzeled, eszedbe sem jut, pár órára magad mögött hagyta az anyaságot és csak a te kiszabaduló, viháncoló szemeddel látsz. Szemed végre mást is láthat, mint amit egy gyerek nézne. Mert arról szólnak a napjaid, hogy abba az irányba nézel, amerre ők. Hova szeretnének elfutni, hova bújnának el, mire másznának fel. Bizonyára szívesen veled tartottak volna, veled együtt pásztáznák a hömpölygő folyót, de éjjel nem viheted őket magaddal hömpölygő folyót nézni, meg egyébként is ez a te kiszabadulásod.

Most épp nem látnak semmit, elárasztották őket az álmok, de lehet, hogy ezek az álmok épp az előtted hömpölygő folyót jelentik. Meglehet, hogy látnak téged, ahogy a folyót nézed, vagy csak a folyót látják, ahogy a gyerekkorból folyik a felnőttkor felé. Látnak az álmaikat és látnak téged álmaikban, gondolnád szívesen, de most nem gondolsz álmokra, sem a sajátjaidra, sem az övéikre, csak legelteted a szemed a vízen táncoló fényeken, a hullámok egyenletes-egyenletlen mozgásán, a ringatózó és felröppentő sirályokon. Dobog a szíved, nélkülük is dobog, ilyen felfedezéseket teszel. És talán csak később teszed fel a kérdést, szabad-e saját élményeket gyűjtened, de ez ilyen pillanatokban az ember csak átadja magát az érzésnek. Talán sosem teszel fel azzal kapcsolatos kérdést, mit szabad látnod, ha egyedül vagy. Hogy másokkal is kell-e, szabad-e látni dolgokat. Nem kérdezel, csak nézel.

Talán csak az anyalét mindent átható jelenvalósága szivárgott be életed minden bugyrába: tekintetekbe, mozdulatokba, foglalatosságokba.

Belesüppedsz az anyaságba, és nem látsz ki belőle.

Magad süppedsz bele magad, hogyan is szabadulnál a közöstől. Meg hát jólesik belesüppedni. Eszedbe sem jut, hogy kilátnál, hogy jó lenne kilátni, mert benne lenni a legjobb. Elmerülni. Így nagyobb az összhang, együtt ringtok a nagy anya-gyereklétben, együtt látni jó. Együtt látni ugyanazt. Persze sosem látjátok ugyanazt, de sokszor elképzeled, hogy mégis.

Legfeljebb egy irányba néztek.

Mind más tapasztalatokkal és élményekkel felruházva hogyan is láthatnátok ugyanazt?

Ugyanazt látjátok, csak mást láttok bele. Következtetésképpen: sosem láthatsz a szemükkel. De annyira egynek gondolod magatokat, hogy nem akarod elfogadni: mindig magatoknak gyűjtitek a látványt.

Ha együtt vagytok, ha nem.

De együtt gyűjteni mégiscsak más, mint külön. Ugyanazt nézni, még ha mást láttok is.

Az együttlátás öröme semmivel sem cserélhető fel.

De kell az egyedül látás is. A másfajta élmény. Amikor csak te látsz. Egymagadban. Vagy másokkal.

Vagy nem látsz, csak behunyod a szemed, és megszűnsz anya lenni és megszűnsz anya-gyerek szimbiózis lenni.

Mindig gyűjtöttél magad is, amikor együtt voltatok, és amikor nem. Belülről fakadt az igény. Legtöbbször azt, amit ők, kavicsokat, leveleket, botokat, de másképp nézted és fogtad a tárgyakat, mint ők, és másfelé is néztél. Amikor együtt voltatok, akkor is csak a felnőtt szemeddel tudtál felnőtt élményeket gyűjteni, csak a felnőtt tenyeredbe tudtál kagylót venni, hiába gondoltad, hogy újra gyerek vagy. Egy újragyerek nem előszörgyerek, egy újragyerek nem tud sem először, sem másodszor látni. A gyerekkor egyszeri és megismételhetetlen, bár valami végtelenül bizsergető borzongást visz a szívedbe, hogy anyaként újra belekóstolhatsz.

Abból indulsz ki, hogy benned laktak, és ez új látásmódot adott.

Mindig megfordítanál minden irányt: és te bennük laktál. Kölcsönössé tennél és egybemosnál minden élményt: egymásból bújtatok elő.

Az ember nem bújik csak úgy elő valakiből.

Le akarod ezt vedleni, hogy viszonyhálóban létezel, és nem engeded, hogy a köztedbe somfordáljon a gondolat, hogy ez áztatás vagy káprázat, és mindez megszűnhet.

De most, amikor e sorokat rovod, elképzeld, hogy tartod, hogy az éjszakai folyót nézve nem gondoltál rájuk. Akkoriban, amikor minden gondolatod ők voltak. Úgy gondolod, hogy a hídon levetted az anyaléted. Előfordulhattak már akkoriban is olyan pillanatok, amikor nem árasztott el az anyaság mindent elsöprő érzése, amikor otthon hagytad a gyerekek ihlette anyaszemüveged. Pedig azt hitted, sosem szabadulhatsz. Voltak azonban ilyen elszökösések, amikor az anyaság mindent elsöprő érzését az anyaságból való kitörés mindent elsöprő érzése váltotta fel.

Önállóan is lélegzel. Önállóan is látsz. Önállóan is örülsz. Nem viszonyrendszerben létezel.

Az anyaságot leginkább a leglecsupaszítottabb képletnek láttad. Végtelenül egyszerűnek, aminek csak át kell adni magad. Csak bele kell vackolódní. Nem szabad semmi mással törődni. Akkor zökkenőmentes.

Ki kell zárni a külvilágot. Külvilág nem is létezik.

A hídon nem gondoltál arra, hogy a két tekintet megsokszorozza az örömet, két kis kéz a tenyeredben nagyobbat dobant a szíven. Csak nézted a csillámló vizet, és beléköptél. Nem láttad, milyen változást okoz a nagy folyó tovahullámzó testén a te kis köpésed, de úgy érezted csintalankodsz.

És három évvel később rászólsz a fiadra, hogy ne köpjön le sehonnan sehova.

Gubbaszt a rácsokba kapaszkodva, hogy kiabálsz vele és nem szereted.

Meg akarod határozni, mit csináljon és mit nem. Fegyelmezni akarsz, de magad nem fegyelmezed. Gondolj arra, milyen jól esett, amikor elengedték a kezéd. Hogy el tudták engedni. Engedd hát el!

De továbbra is fogod, akkor is, amikor már kihúzná a tenyeredből. Ilyen hamar elérkeztet? Nem akarod beereszteni életedbe a határvonalakat. Szeretnéd a végtelenségig nyújtani a gyerekkort, újabbat és újabbat sodorni rajta, mint a rétestésztán, hogy mindig csippenthess belőle egy darabot.

Állsz a hídon, és talán most is fogod a kezüket. Talán most is nézed, hogyan néznek. Talán sosem szabadulsz ettől az érzéstől.

Mintha valaha is létezhetnél nélkülk, mintha létezhetnél önmagadban is.

De akkor, ott a hídon, valószínűleg nem gondoltál mindarra, ami ott keringett az ereidben, amit ott éreztél a zsigereidben, hogy nem szabadulhatsz. Nem elmékedtél és nem gondoltál semmire, mert a gondolatok ilyen pillanatokban elkerülik az embert, csak azt éreztet, hogy milyen jó csak ott lenni, állni és nézni. Kiszakadni a kontextusokból, más kontextusokba helyeződni. Vagy kontextus nélkül lenni.

Kontextus nélkül? Sosem ismered már meg. Viszed őket magaddal mindenhova. Hidakról vizet, hajókat és hidakat, hajókról vizet és hidat, meg más hajókat nézni. És vízből... Ennyit tudsz nyújtani. Szempontokat felvázolni.

Mesélni arról, ahogy te látsz. És meghallgatni azt, ahogy ők látnak.

És elképzelní az átszivárgást...

Pénzes Tímea (1976, Érsekújvár) pár évnvi prágai és bukaresti kitéró után jelenleg Budapesten él. Tizenegy saját kötete (versek, elbeszélések, drámák, útirajzok) és tizenkét fordításkötete jelent meg – cseh, szlovák és német nyelvből. Az ELTE-n szerzett doktorátust fordítástudományból. 2014-ben Talamon Alfonz-díjat kapott a *Kavicsok* című prózakötetért, 2021-ben pedig Madách Imre-műfordítói díjat Mária Modrovich *Flebek* című kötetének fordításáért (Literárny fond). Legújabb kötete az *Ikeranyaversek*. Az elbeszélés *Megnyúlások* munkacímen készülő kötetéből származik (Kalligram).

Felold, feloldoz

1

Kétszer is beleléphetsz
ugyanabba a forrásba,
ihatsz is belőle, ha gyors vagy,
ha nem szarta még tele a tapír.
Visszanőnek a végtagjaid,
szemed újból
virgonc, vizslat és kacsint.
De egy forrás nem forrás,
kell a megerősítés,
amúgy még a Wikibe sem férsz bele,
potenciális kacska,
jön ám a szájalom-
lájka.

Mi a forrás forrása? Jég-
zápor közepén fakasztja a villám.
Banyának vádolt Mariska
vízzé változik, hús a kontya.
Átmosásból forrásláp szökik:
mézgás éger, keserű kakukk-
torma, pikkelyes sás, tőzeg-
káka, sőt moha.

Vagy csak kódok ezek? Éger, Káka, Sás?

Vagy a Vízözön első jelei? Vagy a víz csak
koloncnyi unalom lesz, Gucci
-ernyőn átrívó eső?

2

Ha lopsz, csak tiszta forrásból,
medencédbe közvíz áradjon közcsövön,
a jól bevált igét hivatkozással ne rondítsd.
Ez a nagy földi körforgás: a követ
gazdagítja, ami az égből hull, aztán upsz, itt a
prémium forrásvíz, minek a Schweppes.

A moha benövi a térkövet,
a fejfát. Szabadíts meg,
hozd a magasnyomású mosód.

3

Pokol és majdnempokol közt
a forrás az átmenet, már épp
a felszín. De bújhat is, elő-
tűnhet olvadáskor.

A hólé
megszabadít a dog-
matikus önfegyelemtől,
kortyolsz, hörpölsz,
melltartód elhajítod,
nincs pánt, ami bevág.

4

Forrás fölötti nimfaszentély:
telesírja a sétányt minden
faragott oroszlán, nem hogy
ordítana inkább, bár ez is
előítélet. Számolom,
hétszer két dzsungelszem.
A kegyszobor is hét ruhát kap,
majd megint hetet-hetet, folyton
öltöztetik, értsd: folyton vetkőztetik,
Mária Barbie catwalk.

5

Ki a forrásod, ezt nem kérdezi senki nyíltan.

6

Kolontáron a szentkutat
elkerülte a vörösiszap.
Sokak szerint ez jel.

A kálnoki kútör – nem gátör! –,
főállásban halász, Karcsi,
hársfa Máriát talált a Dunában.
Vagy a szobor találta őt.
Gyertyáról indult tűz
marta az oltárt, a kápolnát,
nem kószolta Mari rántatlan
bordáját.
Jel.

Bokorba lépett IV. Károly,
mert a szarvassal szemezett,
nem az úttal. De a forrás
úgy döntött, vele van, bőr-
cirkalmait lágyan csutakolta.
Karlovy Vary lett a város
neve, nem Ködvölgy.
Jelebb, mint jel, sőt
miheztartás.

7

A legpuhább jég,
a legszilárdabb gőz,
mi az?

8

Lassú a gyógyulás,
mint egy duplacsuklós Ikarus,
mint a beletörődés.
Csodának jó a víz is,
mint annó a puffedt szemre
a torokra kötött rák, disznó-
köröm a behugyozásra.

Beszélni kell a vízhez, akkor
nyájasan felold, feloldoz.

Vagyunk.

Vízből vagyunk, pokolból
vagyunk, makacs mohából
vagyunk, ha fogy a szusz,
szípigva szivárgunk,
talán még egyszer feltörünk.

Térhajlítás: eeegy, kettő

Katona Ágotának

Törésvonalak nőnek a szurdokban,
megtorpanok az áttetsző függőhídon.
Talán mégis az ördög púpos hídja ez,
tikkad, mert ösztövért, habzsolja azt,
aki először kel át. Rég kakast küldtek
avatónak, túl drága jószág volna most.

A design részei ezek a repedések,
ki gondolná. Néhány panelbe
üvegszilánkot csempészték, cserép
ugrik szét békamód, ha
önkívületben trappolsz. Krek,
krek. A fabulózó Marina Abr.

hangszórót tett egy hídkonzolra,
halotthíd-robajt harsogott
a huncut erősítő. Képzet-
ben menekülök. Takarékos és
bevált módszer. Ha belül
skalázol: annyit fejlődsz,

mint a valóságban. Az agynak
mindegy, cselekszel vagy álmodsz.
Ebből él a hipnotizőr, lankát
láttat a szikládon, hogy lazulj.
Jön segítség, de bicebóca, mint
egy kopár snitt. Modern

dzsinn, a fáslijában van az ereje,
reccs, elcsuklik a tépőzár.
Kézzelel mossa, napon szárítja, egyre
gizdábbak a bolyhok, délben
pöndörödik, ami reggel még világ volt,
simult, helyrekattant, mint egy japán

cipzár. Büfé nélkül aligha nyithatsz
segélybódét, még itt, fönt sem,
legalább egy automatát tele
kell tömni Balaton szelettel, rudival,
rántotta ízű tejes ivólével,
nem is beszélve a kávéról, nyugtatóról,

cunamis rágógumiról. Amikor
lábam tört, a fekvőgipsz köré gyűltek
az élők és fogyaszthatók. Sok színt
láttam, mint egy sáskarak, máskor
keveset, mint a szétdakszlizott
boksizó, ütöttem az üres sarkot.

Indulni kaland volt, most táj. Kuckó volt
a gipsz, most pörge idővonal a repedés,
feszül a talp, és aludnék állva, vázba
meredten. Ez jutott, reggeli
abroszomhoz vissza nem térek,
hogyan vigasztalna most a bögreleenyomat.

Felfal a híd, ha meg is hagy. Fejben
memoárjaim írnám, de látom,
kövekkel bombáz teknőst egy szakáll-
keselyű, kell a hús vacsorára. Eltalált
vajon egyet is, egy dermedt páncélt?
Rajtam nincsenek kövek még.

Kötényhasat ereszt a szurdok,
szúnyogjait le vadászod. Sport
ez is, mint a sakk, a sudoku,
a scrabble, a mikádó, a tinder,
tánc ez is, mint az ónos eső,
a dzsungel, a Chorando Se Foi.

Peremháborgás szeli át az országot.
Zápor, zivatar, puha áramlás.
Akadályba ütközik, de én kúszom,
araszolok, bicegek. Vonszolom
pilléreimet, rokonom minden csámpás,
kitérdelt, ramaty, aki nem kushad,

akinek minden perc kocsonyás
hangykalács, aki nem itt-fáj-ott-fáj
néni, inkább málnát oszt,
mint panaszt vagy észet. Jumbo jet
mugli folyosóján viszik magán-
mentősök, amikor már lépni sem bír.

A falon egy bekeretezett háztartási keksz: „Végszükség esetére”

Kun Béla Kollégium volt, aztán
Kun László, a szobor megmaradt
az udvaron, a sértődött arc.

Penészes lekvárt ettünk, vagyis
lekváros penészt,
mustáros papír zsebkendőt.

Ha az se volt, a jemeni Kaled
sütött lepényt a semmiből,
Taizz sajt nélkül, szúnyogpéppel.

Ha elfogyott a liszt, előszedtük
a mongol lókonzervet.
Ló saját levében.

Patákat képzeltünk, sörényt,
mozigaloppot és nyihahát,
mukkanatlan nyeltük

a katonás kockákat, vajon
melyik milyen testrészt. (Ma már
kutyaétel a junior lóhús csicsókával.)

Néha felsóhajtottunk,
majd ha gazdagok leszünk, Nestlé
kakaót iszunk, két bögrével is akár.

Márton Ágnes Luxemburgban élő író, költő, az *Ofi Press* (Mexikó) szerkesztője, a *One Hand Clapping* (Nagy-Britannia) művészeti vezetője, a Royal Society of Arts (Nagy-Britannia) tagja. Vasiliki Legakivel írt operáját Londonban mutatták be 2016-ban. Számos nemzetközi díjat nyert, többek között első helyezett lett Angliában a Költészet Napjára meghirdetett verspályázaton. Főbb kötetei Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban jelentek meg, illetve Magyarországon a Napkút Kiadó gondozta az *Én, az iguána* című gyűjteményes kötetét. Az f21 ökoköltészeti pályázatának első helyezettje és Líra-díjának nyertese.

Dávid

Nem tudom, mit mondhatnék arról, amit katonaeletnek szokás nevezni, ha egyszer, tudod, hisz te hazudtál róla, sosem voltam katona. Az a pár nap a táborban csak látogatás volt, hiszen, mint nemsokára kiderült, jóformán minden eldőlt, mire megérkeztünk. Utána szinte semmi, és még ez a kevés is magyarázatra szorul. Hogyan kellene megtisztítani a jelképektől, hogy végül maradjon belőle magán a tisztításon kívül bármi más?

Miután magamra hagytál az unalmában megzavart katonával, az feltett pár kérdést, nevem, apám neve, honnan jöttem, hány éves vagyok, a válaszokat pár vonással lejegyezte egyszer-egyszer egy bőrdarab két felére, kettévágta, az egyik felét egy szíjra fűzve a kezembe nyomta, aztán intett egyet a késével, rövid mozdulattal, a szálláshelyemet jelölve, párbajszakasz, mondta. Nem is figyelte, megértettem-e, csak a kockázó társaságra pillantott, mintha a besorolásom miatt kiesett fejleményeket nyomozná, és csak arra várna, hogy induljak. Léptem is párat, amerre mutatta, hogy nyugtázhassa, végeztünk, tovább nem, mert csak a késre emlékeztem, arra nem, amire mutatott. Párbajszakasz, jutott eszembe az épp hallott szó, a mozdulat csak önmagáig tartott, és kellett valami támpont. Ha ilyen neve van, az lesz az, amelyik a legjobban elüt a többitől. Nem mondhatnám, hogy az ilyen egyszerű válaszok mindig hasznomra váltak, de gyakran nem találtam semmit, amit helyettük választhatnék.

A legnagyobb, az egyedüli homokszínű sátor felé indultam, kicsit külön is állt a többitől. Vagy valamiért éppen az vonzott magához, de bármelyiken találhattam volna valami megnyugtató jegyet. Bent nem volt senki, öt fekhely, egy tűnt érintetlennek, akkor ezzel meg is volnánk. Aludni kellene, lenne hozzá kedvem, aztán majd szóljanak, hogy nem lett volna szabad. Bár úgyis felkeltenek, meg amúgy sem tudnék. Akkor ücsöröghetnék. Vagy lerakom a zsákom és kimegyek, az a legjobb: nem tiltották meg, nehezebben is találnak rám, és mentésem is van, hiszen nem volt itt senki, hát elmentem megkeresni a felettesemet, keresni jó, azt könnyű tettetni.

Kint már voltak néhányan, egymagában senki. Nem éreztem semmit, amit ad-
dig nem, hát akkor fel kell majd nőni a hadiállapothoz is, gondoltam, de akkor nem
is sürgős. Egyelőre inkább ennék, nálam a bőrlap az adatokkal, arra csak jár valami.
A legközelebbi füstcsík tövében kaptam egy darab kenyeret, egy használt tálba mér-
tek kihűlt levest, aztán megkértek, hogy inkább ne ott egyem meg, voltaképpen lejárt
a reggeli ideje, és ezen az sem változtat, hogy most jöttem. Akkor vissza a helyemre,
gondoltam egy kicsit határozottabban, mintha attól, hogy szereztem ételt, már ott-
hon is lennék, és biztos lehetnék a dolgomban: ma egy ki nem érdemelt reggeli, hol-
nap visszahozom a Ládát. Talán ezért éreztem úgy, hogy már a sátorba lépéssel elvág-
tam magam az ügyeletes tiszténél, aki közben megérkezett az állományba vételem rész-
leteivel, de ahogy beléptem a tállal, úgy tűnt, mintha afféle tekintélyes látogatóként
várattam volna meg.

– Elfoglaltad a szabad fekhelyet. Másik amúgy sincs. Mondták, hogy ez a párbaj-
szakasz? – Mondták. – Azt is, hogy ez mit jelent? – Azt nem. – Jó. Itt nincs kiképzés,
nem tartozunk össze senkivel, nem függünk senkitől és senki nem segít nekünk. Nin-
csenek gyakorlatok. Csak, ugye, a párbaj. Ezt a szót ismered. – Igen. De miféle pár-
baj ez? – Egy-egy ellen, fegyver, vért, amit akarsz. A teret nem hagyhatod el, a nézők-
től amúgy sem tudnád, azon belül, azt csinálsz, amit akarsz. – Nézők? Ők miért van-
nak ott? – Nézik. Most, hogy vége, kell a szórakozás. – Minek vége? – Hát ennek az
egésznek. – És ki győzött? – Az holnap dől el. Vagy ma. Ugye, most három kettő ide.
Ha ma is nyerünk, akkor négy kettő és győztünk, mert hét párbaj van összesen. De
azért ne félj, párbajozol te is. – Akkor már minek? – Meg kell legyen a hét párbaj. –
És ezen múlik, hogy ki győzött? – Hát, ahogy vesszük. Egyrészt hat napja megállapod-
tunk, fizetünk, visszajön a Láda és az év száztizennyolc napján használhatjuk a kikö-
tőiket. A napokat majd együtt számoljuk velük. Másrészt még nem tudni, ki nevezhe-
ti győzelemnek. Ezért párbajozunk. – Ez minden? – Ez. Gyere, nézd meg a mait, ha
ennyi nem elég neked. – Nem akarom. Meg nem is tudok menni. Megfáztam. – Hö-
hö, hát nekem mindegy. Holnapig mész, ahova akarsz. Haza mondjuk nem. Pihen-
gess, majd jobban leszel. – És valahol fel lehet készülni? Hiszen még egy kard sem volt
a kezemben! – Ott, a sátor végében, a bal sarokban vannak a fegyverek. Vedd kézbe
őket, van kard is. – Segítesz? – Holnap igen, meg akkor kell is. Ma a mai van. Akkor
nem jössz? – Kell is mennem? – Nem.

Már elment, amikor azt éreztem, tényleg nem vagyok jól, pedig csak védekezésül
mondtam, hogy beteg vagyok, ahogy otthon néha. Mindenesetre akkor alhatok, bár
most, hogy szabad volt, már nem akartam, mintha be akarnának csapni és így egyezni
bele. Akkor inkább megnézem a fegyvereket, bár az is beleegyezés, de legalább izgal-
masabb. Két vagy három kard, már nem emlékszem, mennyi, nehezek, tompák, vagy
egy tucat parittyá, négy-öt lándzsa és még néhány fegyver, aminek akkor nem tudtam
a nevét, és amikor már tudtam, azt felejtettem el, hogy néztek ki. Nehéz vérték, gon-
dolom, a kardok mellé be kell öltözni, ha közel kerülök, a másik is közel lesz. A nya-
kamhoz kaptam, levágják és kész. Korai idáig futtatni, gondoltam, de kardot, vértet
nem. Lándzsát sem, olyan hitványnak tűnt a nyelük. Az ismeretlen fegyvert sem, el-
képzelem, hogy nem merem megkérdezni a nevét holnap, aztán úgy halok meg, hogy
azt sem tudom, mire bíztam magam. Akkor parittyá, azzal legalább célba lőttünk né-
ha otthon, párszor le is győztem apámat, bátyámat, bár ott a sátorban nyugtalanított,
nem ők hagytak-e győzni. Hát ennek is a végére járunk holnap. A dac is tetszett a pa-

rittyában: csalódást okozni az izgalmakra odagyűlt tömegnek, itt nem lesz látványosság, kézitusas és verejték, lövök egyet, aztán vagy talál, vagy leölnek.

Eléggé féltem. Ettől aztán megszőpült minden, az ebédhez szólító kürt, a csődület az előbb üres sátor előtti téren, a sor szaga, a megszámlálható rostcsíkokban mért hús, a folyós, de bőséges kása. Aztán a szégyenteljes átmenet, amikor a komoly rettegést megrontja a jóllakottság, de a nyugalom csak addig tart, amíg eszembe nem jut, hogy talán utoljára érzem. Majd élesen bevillan egy kérdés, hol lehet itt célba löni, eszembe sem jutott, hogy megkérdezzem valakitől, a sátrunk előtt van elég hely, legyen az az én helyem. Enyém, mert ott vagyok, ilyen egyszerű. Nyolc követ találtam a sátorban. Kivittem a három szoba jöhető parittyát, egy lándzsát, a földbe szúrtam a szemközti sátor elé, az majd felfogja az eltévedt köveket. A lándzsa másik végére jöhet a pokrócom, ha jól tekerem össze, olyan lesz, mint egy fej. Öt lépésről kezdtem, ha nyolcból hét talál, mehetek eggyel távolabb, rögtönöztem a szabályokat. Jó volt egyedül. Csak célba találni ne kellett volna. Nyolcból semmi. Nyolcból egy. Nyolcból egy. Nyolcból semmi. Négy lépés. Nyolcból három. Nyolcból semmi. Nyolcból egy. Nyolcból kettő. Nyolcból öt. Öt lépés. Nyolcból kettő. Nyolcból egy. Négy lépés. Nyolcból öt. Nyolcból hat. Nyolcból öt. Nyolcból hét. Öt lépés. Nyolcból három. Nyolcból négy. Nyolcból hét. Hat lépés. Jó óra múlva hét. Fájt a karom. Pihentettem, kezet váltottam. Öt lépés. Nyolcból semmi. Nyolcból semmi. Nyolcból semmi. Háromból egy, elég lesz. Nekem mindenképp. Három követ vettem el a közösből, nem gondoltam, hogy többre szükségem lehet. Nem számoltam, melyik parittyával találtam a legponosabban, így a legkényelmesebbet választottam. Kicsit elégedetlen voltam a testemmel, tizenhárom éves, és a náthás láztól kialvatlanul, sajgó vállal áll ki majd a párbajterre, meg egy kicsit feléledt a dac is, ha így, hát így, ez a két érzés játszott velem, amíg a meglepően puha fekhelyen próbáltam izzadni a szőrös takaró alatt.

Meleg volt a délután, a ponyvák szárnyai tágas háromszögben álltak nyitva, így elláthattam a szemközti sátorig. Nem figyeltem a széken ülő katonára, amíg meg nem állt előtte két másik, úgy tűnt, a beosztottjai. Valamikor a gyakorlás után ülhetett ki a sátor mellé, legalábbis addig nem vettük észre egymást, pedig elég közel volt ahhoz, hogy halljam, mit beszélnek. A két álló katona a felettes elé tett egy pár sarut, szerénykedve, mint akik elismerik, hogy nincs hozzá joguk, és pont ettől az előzékenységtől remélnék, hogy elnyeri jutalmát, a sarut. Hevesen, de szemlesütve vágytak rá. Nem tartottam őket kicsinyesnek, saruból nem lehet elég. – Mindkettőnkre jó lenne. – És a többi? – Ennyit volt érdemes. A kardját eldobta. – Hogyhogy? – Futott előlünk. De nem akkor. – Hát? – Nem tudom. Amikor a bokrok közé ugrott, még nála volt. Aztán a víznél találtunk rá, belelógatta a lábait, akkor már nem volt nála, csak ült és zihált, a vértjét igazgatta. Csak a saruja volt mellette. Meg sem ijedt, amikor elértük, hátradőlt a lankán, a feje alá tette a karját, és kapkodta a levegőt – Feküdt, amikor megöltétek? – Fáradt lehetett, nem is kiáltott, amikor..., csak szuszogott. Szóval a saru? – Itt marad. Holnap úgvis vége. Kicsi lába volt, jó lesz egy gyereknek. – Nem kicsi, mindkettőnkre illik. – A ti lábatok is kicsi. Itt marad.

Már nem tudtam komolyan venni a párbajt – továbbra is félelmetes volt, de formátlanabb is. Ha a mai közben is megeshetett, hogy leszúrnak valakit, míg a lábát mossa, és a lényeg, úgy tűnik, az, hogy védekezett-e, akkor a párbajszakasz utolsó, holnapra szánt tagjának lenni nem jelent nagyobb biztonságot, mint az, hogy van egy takaróm, ami teljesen be tud fedni, mert nagyobb, mint én. Elsőre felszabadított, hogy ennyire

mindegy. Másodsorra is. Holnapig csak el kell bújnom. Annál is inkább, mert a tiszt hozta a vacsorámat, amikor félrészegen bejött, mint mondta, rám nézni. – Négy ket-tő! Már jók vagyunk, meghalhatsz, egyél, ma úr vagy! – És hogy történt? – Hasba szúrta. Először elvágta a vértje pántjait az oldalán, egyesével, mind a négyet, aztán, amikor már csak a vállá fogta, úgy lifegett, elgáncsolta, aztán ráült, majd mint egy szoknyát, fölrántotta a vértet és a hasába szúrta a kardot. Aztán beljebb, még beljebb, ki se tudta venni a végén. Szóval megvagyunk. – De akkor én biztos kellek ide holnap? – Oda. Még nem voltál ott. Oda kellesz. Félsz? Ne félj. Én örülök, akkor te se félj. – Attól még... – Aludj egyet. Félsz, adok egy képet. Saul lánya, mára nálad maradhat. Tudod, ki Saul? Ez a lánya. Csak hogy jobban teljen az idő. Csak ne menjen rá. – Mi ne menjen rá? – Szart se értesz te még. Mindegy, annál jobb, akkor biztos nem megy rá. Holnap visszaveszem. Most pedig fekédj le, te ma nem ihatsz. Holnap, neked holnap lesz majd minden.

Azzal kiment, szembe a naplementével, Megvártam, amíg a feje árnyéka is eltűnik a sátor szárnyai közül, csak akkor néztem rá a képre, mint valami feladatra. Nem Míkál volt, de nem is más. Akkor még csak azt éreztem, valaki, aki nincs. Arcra alig lehetett idősebb nálam, talán a festőnek nem kellett hazudni arról, ami nem fontos. Mert a fontos az alak volt, az egyszínű kék ruha bő, mégis telített és éles íve a derékon, a mellek hazug, de megvesztegető kereksege, ahogy a törzs karokban és lábokban folytatódik, elevenen és fehéren. Ettől aludnék jobban, nem értettem, a vér ismerős áramlása csak ugyanabba a céltalan feszülésbe vitt, ami megvolt otthon is, ami elől, aznap úgy tűnt, ide menekültem. A fekhely alá tettem a képet, dacosan vigyázva fekédttem vissza rá, meg ne sérüljön, holnap eléggé fáj majd a tiszt feje, hát bántsa az is, hogy nem kérhet számon rajtam semmit.

Ha van ilyen, kíváncsian aludtam el, azt vártam, álmodom majd valamit a holnapról, hogy meghalok, vagy hogy embert ölök. De csak a gyapjútakaróval álmodtam szálanként a karom alatt, és még lejjebb, a testemen valami simát, mintha egy fejbőrben fekédnék, ami nem az enyém, de nem is vagyok belevarrva, hisz le-lecsúszik. Fel kellett ébrednem, hogy szavakat keressek rá, majd belássam, nem igazak, hogy álomnak tűnjön az egész. A sátorban még négyen aludtak, arccal a föld felé, fölöttük a felbőfögött bor és az izzadságuk szaga. Mégis jólesett közöttük ébredni. Már újrászámoltam egyforma fejüket, mikor eszembe jutott, mi lesz ma. Az udvarunkra, a fogadalomra gondoltam, amit mondattál velem, milyen reményekre jogosít, hogy az Övé vagyok. Mi az, hogy valaki valakié, a juhokra gondoltam, védtem, vezettem őket, de hárman közülük az én kezemet látták utoljára amikor apám behívott, szorítani. Ami a mát illeti, nem jelentett semmit, hogy az Övé vagyok. Az Ő nevében történik az, ami amúgy is történne.

Arra azért nem számítottam, hogy rögtön reggeli után. Csak hogy ne izguljak annyit, mondta a tiszt, Míkál képéről meg is feledkezett, de én is, olyan meglepő volt a négy alvó részeg után látni, hogy ő ugyanolyan, mint tegnap délelőtt. A kövek és a parittyá megvannak, mehetünk is. Megijedni sem volt idő, csak egyet kérdeztem, ki fogja nézni, ha mindenki alszik, ne féljek, lesznek elegen, amúgy is, nem mindegy? Nem magamtól gondolok mindig a legrosszabbra, rabbi. Amúgy sincs semmi haszna. Gondolni valamire és számítani rá nem ugyanaz. Gondolni időöltés, amíg elmúlik a kézből

a reszketés, és a hólyag valódi feszülése erősebb lesz, mint az elképzelt utolsó látvány, egy kard hegye, nő, ahogy közeledik, de végig sötét és szögletes, az útja egyenes, mint felfüggesztett hús felett a zsinór. Pisálnom kell, álltam meg, hát pisálj, ahova akarsz, próbáltam volna feltűnés nélkül, sehol senki, de körbe csak sátrak, semmi nem esett félre. Te mondtad, gondoltam, akkor ide, ahol vagyok, neki is láttam, és ő, mint aki törbe csalt, állt félre és nézett vissza, hogyhogy megy, nem ment sehogy. Akkor?, várj, mindjárt. Szerinte most halogatok, jutott eszembe, kicsit megnyugodtam, hogy, úgy tűnik, ilyen ravaszkodást is kinéznek belőlem, és ezzel a büszkeséggel már könnyebb volt.

Ha a párbajtér félúton volt a két tábor között, nem lehetek túl messze. Az utolsó cölöpüktől tíz percig sétáltunk a tenger felé, mögöttünk a kelő nap, előttünk egy hívogatóan lágy ívű domb. A tetején egy lándzsa, a nyeléhez erősítve száraz levelekből font gyerekjáték, körbe négy apró csatorna, jelezni, milyen erős a szél. Pörgött, amíg fel nem ismertem, de akkor hirtelen megállt. Arra gondoltam, hogy nem indulhat újra, ha nem akarom, erre újra elindult. A szélről arra az egy pillanatra nem tudott volna megállni, hát akkor megfogok halni, gondoltam. Számolni kezdtem, eszembe jutott, ahogy régen a markomból spricceltem ki a vizet, én csináltam, de sosem tudtam megszabni, milyen magasra megy. Aztán elfelejtettem számolni, és már vissza is kellett volna fordulnom, hogy lássam a forgót, de nem lehetett.

Tényleg összegyűltek egy páran a nézőtéren, még ha látszott is, hogy az eredmény tegnap dőlt el. Az ínyencek, mondta a tiszt, miközben az idős másnapos arcokat néztem. Nem láttam rajtuk, ki lehet velem. Nem is igazán érdekelt, olyan távolinak tűntek, ahogy köpenyeken vagy csak a homokon üldögéltek, hátukat a domboldalnak vetve, annak látszottak, amik voltak, nézőknek. Legfeljebb kiabálnak majd. Nem volt észrevehető határ a párbajtér és a nézők között, csak fokozatosan vízszintesre enyhült a lejtő. Az ellenségem, gondoltam, így kéne őt hívni, már kétségkívül a téren volt, nem volt nehéz megtalálni, rajta kívül senki más nem viselt vértet. Oldalán kard, a kezében sisak. A helyzetnek megfelelően éberebbnek tűnt, mint a többiek, és talán valamivel magasabbnak is. Baloldalt a füle és a szeme sarka között egy jókora szemölcs, zavarba ejtő helyen, mert ott része is volt az arcának meg nem is – a bátyám egyik barátjának volt pont ugyanott, de nem gondoltam, hogy ő lenne az, csak arra, hogy a barátja így néz majd ki, ha kinő a szakálla.

Inkább szórakozottnak éreztem magam, mint zavartnak, még valamiféle előnynek is éreztem, hogy ő, látható fegyverzet híján, nem tudja, hogy velem küzd majd. – Vedd elő, ha elmegyünk mellőled, kezdődik, mondta a tiszt. Mintha megőrizhetném a titkot, hogy én vagyok az, próbáltam a tenyerembe rejteni a parittyát, de a szíjait nem húzhattam így fel. Oldalt fordultam. Kiválasztottam az első követ a háromból, a legszögletesebbet. Mint egy pata. Már nem tudom, ledobtam vagy elejtetem-e a másik kettőt. Nem lesz rájuk idő, vagyis ha lesz, mindenre lesz. Készülj, gondoltam, aztán arra, mit jelent ez, aztán arra, semmit, azt jelenti csak igazán, vagyis azt, hogy ne gondolkodj. A tiszt odébbállt, mint aki csak frissítőért megy. Bármikor is kezdődik, túl korán lesz, akkor mindegy, mikor. Abba is hagytam a várakozást, néztek szembe, lépjek beljebb, félelmet kelteni vagy méltón búcsúzni, mindegy, lépjek beljebb, léptem.

Ő rám nézett, addigra teljes vértben, sisakban. Kardot rántott, indulatnak nyomát sem mutatta, mint aki nem tehet különbséget gyerek és felnőtt között. A parittyán sem lepődött meg, nem is nevetett, gondoltam, rám bízta, mi a jó nekem. Kezdett zavarni a távolság köztünk, hiszen mi ketten itt tesszük, amit lehet, ez az egyetértés

volt a biccentő üdvözlésében, majd a sisakjára csapott és a hirtelen csöndben azonnal futni kezdett felém, hogy egy lövésre se legyen időm. Két lépésre mögöttem ült a legközelebbi néző, ahogy a követ a parittyá ágyába tettem, az jutott eszembe, hogy amíg pörgetni fogom, kiesik és közülünk ölok meg valakit, aztán az ellenségem engem öl meg, és az övéi ezen fognak nevetni este. Aztán a kő eléggé felgyorsult, mire elengedtem, a tenyerem nyitva, mint egy fél ima, de az ujjak egy tömbben, mintha még sújthatnék velük bármire is. Eszembe sem jutott, hogy bármilyen eredményt várjak. Tegnap jól kigondolkodtam magam, így könnyű volt csak ott lenni. Nézni. A kő a szemek közé csapódik, beszorul a sisak orrot és homlokot védő pántjai közé. Ha van is vér, a vaslemezek árnyékából nem látszik ki. A test előredől, a fej most nagy lesz, még ha messze is van. Felém esik, a sisak két másik vaslemeze, mint két ajak csillognak, közöttük szőr. Elég messze vagyok. Ahogy földet ér, a homlokával egy nagyobb kőnek ütődik, és a beszorult kő, az én követem, teljesen eltűnik a pántok között. Mint egy nehéz falat. Most már kiér a takarásból a vörös, a szája magasságában látszik, mintha mondaná a vért, lassan, halkán, de mást be nem engedően sűrűn.

Talán még élt, de felállni vagy feltérdelni már nem tudott. Erre nem volt szabály, vagy nekem nem mondták el, hogy mit kell csinálni, ha a fenyegetés, hogy ő vagy én, már nem igaz. Meddig kell itt maradnom, ha nem ölöm meg. Engem megölhetnek-e. Ki nyer, ha most megáll a szívem vagy elnyel a föld. Amikor idáig sülyedtek a tétek, eszembe jutott, hogy a győzelem tegnap már megtörtént, mára csak a szabályok kötöttek, valaki haljon meg, legyen öt kettő, legyen négy három. Akkor eszerint is haljon most meg az ellenségem. Azt hiszem, a kardját kellett volna használnom, a bal mellébe szúrni, arasszal a bimbó alól föl mögé, mint tegnap. Az lett volna a legunalmasabb nekik, végignézni ugyanazt, és talán Ő is ezt várta volna, ha tényleg tanítani akarna minket, lássuk, hogy ugyanolyan, addig, amíg nem hisszük el, hogy mindig ugyanolyan lesz, de akkor még ennyire sem értettem ezt, csak a tekinteteket éreztem magamon, ennyit egyszerre még soha, ennyien már nem is nézhetek külön, egy lapos, mégis kerek pillantássá folytak össze, mint egy lejtőn fekvő pénzérme, kíváncsian, keretek, tartás nélkül. Hátha nem bírnám el a kardját, akkor nem marad más, kereshetek egy követ, és mint Káin, és akkor testvérek leszünk, én meg csapkodhatom, nevetséges, gondoltam, és erről a szóról azt, hogy most már akár lődözhetek tovább a fekvő testre is, hátha megint elkapom a fejét, vagy várunk, amíg magától vége, de a nyöszörgéséből fakadó dühömet nem bírtam elviselni. Nem. Az Övé vagyok, ti nem Ő vagytok, így Ő azt akarja, amit én csinállok. Kardot, kiáltottam hátra, bárki-nek, aki ért a nyelvünkön, aztán eszembe jutottak, ahogy a domboldalban heverésztetek, itt senkinél nem lesz kard, de már kimondtam – akkor hallják csak, hogy nekik szóltam előbb, és innen, mintha a gondatlanságukból, nézzék, ami jön. Legyen a kardja, és legyen a nyaka, a nyakon nincs semmi kiszámíthatatlan, gyengédséget engedő, mint amilyen a mellbimbó lett volna.

Még a szakáll alatt is egyszerű, innen kerek, onnan hosszúkás, puha cső. Mint aki azt sem tudja, hányadszor csinálja, nézegettem, ez az ádámcsutka támasztéknak vagy irányjelzőnek jobb-e. Döntsön a kard, lesújtok vele, vagy elvezeti, vagy beszakad alatta. Visszapattant, maradék levegő szökött ki a csapás alatt a köhintés kétségbe vonta, amit addig bizonygattam, és amiben hittem is: hogy mozdulataim és a tanúk lankadatlan, minden saját mozdulatot elhalasztó figyelme bármennyire is szükséges volna. Hogy ittlétemmel Ő maga vet véget a másnapos tespedésnek. Szó sincs róla. A fejet

le fogom vágni, de addig, azon belül, ahhoz képest semmilyen mozzanat nem kivételes. Ekkor néztem szembe újra egyetlen valakivel, véletlenül, bátorítónak és türelmesnek tűnt, pont ilyet akartam.

Végigtapogattam a nyakat, hol kínálkozik vágásra vagy szúráásra alkalmas hely. A hús irányába kell menni. Oldalt puhább, és ott hamar találok vért is, attól majd nyugton lesznek, nyerek időt. Szűrni jobb, de most semmi hirtelenkedés. Fölé álltam, a fej körül kétoldalt a két lábfejem, úgy rugdaltam oldalra a fejet, hogy csavarodjon vele a nyak is. A kard hegyével lefelé a nyak felett állt, kicsit még ingott, ahogy két kézzel fogtam a markolatot, de nem volt időm, hogy megtanuljak kardot szegezni. Amúgy sem hittem a túlzott szigorban. Ha sikerül úgy tartani a pengét, hogy a bemetszés vízszintes legyen, már jó, onnan lehet vágni tovább. Nézni is kínos, jut eszembe most, hogy visszagondolok rá. Elfelejttem a múlt időt, hogy kínos lehetett, észreveszem a felejtést, biztos vagyok benne, hogy nem véletlen, sőt, nem is tévedés, minden csak annak kínos, aki nézi. Aki csinálja, annak csak akkor, ha elképzeli magát, vagy valakit, ahogy nézi. Csak nézni, utólag, kívülről, úgy könnyű. Nem figyeltem, elment-e valaki közben, de hozzám nem szóltak, mellém nem léptek, semmiben nem akadályoztak. Nézték, annyian, ahányan.

A kardot úgy rántottam le, mint egy harang húzókarját. Belevágtam a nyakba, a vér lassan, kedvetlenül szivárgott a sebből, de a kard helyzete ingatag volt, így nem tudtam elengedni, igazán megforgatni sem, bár kirántani is nehezebb volt, mint hittem. Egy ugyanilyen mozdulattal a seb mellé szúrva meghosszabbíthatnám a vágást. Szégyentelenség ide vagy oda, kicsit zavart ez a lassúság. Kéne egy tör, most már van seb, aminek a körbevezetésén dolgozhatok. Az ellenségem csizmaszárában találtam is egyet, nem is rejtegette, de a markolat ugyanolyan barna volt, mint alatta a hüvely, ami a fémet fedte. Kézre álló, fúrge szerszám volt, tudtam és szerettem vele dolgozni. Azért azt nem mondhatom, hogy gyorsan ment, és tiszta sem maradtam sokáig. De ha választhatok, erre a fölé görnyedésre emlékszem inkább, mintha illőbb póz lett volna, mint állva rángatni ide-oda a kardot. Ezt a közelség teszi talán becsületesebbé, vagy csak egyszerűen kerekébb, inkább csak egyszerűen kerekébb. A jobb karomat hamar kihúztam az ingemből, a karom lehet véres, a ruhám nem. Persze, a ruhaujjat csomóztattam bárhová, nem változtatott semmin, a jobb térdem világosságán vettem észre, milyen mocskos, rózsaszín, vagy egészen piros lettem mindenhol másol. Nem undorodtam, vagy ha igen, rögtön továbbsodródtam az értetlenségbe, hogy miért vannak még mindig az ujjaim körül a parittyá szíjai, aztán ezt a bamba csodálkozást is elodáztam, majd ha rendben leszek, majd ha körbeérek.

Persze attól még nem ért véget semmi, mert a munkám közepén ott várt a csont. Idáig csak szépelegettünk, gondoltam az ügyeletes hangján, amíg végighúztam a tör, mintegy összefoglalásul, a csont körül. Egy körbevezető mélyedés érződött, csábító volt és puha, feketének képzeltem, mint a lekvárt, hátha el tudná nyelni a tör hegyét, önmagán átvezetve, észrevétlenül átcsúsztatva a ponton, ahonnan kezdve már kifelé tart? Mit láthattak ebből a csodás lágyságból, rabbi, és még őket nevezik nézőnek! Nem volt könnyű. De onnan, hogy éreztem a sötétet, egyszerű volt, és csak ennyi kellett, hogy megtaláljam a kerek árkot, fölé feszítsem a tör és számtalan pontatlan rángatással körbemélyítsem, míg végül az ellenségem két részre vált, amint nyelvemre tolt a nevük, ő és a teste. Semmi nem puffant a homokban. Csak az ölemben éreztem,

hogy hirtelen máshogy nyomnak a részek, és teljes fehérségében csillant meg a kerek sötét közepén a nyákos velő.

Letettem a kést, már nem tudom, dühösen vagy félve. Nem szúrtam a földbe, ennyi biztos. Csak a száj két végét fogtam, és mintha a száját fojtogatnám, a két fogso-ra közé húztam, majd a fülkagylókra rögzítve vezettem felfelé, és szorosra csomóztam a fejtetőn. Mint egy vakarózás, nem számított, miért, csak kell, túl azon, hogy jó is. Lesz hol megragadnom, gondoltam ködösen, mintha a hajába nem lehetett volna, ha elég szoros a csomó a fejtetőn, a fülek göröngyei ívben tartják a zsinórt, és a száj minden mozgás nélkül is, úgy marad nyitva, ahogy a zsinór engedi. Sikerült, a zsinór olyan szorosan fogta a fejet, hogy pengetni lehetett volna a hátsó fogak közötti egyenesen, a fejtetőn még két kis fület is tudtam csomózni a maradékból. Akkor ebbe dugom a mutatóujjamat és a középsőt, amikor felmutatom a fejet, láttam meg hirtelen, hová vezetett ez a munkálkodás.

A fej felakadt szemmel mosolygott, mint aki már abbahagyná, a hang, amit könnyű volt hozzáképzelnem, mintha gúnyosan, de nem fölényesen azt mondaná, hogy „ha-ha”, mintha a saját viccét fokozná le, mintha azt jelezné, hogy ő aztán nem áll senki fölött, hiszen csak fej. Nehéz volt úgy feltartani, hogy engem ne takarjon el, ki kellett nyújtanom a karomat. Segített, ha mozgok, de lassan fordítottam ki a balszélre, mint majd a ráérős, boldog vetköztetésekkor, aztán vissza jobbra, és megint vissza, középre. Ott megállni, és megint, mindig, végig: lassan, le a földre, a kéz három szabad ujjával kiszabadítani a másik kettőt, maradjak a fáradtságtól felemásan lógó karokkal csak én. Fújjam ki a levegőt, ugyanúgy csak orron, ahogy eddig, de próbáljam meg az összeset, hogy aztán ami beáramlik, az is mindennek tetsszen. Egyik ingujjam még mindig a nyakrészbe gyűrve. Csak én.

A füleimtől az arcom felé egy-egy csíkban hideg tapad, nem a hajam. És ha a csíkokat meghosszabbítom felfelé, ott a nap. Ebédidő, vagy csak éhes vagyok. Körbe ugyanannyian, mint reggel, talán páran kicserélődtek, de mindenképp mások voltak. Kíváncsian és ijedten bámultak, mint a gyerekek. Mintha a hideg arra ébresztett volna rá, hogy le kéne takarni a fejet, pedig épphogy feltartottam. Én eleve takarásban vagyok, hiszen arra kényszerít, hogy csak a látványt tartó kéz legyen. Vagy mintha csak azért lennék ott, hogy ne lássák, hogy nincs mögöttem semmi, a bátyám viccelt meg így egyszer, csak a kezét kellett hátratennie és hagyni, hogy találgassak, milyen ajándékot dugdos, és bedőltem, mert ha ennyire nem szabad látni, akkor biztos van mit. De ott se volt semmi és itt is csak a fej van, bár hirtelen felocsúdva, meglepett, mekkora.

Akárhogy is, ők idegennek tűntek, és úgy is néztek rám, aztán hamar szét is széledtek. Vártam, hogy maradjon, aki velem örül, vagy megvigasztal, vagy megünnepel, de csak az utolsó távozó nézett vissza, mintha kiutat kínálna, ha akarsz, jöhetsz, itt már nincs mit tenni. Hogyne lenne, dacoltam magamban, hiszen érzem a szíjat az ujjam körül, hogy húz, a végén a fejet, ezt nem lehet csak úgy letenni, mint egy zsákot a többi közé, nem, hiszen csak ez az egy van, de már egyedül voltam, mire beláttam, hogy nem, nem ez volt az egyetlen. Alattam a homokban körben sötétebb barna homok, sápadtabb, szúrósabb szagú, mint a vér a testtől odavezető sötétbarnája. A lábszáram fölötte száraz, végigálltam az egészet.

Ha úgy vesszük, téged is ünneplünk, hívott meg a tiszt, amikor újra találkoztunk a sátrunknál. Azt, hogy vége, de ez valamennyire a párbajodat is jelenti, pontosított. Nem szeretem a hivatalos ünnepet, amelyiket várják, amelyik nem szorít ki semmit, hanem, mint Míkál, eleve a helyére születik. Csak azt, amelyikért le kell mondani valami fontosról, tervezetről, ami így akkor nem is történik meg, se jól, se rosszul, sehogy, meghosszabbítani egy nappal egy lakomát, mert bírjuk még, elcsábulni egy üres szellőnek egy meleg délelőttön. Aztán úgy tenni, mintha bűn lett volna, és egy óra alatt megcsinálni, amire egy nap volt szánva, beteljesíteni és kigúnyolni a terveket.

Ez a mai – a takarodó hiányától, az édességtől és a többé nem tartalékolt bortól ünnepi – vacsora persze el volt tervezve, de nem tudtam róla, így érezhettem iránta bárhogy. Ám örüljek, boruljon a szabály, mint támaszték után az építmény, de először aludni akartam. Az ebéd említésére is a torkomnak szaladt minden szag, amit az ellenségemnél hagytam. A sátor üresen állt, szedelőzködni csak holnap kezdenek, ma viszont akár ilyen korán is újra lehet inni, mert győztem. Ha vesztettem volna, akkor is. Azon már majdnem sírtam, hogy voltaképp náthás is vagyok, és azt ki kell aludni, micsoda kötelességeim vannak, hogy élek. Le is feküdtem, hogy azonnal el is aludjak, mint aki tényleg zuhan, végpont nélkül, mindig csak át, és egy idő után mintha körkörösén, ugyanazon az íven. Csak kívülről félelmetes, benne biztonságot éreztem, gyorsaságot és nyugalmat. Nem lehet elkapni, ahogy egy legyet sem, röptében csak szürke csíkra markol, aki utána kapna.

Álmomban megréfálhattak. A zuhanás sötétjében is éreztem, hogy mézzel vagy mézes vízzel öntötték le a fekhelyemet, talán lisztet is keverték hozzá, a lábam combtól bokáig ragadt. Nem tocsogtam benne, kevés volt egy igazi sértéshez, de ez nem óvatosan mellélöttyenés volt. A győztest üdvözlük így, vagy a bevizelésről üzenték, hogy nem felejtik? Mindenesetre a torkom mélyén gyűlő fájdalomról megint nem tudok számot adni, pedig az ilyesmi máskor a tétlenségig leköt, mind a mai napig. De néha van, ami nem engedi – ahogy most ez a mocsok az ágyban sem engedett maradást. Ahogy kimásztam, se lustálkodó beteg, se megréfált bajnok nem lehettem. Senki nem várt, hogy az arcomba röhögjön. Mindenesetre ünnepelteként sem fogok tetszelegni, gondoltam, talán erről szólt a tréfa, ha a győzelem helyére tolakszom, előszednek egy darabot a fekhelyem szövetéből, és abból mindenki érti majd, mi történt. De az ünnep, az érintetlen, ünnepelni lehet. Akkor fel sem tűnt, milyen kevés hang is elég egy fordulathoz, nem leszek ünnepelt, csak ünneplek, mert ünnep van. Ahogy tudtam, legmostam a lábam a tömlőm maradék vizével, megszáritkoztam és kimentem a sátorból.

Fáradtság és hitetlenkedés tompította az ünneppel járó megkönnyebbülést. Az igazi csaták egy hete véget értek, a túlélés tapintható örömét hazautak, zsoldtöredékek szervezői feladatai aprózták el – aki csatlakozott az asztalokhoz, a sorban állástól szabadult meg. A sültet, a narancsot próbálták fontoskodva felszolgálni, de épp a szokatlanságuk miatt mindenki kapkodva, bizalmatlanul evett. Egyedül a bor, a tegnap, aznap, másnap egyforma bor békítette meg a táborat a győzelemmel, már fenn voltak a csillagok, mire az addig tartalékolt mocskos szerelmes dalok előkerültek, lány a katonával a Füves-dombon, *mint olajbogyót a béka*, ezen kiöltött nyelvel nevettek, a refrén maradt meg, a ritmus mint apám kedvenc himnuszáé, *Nem vet, nem arat hiába*.

Addigra egy pohárral ittam, a talpán kék szalag jelezte, hogy a párbajszakasz tagjaként vagyok itt. Lazán csomózták rá, könnyen oldottam le, ne derüljön ki, ez veréssel vagy elismeréssel járt volna. Kevésre emlékszem, két vagy három pohár után már el-

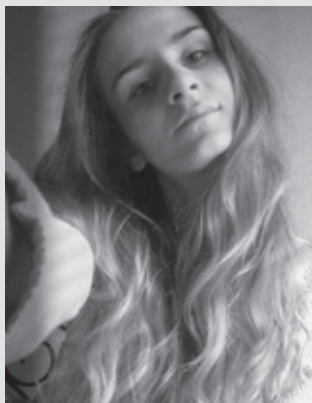
szédültem annyira, hogy a civódó baráti társaságokat fenyegetőnek lássam, és visszainduljak a sátorba. A mellettem ülő katona is felállt velem, elmondta, hogy ő hajnalban megy sírt ásni. Ismerte a szakaszom egyik halottját, így jelentkezett a párbaj hét halottjának a temetésére. Az ellenséggel közös szervezésben, mind a hét halottat ugyanoda temetik, háton fekve, meztelenül, fejjel a tenger felé. Amikor kimondta, hogy fej, elnémult, és valamivel nagyobb távolságot tartva lépkedett tovább mellettem, már kicsit sem dülöngélve. Valahogy gondosabban. Nem félt tőlem, csak undorodott, de nem tőlem, mintha én csak emlékeztetném az undorra. Mint egy könnyen megtalált útvonalnak, örültem, hogy köszönés nélkül befordult egy sátorba, közel az enyémhez.

A két sorban álló fekhelyek, a puha, de szögletes falak elsötétültek, ahogy egymáshoz simulat mögöttem a sátor két szárnya. A szélcsendben együtt is maradtak. Akkor már nem volt ugyanolyan az egyedüllet, úgy éreztem a testemet, mintha valaki másképpen lenne. Forrássággal jelezte torkomban a náthát, bal vállamban a végre szóhoz jutó görcsöt, hasamban és fejemben a bort. A jobb kezem mintha még ettől a valaki mástól is különvált volna, lebegett valahol a sötétben. Újra egybe kéne zuhanni, gondoltam.

Mikál képe itt van a dolgaik között, jutott eszembe a pokróc alatt. Úgyse látnám, ebben volt valami megnyugtató, elképzelnem a lehetetlent, mint egy földrengést, ahogy kicsomózom a sátor bejáratát, hogy bejöhessen a fény. Már félig alszom is, dicsekedtem, de erre most nem a szégyen csapott le, hanem a hideg. Semennyire nem alszol. Szó nincs róla. Szó nincs. Nincs szó. Csak Mikál képe, vagyis, akkor még, csak ő. Már nem kérdeztem vissza a látványra. Mozgott, de még befolyásolhattam a történetet. Elindulunk a táborból, vissza a dombhoz, ott is vagyunk, az ellenségem teste ott, ahol hagytam, és Mikál is olyan békésnek látja, amilyennek csak én, megkérdi, miért fejeztem le, érzem a merevedést, mellékesen, mint a szelet vagy a napszakot, és akarok válaszolni, beszélni arról a teljes percről, de nem is beszélni róla, hanem odanyújtani neki, mintha pokrócot terítenék fölé, ne osztozzunk rajta, hanem közös legyen, kerek, mint a fej. A kezem mozgása eltörölte a nyugalmat, már csak ez mérte az időt, rántásokban, nagyon jó volt, ívtelenül, végig jó, aztán elöntötte a combomat, a szövetet, érzem, hogy langyos és híg, ijesztő nem volt, csak kicsit taszító, mindvégig tudtam, hogy nem vér. A szégyen akkor jött meg, megelőzte a nyelvet és követte a lankadást, még eszembe se jutott a szó, hogy férfi lettem, a válasz része, de már éreztem, hogy a kérdésre, Mikál kérdésére, Mikál képzelt kérdésére többé semmiképp se tudok válaszolni, nincs jogom hozzá, ami délelőtt menekülésnek tetszett, lám, mindvégig üldözés volt.

Szolcsányi Ákos (Budapest, 1984): Költő, író, műfordító. Berlinben él. Legutóbbi kötete: *Piros* (Műút könyvek 2020). A publikáció idején Berlin város támogatásában részesült.

Szívből jön

Nincs választásunk. Mint a gombák,
ezer szállal kötődünk egymáshoz.
Elektromos impulzusok lüktetnek
köztünk,
ahogy rejtélyes ügyeinket bonyolítjuk.
Miközben a pultnál a kávédra vártál, még
látni is véltem ezeket az ezüstös szálakat.
A sorban állók arcára tapadtak,
sehova se kapcsolódó végükkel
lobogtak-integettek felém.
Összeszedtem minden erőm, és amikor
véletlen
felém néztél, odaintettem. Te meg
elfordultál, mint aki akarata ellenére
valami kínos családi jelenetnek lett tanúja.
Hogy mondjam el, hogy hiányoznak
az ujjnyomos fehér falaid,
a forgószerék kereke alatt
összekarcolódott szalagparkettád,
az olcsó, ikeás bútoraid?
Ez így leírva inkább tűnik egy
kisköltségvetésű, elnézést, minimalista
kisfilm forgatási helyszínének, mint
olyan lakásnak, ahol élnek.

Szűrt fény, hosszú snittek, alig mozduló
kamera.

A férfi néha kiabál és állandóan
dohányzik.

A nő sír, suttog, és minimum egyszer
teljesen meztelen.

A film jól teljesít az európai fesztiválokon,
de szélesebb ismertségre csak
húsz évvel később tesz szert,
amikor a már középkorú színésznő
hatalmi visszaéléssel vádolja a rendezőt.
Én nem ilyennek képzeltem a költészetet.
Én azt hittem, hogy a vers szívből jön,
hogy a versnek hála hirtelen megért az is,
akivel évek óta elbeszélünk egymás
mellett.

De csak pakolgom a szavakat ide-oda,
irtom a határozókat, jelzőket,
három sorból kettőt csinállok,
kettőből meg egyet, míg
egy szavam sem marad.

Még

Meddig vonzódnak még hozzám a fiúk,
akiknek a lakásán a semmiből elbőgöm magam?
Meddig jegyzik még a nevemet, várják
közepes lelkesedéssel következő lépésemet,
és nézik el jószándékúan ügyetlen soraimat?
Most még a tapasztalat hiányára fogják hibáimat,
de előbb-utóbb beismerik,
hogy nincs meg bennem az,
amit belém láttak. Rég volt,
talán igaz se volt: ott álltam
tizenkilenc évesen, döbönt eufóriában,
miközben felnőtt férfiak a kezemet
rázogatták-csókolgatták, és minden
szépet-jót összehordtak rólam.
De az újdonság varázsa lassan elszáll,
a tanulóévek véget érnek. Itt volna az ideje
beváltani a hozzám fűzött reményeket.
Erre ugyanaz az egy-két dolog bukik ki belőlem,
hol jobban, hol rosszabbul,
és mindent, amit tizenkilenc évesen tudtam,
mostanra elfelejtettem.
Művészetből mesterség,
önkifejezésből piacképes szerzői profil.
Ellenőrzött minőség, hazai termék.

■ **Rékai Anett** 1999-ben született Budapesten. Jelenleg az ELTE BTK Skandinavisztika Tanszékének mesterszakos hallgatója. Málík Roland- és Petri György-díjas.

Vakfolt

vakfolt

A professzor úr szerint, kétféle takarítónő van, az egyik érkezése előtt kell takarítani, rendezni, a másik után meg, miután elment, akkor. Elgondolkoztam lefekvéskor, hova is tartozom. Hallok és látok én sok mindent, sokféle emberhez járok. Nekem ne papoljon senki családról, meg rendről. A professzor úr sem. Nem tudta összerakni a porszívót, amit vett. Buta egy ember, és még büszke is volt rá, hogy a szomszédtól kellett segítséget kérnie. Halmazhatja a könyveket, amit gyakran portalanítanom kell, csak az íróasztalát ne közelítsem meg, ott port törölni sem szabad. Nem törékeny az a sok papír, a betűk se károsulnak, ha hozzájuk érek. Egyszer kézbe vettem az egyik lapot, silabizáltam volna, de rám ordított a professzor, pedig finom ember. Máskor dicsér és mondja, Gizike, mit csinálnék én maga nélkül. Én tudom, de nem szólok semmit, hát ugyanazt, mint amikor sorra jönnek, egyenként a fiatal diáklányok, olyankor ott rövidebb ideig dolgozom, most mehet haza, Gizike, mondja, de ugyanannyit fizet, mint máskor. Üriember.

Most egy új helyet ajánlottak, egy emelettel feljebb lakik az illető, mint a professzor úr. Valami művészféle, ott lenne rám szükség. Megkérdeztem, ismeri azt az embert? Igen, az egy hályogkovács! Azt nem merem megkérdezni, mit jelent az a szó. Soha nem hallottam kopácsolást, míg portalanítom a könyveket, csak nem éjjel dolgozik ez a kovács? Nem tűrnék a lakók. Nekem nincs zenei végzettségem, de éles a hallásom. Imádom a *Pa-dö-döt*. Hurkáim vannak, nem tagadom, a bokám is vastag, de imádom táncolni. Nem veszek fel akármit, a pólóm bő, takarja a hurkáimat, az anyám tanította, hogyan öltözzek. Elleste a nagyságáktól, mert az anyámnak volt esze, el is vált az apámtól, és egyedül nevelt.

Sosem vállalkoznék más munkára, varrni sem tudok, besütöm a hajam, pedikűrös-höz is jártam, muszáj volt, Pali nem szerette, ha elhanyagolom magam, és a lábkörmöm kilyukasztja a harisnyámat. Húsz éve takarítok, magam és mások után. Pali már nincs. Elhagyott, összeállt egy gyógyszerésszel. Fehér a köpenye és tiszta. Én kesztyűben dolgozok. Ez tetszik a professzor úrnak. Mások kinevetnek.

Reggel korán ébredtem, ma vár a hályogkovács. A nevét sem tudom. Alkalmazkodom, ha kell, csak így maradhatok a piacon. Jó hírem van, kézről kézre adnak. Nem vállalok el minden munkát. Felmérem a terepet, puhatolózom, ki fia borja a kuncsafotom. Naponta kapok ajánlatokat. Nem vagyok én ribanc, senki se gondolja. Kapós vagyok, az igaz. Ég a kezem alatt a munka. Takarítok, nem szégyen az. Az anyám is az volt. Az apám szerint inkább kurva. Azzal lehet, jobban keresnék. Volt, hogy kezdett velem az egyik ügyfelem. Kávával kínált, édességet adott, belga csoki, egym csak. Végül kibökte, hogy fürödni akar velem. Amúgy is rám fér, mondta. Azonnal kiléptem az ajtón, perverz állat, gondoltam, még az ablakmosót is ott felejtettem, de nem mentem vissza.

A hályogkovács ajtaján nincs névtábla. Kicsit félve csöngettem. Vézna férfi nyitott ajtót. Ez se légalapáccsal keresi a kenyerét, jó, ha egy szöveget be tud verni a falba. Gizella, kérdezte rekedt hangon. Hirtelen nem értettem, hozzám szól, engem mindenki Gizikének hív. Végigmért és mielőtt válaszoltam volna, betessékelt a szobába, illetve átmentünk egy sötét előszobán, és az után nem tudtam, hol vagyunk, annyira sötét volt. Az nem jutott eszembe, hogy villanyt is fel lehetne kapcsolni. Elromlott a redőny, kérdeztem, a professzor úrnál megjavítottam. Nem látok semmit. A kovács-féle, bár most már kételkedtem abban, hogy ez bármit kovácsol, bekapcsolt néhány zsebken-dővel letakart éjjeliszekrény lámpát. Láttam én már ilyet, és arra gondoltam, jobb lenne innen is lelépni, ez nem az én vadászterületem. Ne féljen, Gizella, szólt a nyápic, csak zavarja a szemem az erős fény. Nemrég műtöttek. Láttam, jól mozog, nincs rajta seb, se gipsz. Kitalálta a gondolatom, és a szemére mutatott. A félhomályban is gyönyörű, csillogó zöld szeme volt. Elnéztem volna sokáig, de szólnom kellett. A professzor úr a másodikról ajánlott engem, de nem mondta meg a maga nevét. Ja, a professzor, hát én is az vagyok, és furcsa mosoly jelent meg az arcán.

A szemem megszokta a félhomályt és kerestem a könyveket, az iratokat, de csak üres falakat láttam, hatalmas íróasztalt, egyetlen papírlap nélkül, csak monitorok voltak rajta. Elindultam a szoba sarka felé, benéztem az asztal alá, mindenütt rend és tisztaság. Az ujjammal is ellenőriztem, ahogy egyik nagysága csinálta, van-e por a szekrény tetején, ott sem volt, de itt sincs.

A professzort a másodikról hogyan szólítja? Hát professzor úrnak, feleltem szinte ingerülten, pedig annak tudtam jól a nevét. Kíírta. Akkor az foglalt, nevetett az álkovács, akinek még könyvei sincsenek. Kollegák vagyunk az egyetemen, csak ő más szakon. Ezen nem csodálkozom, böktem ki, itt nincs se könyv, se irat, se rajz. Dehogy nincs, csak itt van a fejemben, meg a számí-

varrt

vakfolt

tógépben. Ezt tanítom a diákjaimnak. Hallott már a konceptuális művészetéről? Ez megint olyan, mint a hályogkovács szó, csak ráztam a fejem. Ez a művészeti forma nélkülöz minden referenciális kapcsolatot a látható és tapintható valósággal, elsősorban a művészetfilozófiától indítva a művészi fogalom és konceptuális nyelv, a konceptuális kérdések vizsgálatával foglalkozik, pl. Joseph Kossuth. Itt közbevágtam, az nem Lajos volt? Aki üzent, tettem hozzá büszkén. Komoly arckifejezéssel nézett rám. A diákjaim nagy része sem érti, miről beszélek. Azért hívtam egy olyan embert, aki ezekről nem tud semmit, így kezdhethénk az alapoktól, és akkor a diákjaimmal is megértethetném a lényegét. Most a szemem miatt karanténban vagyok egy ideig, magával szívesen beszélgetek, látom, érdeklődő.

Itt ki szokott takarítani, sehol egy porszem. Halk hangon szólt, én, pedig vigyáznom kell, nem szabad, hogy por érje a szemem, napszemüveget hordok itthon is, csak nem akartam úgy fogadni, nehogy elijeszem. Akkor beszélgethetünk, kérdezte, és megfogta a kezem. Jól esett. Nem volt rajtam kesztyű. Nem húztam el a kezem, csak annyit mondtam, professzor úr, nem lenne kedve eljönni hozzám, és nálam is takarítani? Napszemüvegben is lehet.

Abafáy Csillag: Első írásai írói néven jelentek meg. Író, művészeti író. Kolozsváron szerzett bölcsészdiplomát magyar-angol szakon. 1979-ben Németországba emigrált, a müncheni egyetem pszichológia szakán diplomázott. 1992 óta Budapesten él, prózát ír és publikál, művészeti íróként a kortárs képzőművészetéről rendszeresen közöl esszéket, 2012-ben megjelent *Fókuszváltás* című kötetük Kölös Lajos társszerzővel a kortárs képzőművészetéről. 2015-ben jelent meg *Kötött pálya*, 2018-ban *Nem könnyű szeretni* és 2020-ban *Gyilkos karakterek* című novelláskötete a Parnasszus Kiadó gondozásában.

A vakság mint létállapot elbeszélhetősége Gert Hofmann *Vak vezet világtalant* című kisregényében

„Sötétségben élünk, mondhatni, örök sötétségben”.

Gert Hofmann, akinek gazdag életművét jelentős részben drámái és rádiójátékai alkotják,¹ *Der Blindensturz* (1985) című kisregényében dramatizálja az idősebb Pieter Bruegel *Vak vezet világtalant* (1568) című festményét: kidolgozza a kép vak szereplőinek személyiségét, elbeszélhető történettel ruházza fel és dialogizálásba bocsátja őket. Ekphrasztikus szövegében nem a vizuális reprezentáció verbális reprezentációjára kerül sor, sokkal inkább élővé változtatja, térben és időben egyaránt kitágítja a festményen ábrázolt jelenetet.² Feltételezésem szerint Hofmann dráma- és hangjátékírásban szerzett tapasztalata, illetve a dialógusok iránti elkötelezettsége³ az általam főként az elbeszélhetőség problémája mentén elemzett kisregényében is tetten érhető, a *Der Blindensturz* narrációjára ugyanis egy erősen dramatizált, többes szám első személyű beszédmód jellemző.⁴

Tér és idő kitágítása

A szöveggé alakított kép az adaptáció egy sajátos formája: a festmény megelevenedik, és az ekphrasist nem a kép ismertetése, részletes bemutatása teszi ki, hanem a szereplők köré írt történet. Az ekphrasis ilyen formában nem mint az antik hagyományt felelevenítő szövegtechnika válik relevánssá az értelmezés számára, hanem „olyan jelenségként, amely a befogadót igyekszik minél tökéletesebben bevonni a megidézett világba, ugyanakkor az olvasó figyelmét újra és újra az értelmezés és referencialitás ellentmondásaira, határaitra és a határok között rejlő játék lehetőségére hívja fel.”⁵ Sabine Gross *Der Blindensturz* elemzése az ekphrasis szempontjából öt különböző szerzői stratégiát különít el. A Hofmann által követett eljárás e tipológia alapján abba a csoportba tartozik, amely mindenekelőtt az események időindexének kijelölésé-

vel és a kronologikusan elrendezett történe-
sek kontrasztolásával dolgozik. A szerző tu-
lajdonképpen a műalkotáson keresztül sa-
ját fikatív, elképzelt feltevései között mozog,
és azokat olyan eseményekként mutatja be,
amelyek a festményen bemutatott jelenetet
megelőzik, vagy elvezetnek hozzá. Kiindu-
lópontja tehát a képen ábrázolt tényleges je-
lenet, amelyet aztán dinamizál, és hasonló-
an a filmművészetben használatos flashback-
technikához az igaztja, hogyan jutnak el sze-
replői egy bizonyos pontig, mi vezethetett el
a képen látható kulcsjelenethez.⁶ Azzal te-
hát, hogy a szöveg belép a festmény világá-
ba, a lefestett, kimerevített időpillanat kitá-
gult térben és időben.

A vakok számára perceptuális korlátozott-
ságuk miatt a tér, az idő múlásának, és az őket
körülvevő tárgyaknak az érzékelése is nehéz-
séget okoz,⁷ tétova bolyongásuk során egy la-
birintusszerű, sötét világot érzékelnek. Mivel
a kisregény hat főszereplője nem vakon szü-
letett, feszültséget okoz bennük, hogy már
nem ismerik ki magukat a világ labirintusá-
ban: „Weil die Dinge, die jetzt so zufällig und
ungeordnet in der Welt herumstehen und
auf die wir manchmal stoßen, einmal ihren
vertrauten und notwendigen Platz hatten, da
kannte man sich noch aus, während jetzt...”⁸
Ez a számukra idegennek ható, a korábbi-
hoz képest rendezetlen és véletlenszerű „vi-
lág” az elbeszélésben egy konkrét falu, Pède
Sainte-Anne.⁹ Ebben a térben a vakok vándor-
lása időfolyamattá realizálódik, és látszó-
lagos értelmet nyernek ismétlődő, megszo-
kott cselekvéseik.¹⁰ A kopogtató, aki felráz-
za álmukból a vakokat és kihozza őket a paj-
tából azért, hogy a „labirintus” bejáratához
vezesse őket, az a személy, aki összeköti elkü-
lönített, zárt terüket a külső tértől. A pajta,
ami az emberek számára már majdnem elfe-
ledett vakokat elhatárolja, elrejtja a külvilágtól
(„Nein, nicht in uns wird geklopft, sondern
draußen, bei den andern.”)¹¹ az elindulás és
megérkezés, a felébredés és az álom metafo-
rikus helye: innen indul a történet, és ide ve-

zetik vissza egyetlen elbeszél napjuk végén
a vakokat. A feledés és elfeledettség minden-
napos harcával küzdő alakokra ekkor újból
külső sötétség és álom nehezedik,¹² hogy más-
nap aztán újra az örökös körforgás kezdetére
ébredjenek: „Oder glauben doch, durch vier
Dörfer zu ziehen, doch ziehen wir die ganze
Zeit im ersten Dorf herum.”¹³ A látástól való
megfosztottság esetükben egyúttal a jövőkép-
től való megfosztottságot is jelenti.

Ez a körkörös mozgásukban, bolyongá-
suk irányában is megjelenik: egyhelyben, kör-
be-körbe toporognak, útjukat külső iránymu-
tatások és az azokat követni próbáló elkese-
redett helyváltoztatások jelzik, kiderül azon-
ban, hogy szinte végig a kiindulópont körül
tévelyegnek. Barangolásuk a világon csak
áttapogatózó *homo viator* problematikáját
idézi, aki nem képes azt teljesen megtapasztal-
ni és befogadni: „[...] wir ziehen überall
nur durch.”¹⁴ A tér transzcendenssé tágulása
és befogadhatatlansága miatt még látványo-
sabb a szövegben kizárólagos jelen idő hasz-
nálata, amely magába foglalja a múlt eltör-
lődését és a jövő bizonytalanságát is. A bo-
lyongás képzelet szorosan összekapcsolódik
a labirintusszerű világgéppel, amely minden
tévelygés ellenére a megérkezés lehetőségét
kínálja, és a túlélés küzdelmét feltételezi.¹⁵
A haladás látszatát keltő körkörös vándor-
láshoz hasonló illúziót ébreszt a vakok el-
gyötört lábának tánczerű meg-megrándulá-
sa: „So daß man, wenn man uns mit diesen
Beinen aus der Ferne so sieht, natürlich
denkt, wir würden tanzen, aber da irrt man
sich. [...] Wir wüßten ja gar nicht, wohin
treten, wir tanzten ja aneinander vorbei und
würden immer mehr ins Entlegene tanzen
und gingen am Ende verloren.”¹⁶ A végkime-
rülésig hajszolt *homo viator* bolyongása holt-
pontra jut, tánca haláltáncot idéz.¹⁷ Ebben az
egyetlen összesűrűsödött időpillanatban nem
az állandóság, mozdulatlanság, örökkévalóság
rögzül, hanem a nem-lét, amelyet sem a meg-
állás, sem a haladás nem képes kifejezni, egye-
dül a tánc. A haláltánc a kisregény kapcsán

nem az univerzális végességtapasztalat allegóriájaként válik hangsúlyossá, mint a közép-korban, hanem jellegzetes, a vakok gyötrődésének, „siralmas” életük összes megpróbáltatásainak újkori allegóriájaként.¹⁸ A kényszeredett mozgás, a kimerültségig tartó haláltánc és a „tömeges vakság” az apokalipszis vízióját is előidézi, amelyre a kisregény festő-alakja által leírt, a háború borzalmait megelevenítő kép is reflektál: „[...] zeige ein Feuerschein hinter den steil aufragenden Bergen – einen Erinnerung an die Fernen Alpen – an, daß auch die entlegeneren Teile der Welt schon *angewüstet* sind. Im Vordergrund, in ihren Ausläufern, werden die letzten Menschen zum Sterben zusammengebracht.”¹⁹

A térben való tájékozódást nem csak a világlabirintus-jellege, hanem az észlelés korlátozottsága is nehezíti. „A látás nélkül konstruálódó világ tudati tükrözése, a vizuális képektől való teljes elszakadás révén, *eltérő világlátelési módhoz* vezet [...] A tudatban tükröződő *haptikus térélmény* tárgyköre sajátos: a kinyújtott karral körülhatárolható tér.”²⁰ Az állandó kiterjedésű tér fogalmát Szelényi Marianna dolgozata Révész Géza pszichológiai tanulmánya (*Az optikai és haptikus téri csalódások rendszere*) nyomán használja, mely ennek a térnek a közléseit nem statikusként definiálja (érintés, zaj, testmeleg, hőmérsékletek). A vakok számára a térhez fűződő helyzetek kognitív feltérképezése szükséges, ezeknek rögzítése és tudatban tartása pedig az idő és a memória működésének a függvénye. A tárgyak képzete a vakon születetteknl az eltérő szerkezetű tudati kép és észlelés alapján teremődik meg, a későbbi életkorban látássérültté váló emberek számára pedig a vizuális emlékképek visszaidézésének lehetősége is közrejátszik a világ megkonstruálása során. A kisregény vakjainak fogalomalkotása is sajátos szerveződésű, észlelési tartományuk leszűkül, emlékképeik alapján megőrzött vizuális képzeteik is redukáltak. Az emlékképek mindegyiküknl eltérőek, ugyanis más időpontban vakultak meg, így az észlelés egyé-

ni tapasztalattá válik annak ellenére, hogy a dolgokat egy időben, egy térben és nagyjából azonos módon érzékelik. Térérzékelésük alapja nem a tényleges fizikai környezet, hanem annak egy sokkal absztraktabb, képzelte és megkonstruált változata. Csak saját érzékszerveikre, egymásra és külső segítségre hagyatkozva alkotnak fogalmakat a térről és időről, hoznak létre saját, egyedi térkonstrukciókat, hogy aztán mozogni tudjanak bennük.

Az észlelés különböző módjai szinesztéziává olvadnak össze, ezekkel próbálják pótolni a vakok az elvesztett érzékszerv hiányát: „Ja könnt ihr denn nicht mal die Erde sehen? / Nein, die riechen wir. / Und den Himmel, riecht ihr den auch? / Nein, sagen wir, den hören wir.”²¹ Azonban a képzelet által raktározott képek is módosulnak, kopnak a feletés folyamán, a látás hiányát nem tudják teljes mértékben pótolni a többi érzékszervük segítségével. Szemük világának elvesztése (ahogy a magyar *világtalan* szó is rámutat), a lét viszszaeszközött állapotába, egyfajta árnyék-létbe számúzi őket. Az árnyék-metaforika visszatérő motívum a kisregényben, a vakok árnyék-léte, korlátozottsága két dimenzióba sűrűsödik, hasonlóan a festmény és a szöveg kétdimenziós működéséhez, korlátozottságához.

A vakság állapotának megjelenítése: narrációpoétikai eszközök és tipográfia

A képzelet, csakúgy mint a tapasztalat vagy megismerés, a szubjektum aktív tevékenysége, amelyet a korábban észlelt tárgyra való visszaemlékezés irányít, hiszen a jelen tapasztalatbázisának közös síkra hozása történik az *emlékezet* képeivel.²² A képzelet, belső látvány alakulását a kisregény vakjaiban sokszor külső hatás irányítja: „Frühling, sagen sie. [...] Nun denn, also Frühling, denken wir. Und versuchen, dem Wind etwas Lauigkeit

anzuriechen, kriechen ermutigt weiter.”²³ A képzelet sokszor felülírja a tudatot, a vakok ezáltal olyan dolgokat vélnek észlelni, amelyek valójában nem léteznek (például arcukon érzik a nap sugarát, amíg ki nem derül, hogy az a másik oldalon süt.)²⁴ A halláson, tapintáson és szagláson keresztül előhívhatnak olyan emlékfoszlányokat, melyek segítségével aztán (eltérő mértékben) el tudnak képzelni, meg tudnak alkotni helyeket, tárgyakat és személyeket. A visszaidézés sokszor nyelvi művelet, a nyelv azon funkciójának köszönhetően, hogy az emlékképeket képes képzetté formálni, mint nyelvi jel tetszőlegesen előhívható és megismételhető. Az időbeli meghatározottság azonban kiküszöbölhetetlen, hiszen visszafordíthatatlanul magában hordozza a felejtés folyamatát. A felejtés figyelmeztet a közös nyelv tételezésének korlátaira, a vakok ugyanis nem tudják már problémamentesen ugyanazt a fogalmi hálót használni, mint a látók: „[...] (und unsere) Sätze immer kürzer werden. Es sind, verglichen mit den Sätzen von früher, schon keine Sätze mehr [...]”²⁵ Ha pedig a szavakra emlékeznek is, azok jelentése a vizuális észlelés hiányában elkopik, halványodik: „Eine Lärchenlichtung? Gut, doch wie? Eine Dämmerung? Schön, aber was? Und fragt sich, wo das hineingehört, in welche Zusammenhänge.”²⁶ A szövegben olvasható számtalan kérdés a fogalmak vizualizálásának motorja: bárkivel is találkoznak, faggatni kezdik, hogy segítségével el tudják képzelni, létre tudják hozni maguk számára a dolgok állapotát, milyenségét. Megtapasztalva a felejtés irányíthatatlan folyamatát, kétségbeesetten próbálják felidézni, előhívni a régi szavakat és jelentésüket, valamint aktív szókincsük részévé tenni őket. A megismerés során a szavakhoz is hasonló módon közelítenek, mint az idegen, számukra új (vagy elfeledett) tárgyakhoz, és a többi, még működő érzékszervüket használják: „[...] die Bezeichnung von früher nahe an uns heran, halten sie uns sozusagen – alles sozusagen – dicht vor die Augen, die Nase, den Mund.”²⁷

A narráció sokszor a vakok kérdései és kihangsúlyozott gondolatai nyomán jön létre, elérkezik azonban az a pont is az elbeszélés által megjelenített eseménysor végén, amikor a kifejezhetőségre irányuló próbálkozásukat maguk a szereplők is hiábavalónak ítélik meg, és ennek hiányában önnön létezésüket vonják kétségbe: „[...] und fragen uns, ob man noch lebt, wenn man sich an so wenig erinnert. Wenn das, was am Morgen gewesen ist, am Abend dann schon nicht mehr war. In diesem Fall, das steht leider fest, wären viele von uns ja schon tot.”²⁸ Érzékelésük határai egyben identitásuk határait is jelentik tehát. A *wahrscheinlich* (valószínűleg), *jedenfalls* (alighanem) és a *vielleicht* (talán) szavakat sűrűn használja a szöveg, gyakran olyan állításokhoz is kapcsolva, amelyeket hétköznapi körülmények között egyáltalán nem lenne szükséges megkérdőjelezni. A nyelv és a valóság kapcsolata erőtlenné válik annak köszönhetően, hogy kevés az élményszerű megerősítés, igazolás a sok feltejtett kérdésre.²⁹

A Hofmann-monográfiában olvasható a szerző a Hörspielpreis der Kriegsblinden állami díj átvételekor elhangzó beszéde, melyet Hans-Georg Schede Hofmann leghitelesebb poétikai hitvallásaként jellemez, és amelyben a szerző saját hangjátékait hosszú dialógusokként értelmezi.³⁰ Ahogy a dialógusokat lehet érteni és félreérteni, úgy „érti ő félre” a hangjátékok műfaját is, embereket, vagyis hangokat szólaltat meg, akik egymással együtt és egymással szemben értelmezik a világot annak minden ellentmondásosságával együtt. Hofmann szövegében a hosszúra nyúló párbeszéd kiemelt szereppel bírnak a vakok létmódját megjelenítő működés szempontjából (mind a narrációt, mind a tipográfiát tekintve): az ismétlődő visszakerdezések a világ labirintusában való keringést, a vissza-visszakanyarodás irányváltásait, a léptek bizonytalanságát és esetlenségét; a végtelenségig redukált nyelvhasználat pedig a felejtés folyamatát jeleníti meg. A párbeszéd-

dék rövid, sokszor egyszavas mondatai és ezáltal a szöveg töredezettsége szintén a vakok toporgására utal vissza.

„Ja, es wird eine Ebene sein, die ich sehe, sagt er, die vor uns, nein unter uns liegt. Dann wieder eine Pause.

Eine Ebene also, fragen wir.

Ja.

Aber eine Ebene, du Dummkopf, suchen wir nicht, brüllen wir, du sollst keine Ebene sehen.

Nein?

Nein.

Gut, sagt er, dann sehe ich auch keine. Dann sehe ich wahrscheinlich...

Ja?

Was sollte ich denn sehen, fragt er.

Einen Teich, rufen wir.

Einen Teich?

Ja, einen Teich.³¹

Azáltal, hogy megrendíti az olvasó bizalmát a szavak adott kontextusba való illeszkedésében, Hofmann szövege sikeresen teremti meg a pszichológiai és perceptuális realizmus hatását, lehetővé téve számunkra, hogy átérezzük a vakok elkeseredett próbálkozásait a stabil, megbízható időérzék kialakítására, valamint ideiglenes referenciakeretek létrehozására (ezek a kísérletek mindvégig sikertelenek maradnak, illetve látszólagos eredményeik gyorsan semmissé válnak.)³²

A vakok egymás közt

Pieter Bruegel témaválasztásai a korabeli festészetben rendkívüli látásmódról tanúskodnak: képei nem esztétizáló reprezentációk, hanem a nyers valósággal való szembesítésre törekedtek (többek között a korabeli társadalmi berendezkedés visszásságaira, pl. a marginalizált csoportok megjelenítésére). A hétköznapi embereket akarta ábrázolni a saját közegükben, hibájukat, csúfságu-

kat, szegénységüket és betegségeiket kiemelve,³³ olyannyira, hogy festményeinek pontos és tárgyilagos emberábrázolásait akár szak-szerű, patológiai illusztrációkként is lehetne vizsgálni.³⁴ Ha a *Vak vezet világtalant* (1568) részleteire, a precízen kidolgozott alakok arcára koncentrálnak, megfigyelhetjük, hogy a festő a vakság négy eltérő változatát jelenítette meg.³⁵ A hat alak közül egy kifejezetten vonzza a pillantást, ugyanis egyedülként tekint ki a képből, fordul szembe a festmény befogadójával, vicsorgásba torzult arca az elkerülhetetlentől való félelem állapotában rögzül. Arckifejezésén kívül kiemeli őt szemgödrének nyomasztó látványa is, amely arra enged következtetni, hogy – társaival ellentétben – ő csonkítással veszítette el látását. Testtartásán kívül pozíciója is jelzi különállóságát, mögötte ugyanis megszakadni látszik a vakok által alkotott szoros lánc.

A láncként való egymáshoz kapcsolódás, szoros sorba rendeződés mögött a biztonság iránti vágy húzódik, és a gondolat, hogy a vakok egymás nyomában járva nagyobb arányban kerülhetik el a veszélyforrásokat. Miklós Eszter Gerda szerint ez a szándék azonban a visszájára fordul: „a magányos tévelygés kiszolgáltatottságának megszüntetésére irányuló igyekezet következtében válnak a sorban részt vevők még kiszolgáltatottabbakká”.³⁶ A feltételezés célja – gondolatmenete alapján – akkor lenne helytálló, ha a sort egy olyan személy vezetné, aki nagyobb kontrollal bír környezetére fölött a többiekhez képest. Tanulmánya a festmény címében megjelenő bibliai textust (Mt. 15,14) Kukla Krisztián elemzésével hozza párhuzamba, mely hangsúlyozza azt, hogy a farizeusokra vonatkozó kijelentés nyomán a vakokat bűnösökként lehet azonosítani. A bűnre utaló jeleket a kép egyes motívumai is magukban rejtik; a bűnösség ábrázolásának hagyományos ikonográfiáján kívül (kopár, kiszáradt fák és bokrok) például ilyen jelkép a patak mint a bűn szimbóluma.³⁷ Gondolatmenetében a címadás tehát egyrészt a csoport élén álló, őket

vezető alak felelősségét, valamint az őt hiszékenyen követők helytelen döntését emeli ki.³⁸

A festményen észrevehető opozíciót, a vakok által alkotott lánc elszakadásának okát Hofmann kisregénye is megjeleníti: a festményen látványosan elkülönülő alakot elbeszélésében a lopás bűne teszi a kitzasztottak közül is kitzasztottá, melyet büntetésével azonos neve is nyomatékosít: „Hinter Ripolus, [...], geht der Ausgeschälte, leider ist er ein Dieb. [...] Ausgeschälte sein Augelicht nicht wie wir auf die natürliche Weise, sondern auf die andere, die menschliche, verloren.”³⁹ Míg a többiek vélhetően a természet rendjébe avatkoztak bele, a megvakított az emberi társadalom szabályrendszerét sértette meg. Jogos büntetését, saját, személyes sorsát azonban annak ellenére sem tudja tudatosítani magában, hogy az eset a többiek beszámolója szerint régen történt. Folyamatosan az ébrenlét és az álom határán érzi magát, minden reggel fölfelé néz, keresi a napot, tiltakozik szerepe ellen: „Das ist mir egal, ob ihr sie sieht. Ich müßte sie sehen können.”⁴⁰

A vakok látszólagos, totális egységét („Für eine vielköpfige, aber einheitliche und gleichgesinnte, zum Teich drängende Familie.”)⁴¹ egy belső, hierarchikus kapcsolatrendszer építi fel. Míg a társadalom a vakokat stigmatizálja és perifériára szorítja, az általuk leképezett „társadalomban” is tovább folytatható egyfajta hierarchia, melynek strukturáltsága és rosszindulata nem különbözik a külvilágétól. A megvakítottat folyton kigúnyolják, és mindenki számára, akivel találkoznak, világossá teszik, hogy nem tartozik közéjük. Kollektív büntudatuk érzését a megvakított mindenki által ismert, valóságos bűnére vetítik ki (tovvaj léte az emberi törvénykezés szintjén értelmezhető, a közösség viszolygását kiváltó véték). A büntudat alóli felszabadulás vágya egy tudatlan mechanizmust működtetve teljesedik ki a megvakított elpusztításának gondolatában: „Wir warten noch, bis wir gemalt sind, dann lassen wir ihn hinter uns. Oder wir

setzen uns auf ihn drauf und machen die Erstickungsprobe, da sind wir ihn los. Eins ist sicher: Wir werden ihn nicht bedauern, er gehört nicht zu uns.”⁴²

A vakok mikrotársadalmában a hierarchia csúcsán Ripolus helyezkedik el. „Immer wieder hören wir, es muß, wer vorne geht, noch das Helle vom Dunklen unterscheiden können. [...] Er muß, wenn auch nicht wirklich sehen, so doch *fast* sehen können. So einer ist unser Ripolus, der mit dem längsten Stock.”⁴³ A szemük világát, világosságát elvesztett vakok közül már a fényérzékelés képessége is kiemeli Ripolust, aki ennél fogva mint vezető jelenik meg a sor élén. Kérdéseik elsősorban hozzá irányulnak, ő az, aki igyekszik eljuttatni a többieket a megismerés egy magasabb szintjére. Feltétel nélküli, kétségbeesett bizalmukat az sem rendíti meg, hogy az események alapján újra és újra az derül ki róla, ő is sötétben tapogatózik (ez a motívum is sorozatosan visszaautal a *vak vezet világta-lant*-analógiára).

A Bruegel-kép hat vakját Hofmann eltérő mértékben ruhazza fel személyiségjegyekkel (ezek alapján azonosíthatók a festmény alakjaival), melyek viszont többnyire feloldódnak a csoport személytelenségében. Elválaszthatatlanságukat a narráció igemódja, a többes szám első személy is jelzi⁴⁴, amely azon kívül, hogy a személytelenséget fokozza, lehetetlenné teszi a szereplők számára az elkülönülő létezés és önálló megszólalás lehetőségét is: „Wir sind mehrere, auch wenn nur einer spricht, die anderen hören dann zu. (Wenn auch einer für alle spricht, leidet doch jeder für sich selber.)”⁴⁵ A megvakított (das Ausgeschälte) és Ripolus közti horizonton a statikus lét többi szerepvállalója is feltűnik: Malente, Bellejambe, és az a kettős, akik minden alkalommal együtt, név nélkül, *mi*-ként szerepelnek. A szövegben a *mi* személyes névmás olykor szűkebb, csak e kettősre vonatkozó használatát, valamint esetenként tágabb, egész közösségüket magába foglaló értelemben való alkalmazását Hof-

mann tudatosan váltakoztatja, ezzel folyamatos stilisztikai feszültséget tartva fenn. A *mi* mindannyiuk kivételése a sor közepén helyet foglaló két névtelen alakba. Ők az elbeszélés narrátorai, magukra véve közös történetük kimondásának súlyát.

Felmerül a kérdés, miért dönt úgy Hofmann, hogy közösségként kezeli a hat vakot, hogy mindent a *mi* nézőpontjából látunk, hogy valójában nincsen, aki külső instancia-ként narrálja a regényt, hitelesítse a történetek elbeszélését. Míg a kisregény vakjait terelheti például a kopogtató (der Klopfer) vagy a gyerek (das Kind), az olvasónak nincs ilyen vezetője. Hirtelen, mindenféle kontextus és előzetes ismeret nélkül kerülünk bele a vakok tudatába, és nincs egy olyan objektív nézőpont, amely ellenőrizné, hogy amit ők állítanak, az valóban úgy van-e. Ezzel a megoldással Hofmann hasonló pozícióba helyezi a szöveg olvasóját, mint a főszereplőket: vezető nélkül marad, és vak bizalommal kell elhinnie, hogy a dolgok úgy történnek, ahogy a főszereplők állítják, vagy folyamatosan kételkednie kell az állítások igazában, ami hasonlóképp állandó instabilitáshoz vezet.

A hitelesség kérdése leginkább az őket összekötő eredetmítosz kapcsán szembevetendő, a vakok múltja ugyanis egy távoli legendában sűrűsödik össze, melyet végig bizonytalanság övez: különböző változatait olvashatjuk megvakulásuk történetének és csoportba verődésüknek is (a *legenda* szó ebben a kontextusban azokat az asszociációkat hívja elő, melyek a *kitaláció*, *meseszerűség*, *kiszínezett történet* jelentésrétegeit építik fel).⁴⁶ A vakok legendájának madár-motívuma – akár a végzet vagy a sors⁴⁷ – követi őket vándorlásuk során; a felettük keringő varjak elkísérik őket mindenhová, baljós szemtanúkként vannak jelen megaláztatásuk minden pillanatában. Kitaszítottságuk és végtelen magányuk kovácsolja az egyedül-létüket együtt-létté, a megvakulás különböző, személyes történeteit egy közös eredettörténeté.

A vakok és a külvilág

„A kegyetlenség és irgalom ellentéte minden középkori szokásra rányomja a bélyegét. Irgalmatlan keménység, kegyetlen gúny a szegényekkel és elesettekkel szemben az egyik oldalon, másrészt határtalan megindultság és szájalom, mely a testvériség érzéséből fakad” – világít rá Huizinga arra, milyen ambivalens módon viszonyult a késő középkor társadalmá a perifériára szorultakhoz.⁴⁸ Ezt a kettősséget Hofmann kisregényének vak szereplői is megfogalmazzák: „(Die Menschen, die uns ansprechen, betasten, beklagen, füttern, tränken und uns, weil wir einen Spaß verstehen, in die Gräben stoßen oder in die Augen spucken.)”⁴⁹ Bár ők meg vannak fosztva a látás képességétől, folyamatosan idegen pillantások kereszttüzeiben vannak, imbolygó menetük látványosság, érdekesség az emberek számára. Hatuk együttes látványa az emberekből különböző reakciókat vált ki, ennek egyik szélsőséges megnyilvánulása a pillantás megtagadása, a fejek tudatos elfordítása: „Weil uns die Leute ja nicht einmal ungemalt gerne sehen, also so, wie wir *sind*. [...] Denn im Gegensatz zu unseren Freunden, den Krüppeln, bringen wir kein Glück. Wenn es nach ihnen ginge, würden sie für uns ein Tiefes Loch in der Erde graben und uns hineinwerfen und fest zudecken, damit wir weg sind, statt uns auch noch zu malen.”⁵⁰

A vakokat övező kettősség nem csak a kegyetlenség-könyörületesség dinamikájában nyilvánult meg, hanem egy másik ambivalenciában is: a vakok egyfelől szerencsétlenek, akik meg vannak fosztva az emberi lét egyik legnagyobb ajándékától, másrészt viszont fel vannak ruházva egy egészen speciális adottsággal, az emberi világ és a transzcendens közötti kapcsolat megteremtésének, az istenivel való kommunikációnak a képességével.⁵¹ Ez a képzettársítás összefügg a vaksághoz mint misztikus állapothoz való viszonyulással, miszerint az ember akkor kezdi el látni az iga-

zán fontos dolgokat, ha „evilági” látását már elvesztette. Az európai művészetben a sötétség és a vakság témája sokszor transzcendens színezetet öltött, de amíg korábban a vakság transzcendens vonatkozásain volt a hangsúly, a 17. századtól kezdve egyre több alkotás helyezte át a fókuszot Isten hiányára, az ember magárahagyatottságára.⁵² Földényi F. László esszéje alapján elkülöníthető a *teremtő vakság*, amely által új világ jön létre (Szent Pál, Oidipusz, Gloster a *Lear királyban*), és a *vakság mint kifosztottság*, ami a világ értelmetlenségét hivatott hangsúlyozni. A látás elvesztése az első esetben áldás, a másokban viszont a „létezés abszurdításának a megnyilvánulása”⁵³. Utóbbi fedezhető fel Hofmann vakjai esetében is, akik ezáltal válnak (sokszor nem kívánt) látványossággá az emberek számára: „Ein Meereswunder sind wir, wenn wir so durch die Dörfer ziehen, ein gemeinsames, mühsam bewegtes, stilles und dunkles Ding. Dem, wenn es zur Schau geführt wird, Angst, Ekel und Erbarmen entgegenschlägt.”⁵⁴ Ez a távolságtartás nemcsak a tekintet elfordításában mutatkozik meg, hanem sokszor az érintésüktől való vizsgyolásban is⁵⁵ – a kisregény vakjai ezt a félelmet bizonyos helyzetekben, mikor nem akarnak konfrontálódni, ki is használják.⁵⁶

A vakok látványa (mint Baudelaire jól ismert *Les Aveugles* című szonettjében) sokszor a kíváncsiságot is feléleszti az emberekben. Ez az érzés Augustinus kategorizációjában egyike ugyan a szem kíváncságra vonatkozó példáknak, azonban nem a gyönyörködés esztétikai tapasztalataként, hanem paradox módon a taszító jelenségek okozta mámor által.⁵⁷ „megkülönböztetjük, mikor működnek érzékeink élvezet, s mikor kíváncsiság okából; mert az élvezet egy nyomon jár azzal, ami szép, ami zengzetes, ami kellemes, ízes és gyöngéd; a kíváncsiság pedig ezek ellenkezője iránt is érdeklődik, nem azért, hogy kellemtelenségünket magára vegye, hanem azért, mert tapasztalni, ismerkedni akar. Micsoda élvezet lehet például valamely szétronsolt

holttestet szemlélni, amely egyébként borzadást gerjeszt bennünk? S mégis odasereglenek az emberek, ahol a holttest hever, – jajveszékelné és rémülözni.”⁵⁸ Az emberekben feltámadó *curiositas* Hofmann kisregényében is észlelhető, amikor a vakok furcsa menete átvonul valahol: „Fenster und Türen werden aufgestoßen, man kommt heraus, gähnt uns entgegen, erkennt uns, stößt Rufe aus und denkt: Wie eigenartig! (Daß sie Köpfe mit Gehirnen haben, wie die anderen auch.) Und fragt sich, sind wir närrisch oder weise, und schaut uns wahrscheinlich nach.”⁵⁹

A vakokhoz való viszony legszélsőségesebb formáját a regényben a kertész alakja reprezentálja, aki mérhetetlen gyűlölettel tekint rájuk: „Ich würde sie, ruft der Gärtner und macht wahrscheinlich eine Geste, wir wissen nur nicht welche.”⁶⁰ Bár az ő kegyetlensége nem fajul tettelegességgig, attitűdjében felfedezhető az a gondolkodásmód, amelyik a fogycatékossággal élőket feleslegesnek és tehernek bélyegzi. „Erst werdet ihr husten, dann euch legen, und dann werdet ihr tot sein, sagt sie. / Ja, sagen wir, uns hat Gott gestraft. / Und dann wird sie der Teufel holen, sagt der Gärtner und lacht in sein Feuer hinein.”⁶¹ A hatalom által befolyásolt társadalmi közgondolkodás ezen gesztusát Foucault az elidegenítés (*aliénation*) fogalmával jelöli: idegent csinálni a számukra zavaró, tőlük eltérő, másságot hordozó személyekből, akiket ennek segítségével később stigmatizálhat, majd teljesen kirekeszthet, hogy a polgárok ideális társadalmát megtisztítsa tőlük.⁶²

Az elesettekkel szembeni kegyetlenség nem csak a testi bántalmazásban nyilvánulhat meg, a vakok is gyakran áldozatainak, hogy a tömeg látványosságként, komikumforrásként tekint rájuk, kihasználva teljes kiszolgáltatottságukat. A kisregény második fejezete ilyen szempontból kiemelten fontos, ebben a jelenetben ugyanis a vakokkal a falu főterén végeztetik el szükségüket, mindenki szeme láttára: „Aber als wir dann in dem kalten und kitzeligen Gras kauern,

spüren wir, wir sind gar nicht allein, sondern es atmet und keucht und kichert vor und hinter uns, und alle sind noch da.”⁶³ A létező legintimebb helyzetek egyikében bámulják meg őket, ráadásul egy olyan helyszínen, amely általában a legnagyobb nyilvánosság tere. Az emberi méltóságuktól teljes mértékben megfosztott és megalázott vakok (mint amilyen gyámoltalan egy szükségét végző vadállat) ebben a helyzetben mégis inkább emberek, mint az őket ilyen szinten megszégyenítő, állatias gondolkodású pède-sainte-anne-i férfiak és asszonyok.

A vakok korlátozott perspektívájának problémája a külvilággal kapcsolatban is relevánssá válik, ugyanis az emberek viszonyulása szintén csak az ő elképzelésük és benyomásaik által konstruálódik meg. A külső, objektív nézőpont hiányzik a narrációból, ezért sosem tudhatjuk biztosra, hogy valóban azt gondolják-e a vakokról az emberek, mint ahogy ezt ők elbeszélik. Fontos továbbá megjegyezni, hogy a legtöbb szereplővel alapvetően nem is kerülnek intenzív kapcsolatba, a velük való kommunikáció sokszor érintőleges marad. A vakság létállapota tehát itt is tetten érhető, és érzékelhetővé válik a befogadó számára is: a külvilágot soha nem tapasztalhatják, az igazságot soha nem ismerhetik meg teljességében. A vakok és a külvilág viszonyának elemzése beállítja az egész problémát látó és látott, értelmezendő és értelmező kettősségébe, ami bizonyos szempontból társadalmi kérdés; visszahozza a kép és szemlélője viszonyát; továbbá arról is mond valamit, hogy a befogadó miként viszonyuljon a szöveghez. Hofmann tulajdonképpen itt hozza létre, azt a kommunikációs teret, amelyet más regényeknél narrátor és szereplő, vagy narrátor és befogadó kapcsolatában érzékelünk. Ide kapcsolható végül a kíváncsiság kérdése is, mivel a befogadó lényegében ugyanúgy „bámulja” a szövegen végigbukdácsoló vak szereplőket, mint ahogy a Bruegel-képet szemléli egy kiállítás látogatói: akaratlanul is kellemetlen, idegen, kikényszerített közelségből.

A vakok és Isten

A kisregény eredeti címe (*Der Blindensturz*) tükörfordításban nagyjából a vakok bukását jelenti, míg az angol (*The Parable of the Blind*) és a magyar (*Vak vezet világtalant*) fordítás is többletjelentéssel bír a bibliai intertextusnak köszönhetően: „Hagyjátok őket, világtalantok vak vezetői! Ha pedig vak vezet világtalant, mind a ketten gödörbe esnek.” (Mt. 15,14). A fordítások a vak emberek esését, „bukását” – a jézusi példabeszéd felidézésével – egy allegorikus interpretáció irányára felé nyitják meg, a vakság létállapotát az emberiség egészére vonatkoztatva.

A kép háttérben megjelenő templomnak többen is kiemelt szerepet tulajdonítottak. Az egyik értelmezés szerint Bruegel élete végére elhidegült az egyháztól, és ezt a keserűséget jeleníti meg a tragikus sorsú, gyámoltalan vakok együtt-ábrázolása a templommal: talán azért helyezte háttérbe, hogy szimbolikusan is távol maradjon a hátrányos helyzetűektől.⁶⁴ A Hofmann kisregényében kirajzolódó istenkép leginkább ezzel az értelmezésével van összhangban, a hat vak történetében az Isten által elrendelt sorsszerű szenvedés jelenik meg. A kisregényben megjelenő Isten a vakokat azonban nem csak látásuk elvesztésével bünteti meg, bolyongásuk során számos egyéb megpróbáltatás elé is állítja őket. Ennek egyik kulcsjelene, amikor egy kígyóveremben vagy talajmélyedésben („in dem Schlangenloch oder der Senke”) találják magukat, ahol különböző csapások érik őket: „Wie uns unsere Lage da zu der Einsicht in SEINEN Willen führt! Wie wir IHN da bitten, uns aus der Senke zu führen, falls es eine ist! Statt dessen führt ER uns in einen Teil der Senke, wo uns das Wasser bis zu den Waden geht. [...] Wie wir IHN da um Erlösung bitten und ER uns nicht hören kann, der großen Entfernung wegen.”⁶⁵ A mélyedés, a térbeli mélypont, amelybe Ripolus akaratlanul is bevezeti a többieket, a teljes elhagyatottság és a halálféle-

lem megtapasztalásának mélypontjával párosul. Ebben a helyzetben, a lét és nemlét határán, addig még soha nem tapasztalt fizikai fájdalmak között hangzik el első fohászuk hozzá. A második egy mélyebb, lelki fájdalom állapotából következik, amikor saját vakságuk, nyomorúságuk tapasztalata zúdul rájuk, és felszakad belőlük a teljesértékű élet emléke után való sóvárgás.⁶⁶ Isten azonban úgy lát-szik, nem hallja (vagy nem akarja meghallani) a vakok könyörgését, megpróbáltatásai számával párhuzamosan növekszik elhagyatottságuk és kiszolgáltatottságuk mértéke is. A feszültséget fokozza, hogy Isten jelenléte némasága ellenére végig érezhető számukra: „Trotzdem immer wieder das Gefühl, daß uns einer sieht, einer, der schweigt, von schräg oben.”⁶⁷ A vakok könyörgésére érkező válasz hiánya körülöttük folyamatosan jelenlévő lévő csendet erősíti fel: „Diese Stille um uns herum! (Die Stille der Dinge, die sich nicht rühren und sich, was auch geschieht, wohl auch nie rühren werden.)”⁶⁸ A dolgok csendje Isten némaságával párosítva a teljes létvesztettség és megsemmisülés állapotába taszítja a kisregény vakjait. Ez a csend érezhető akkor is, amikor a talajmélyedésbe kerülve, magukon érezve egy folytonos, külső tekintetet, a hangra, válaszra való várakozásban csak saját testi érzékleteik zaja érzékelhető akusztikusan. Megtapasztalják továbbá a létnek azt az állapotát, ahol minden független az ő akaratuktól és irányításuktól: „[...] leise ein paar Schritte über die Erde des HERRN und durch die Dunkelheit des HERRN und durch die Scheune, die *Abfallgrube* des HERRN, in die man uns geschoben hat.”⁶⁹

A vakok Istennel való kapcsolata összefüggésbe hozható a szöveg és az olvasó interakciójával, a vakság ugyanis az olvasónak ebben az összefüggésben is állapotává válik: nem szorítkozhat külső segítségre, mint ahogy a vakok az Isten-nélküliség állapotában maradnak. Ahogy a vakok egyik percről a másikra kénytelenek élni, bármiféle perspektíva nélkül, majdhogynem teljes kiszolgáltatott-

ságban, úgy a szöveg befogadója egy narrátor irányítása nélkül szintén magára van hagyatva az olvasás és az értelmezés folyamata során. Bár a dialógusok kitüntetett szereppel bírnak a kisregényben, a vakok kizárólag egymással és környezetükkel tudnak párbeszédet folytatni, kísérleteik, hogy közvetlen kapcsolatba lépjenek a transzcendenssel, kudarcba fulladnak.

A középkori keresztény gondolkodás szerint a vaksággal Isten nem csak büntetett, hanem a kiválasztott-létet is jelezte („[...] weil, wen ER liebt, den züchtigt ER, Amen”⁷⁰). Ilyen jellegű kiválasztottságnak érzik eleinte a kisregény vakjai azt, hogy a festő éppen őket akarja lefesteni, és a kép elkészítésének folyamatát, a megörökítettséget egy ünnepi, megemeltetett eseménynek képzelik el. A megörökítés folyamata és a festő azonban nem teljesítik be a hozzájuk fűzött reményeket, lassan világossá válik a vakok számára, hogy valójában mi történik: a művészet és annak érdekei tehetetlenségüket kihasználva rendelődnek személyes méltóságuk fölé. A festő képe által tükröt akar tartani, szembesíteni a társadalmat önmagával („Damit man sie (uns), über die man immer wieder hinwegsieht, endlich überhaupt einmal sieht und weiß, was der Mensch ist.”⁷¹), ugyanakkor ő is hasonlóképpen keresztülnéz a vakokon, sőt, kihasználja és emberi méltóságukban sérti őket. A vakok csak eszközként keltenek neki, nem lép velük semmilyen jellegű interakcióba, nem szól hozzájuk, sőt, eleinte rájuk sem akar nézni: „Der bloße Anblick von Menschen wie uns, in die er sich, wie er nun einmal ist, sofort hineinversetze, habe auf ihn eine verheerende Wirkung.”⁷² A festőnek, aki addig a remélt megváltás hordozójaként jelent meg a vakok képzeletében, még sajnálatát is önzése motiválja, hiszen a „nyomorult” emberek sorsában is csak saját nyomorúságát látja tükröződni.⁷³ Keresi azt az állapotot, amelyben képessé válik a lehető legelemibb és tisztább látásmódra, csak akkor áll neki a munkának, amikor sajnála-

ta megszűnik, tárgyiasítva tudja kezelni a vakokat, hogy aztán mélyen beléjük lásson és hatoljon, „olyan mélyen, amennyire emberileg lehetséges.”⁷⁴ Amíg ezt az állapotot eléri, közte és a vakok között barátja veszi fel a mediátor szerepet. Nem csak a két fél között közvetít, a házon belüli és az azon kívül maradó világok határát is csak ő lépi át. Ezt a két valóságot az ablak is keretbe szorítja, amelyen keresztül nézi a festő a vakokat, és amelyen keresztül a vakok hallják minden szavát. A kommunikációs helyzet többnyire egyirányú: a vakok felől folyamatosan kérdések érkeznek, bár ezekre a festő nem reagál, gondolatait azonban közvetíti feléjük a barátjával folytatott párbeszéd, amelyet az ablakon keresztül akaratlanul is „kihallgatnak”.

A lefestettség állapotát a végérvényesség, sorsszerűség, a festmény megváltoztathatatlansága teszi különleges léthelyzetté, melynek ereje megrémíti az embereket: „Sie fürchteten, in einem bestimmten, natürlich unwiederbringlichen Augenblick festgehalten zu werden und dann selbst nach und nach zu verfallen. [...] Was bleibt, dächten sie, sei bloß die Hülle, das Eigentliche malt der Maler aus ihnen heraus.”⁷⁵ A festő által modellnek választott vakok azonban nem szembeülhetnek saját kétdimenziós változatukkal, és mivel nem látják és meg sem érinthetik az elkészült festményt, az gyakorlatilag csak belső reprezentációként létezik a számukra: „nem tapasztalhatják meg a megörökítettség ünnepét.”⁷⁶ Nem csak a megörökítettség ünnep-jellege nem valósul meg azonban. A festő egy befejező és végérvényes képbe akarja sűríteni mindazt, amit a világról el akar mondani, reálisan akarja ábrázolni őket, „rémítően és mégis szépen”,⁷⁷ a zuhanást akarja megörökíteni és az annak mélyéről feltörő elemi kiáltást, a kiszolgáltatottságot, ahogy az ember tulajdonképpen a *semmibe* van beledobva – ezt az állapotot azonban mesterségesen nem lehet elérni. A lényegét, mivel az nem látható, szinte lehetetlen lefesteni, festménynyé transzformálni „(Aus demselben Grund

kann man auch das in unseren Köpfen nicht malen.)”.⁷⁸ A vakok esése nem természetes, hiszen egy előre megkonstruált cselekménysort kell újra és újra elvégezniük, esetlenségüket, botlásukat nem a látás hiánya vagy egy rosszul megválasztott vezető alkalmatlansága okozza, hanem maga a festő, a teremtő művész. Csakúgy, mint a kisregényben felsejlő néma Isten, a festő is újra és újra akadályokat, köveket gördít a vakok botorgó lába elé, hogy lehetetlenné tegye ezáltal a hídon való átjutást, hogy folytonos esések sorozatára és az újrakezdésre kényszerítse őket. „E jelenet a szenvedést groteszk rituálévá avatja, hiszen éppen a járást kell gyakorolniuk a vakoknak, amire életük bolyongása épül.”⁷⁹

A festőben mindennél erősebb a kép megfestésére irányuló, önző vágy, pedig sejti, hogy „valószínűleg fontosabb élni, túlélni, mint megörökíteni az életet.”⁸⁰ A hangsúly pedig nem az esés mozzanatára és annak körülményeire helyeződik, hanem a kiáltásra, amely a vakok szenvedésének, elemi rémületének vizuális kifejeződése lesz majd a képen. Ez a kiáltás, melyet a festő keres, valóban elhangzik, azonban még a gyakorlás fázisában. Ez a pillanat a regényben a vakokat helyezi a mindenség centrumába, betölti az őket örökösen körülölelő sötétséget, megtöri az őket örökösen körülvevő csendet, tárgyiasul, és egy pillanatra megállítja az időt: „Und hören, wie die Schreie sich von uns lösen und wie sie uns umschweben und sich, nachdem sie lange genug auf uns (unseren Schultern, unseren Schädeln) gelegen und uns eingehüllt haben, ausbreiten übers Land, sich auf die Gegend legen.”⁸¹ Ebben a térben és időpillanatban megtapasztalják saját, személyes, egymástól független létezésüket is: „Und an diesem Ende stehen wir, der anderen Gegend zugewendet, in diese, von jedem von uns ganz anders zusammengedachte, auseinandergedachte Landschaft schreien wir, mit weit aufgerissten Mündern, nun hinein, die jeder, der Augen zum Sehen hat, an uns studieren kann.”⁸²

A vakokra a festmény elkészülése után már nincs szükség, újra teherré válnak a külvilág számára, elvesztik pillanatnyi kitüntetett szerepüket. A paradoxon továbbra is fennáll: a festő azokon keresztül akar megmutatni, láttatni valamit, akiktől megvonták a látás képességét, akik csak eszközei maradnak valami nagyobb, távoli célnak. A vele való találkozás remélt ünnepe, amely reményt ad nekik bolyongásuk közben, nem valósul meg, nincs feloldás számukra, legalábbis a földi létben.

Bezárul a kör, a vakokat a labirintus kiindulópontjához, a pajtához vezeti ugyanaz a kopogtató, aki reggel is elindította őket útjukon. Hofmann az ekphrasison keresztül életet adott a Bruegel-festmény vakjainak, útjukra indította őket, és megmutatta a vakság létállapotán keresztül az ember magárahagyatottságát, elveszettségét, az alkotás és az élet problematikáját – de végül a szöveg is ugyanúgy bezárul, mint egy kép a keretbe, és a vakok újra magukra maradnak. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- Érdemes néhány megjegyzést tenni Hofmann recepciójával kapcsolatban. Fontos megemlíteni, hogy míg általában egy szerző, aki több műfajban is alkot, ezeket párhuzamosan teszi, Hofmann viszont már 45 éves is elmúlt, amikor első regényének egy, a pályázatra beküldött fejezetéért (*Die Fistelstimme*, 1980) Ingeborg Bachmann-díjat kapott. 1979 és 1993 között 17 kötetet publikált, amelyből több is díjnyertes, az *Auf dem Turm* például 1982-ben megkapta az Alfred Döblin-díjat. Prózája – mindenekelőtt a *Der Blindensturz* (1985), a *Veilchenfeld* (1986) és a *Das Glück* (1992) – a befogadók szélesebb köre számára is nyilvánvalóvá tette, hogy a kortárs német irodalom élvonalába tartozik, ugyanakkor irodalmi nyilvánosságot kerülő, visszahúzódó életmódja és 1993-ban bekövetkező váratlan halála mégis azt eredményezték, hogy ismertsége és sikere nem érte el hasonló kvalitású kortársaiét. „Ein Außenseiter und Einzelgänger, ohne Clique und ohne Gruppe, ein Solitär in der Literatur” – idézi Michael Butler Sigrig Löffler tanulmányát (Michael BUTLER, *Ein hoffnungsloser Moralist: some observations on the narrative world of Gert Hofmann*, German Life and Letters 47:3, 1994, 375.), felhívva a figyelmet arra, hogy bár Hofmann munkásságát mindvégig pozitív fogadtatás kísérte, recepciója közel sem tekinthető hiánytalanak. Ugyan 1999-ben, hat évvel a szerző halála után megjelent Hans-Georg Schede általam is idézett monográfiája, a Hofmann-életmű feldolgozása továbbra sem tekinthető kielégítőnek.
- MAGYARY Anna, *Ekphrasis és mítosz Nadas faliképleírásában*, Kalligram 2008/12., 97. Magyaray Anna tanulmányában beemeli az ekphrasisat az *Egy antik faliképre* értelmezési szempontjai közé. Az ekphrasis fogalma az idézett szövegben olyan szövegtechnikaként jelenik meg, amely az általa megalkotott világba minél tökéletesebb módon törekszik bevonni a befogadót, hasonlóan, mint ahogy Hofmann teszi ezt a *Der Blindensturz*-ban.
- „[...] ich bin ein großer Liebhaber des Dialogs.” (Részlet Hofmann a Hörspielpreis der Kriegsblinden állami díj átvételekor elhangzó beszédéből.) Hans-Georg SCHEDE, *Gert Hofmann. Werkmonographie*, Königshausen & Neumann, Würzburg, 1999, 27.
- A *Der Blindensturz* dramatizált jellegére utal az is, hogy a kisregény alkalmas volt arra, hogy hangjátékká alakítsák 1985-ben, Hans Lietzau rendezésében (azonos címmel). Az 55 perces hangjáték a Bayerischer Rundfunk és a Hessischer Rundfunk kooperációjában került felvételre. *Der Blindensturz – Gert Hofmann (1985): Gert Hofmann: Free Download, Borrow, and Streaming: Internet Archive* Nem szabad figyelmen kívül hagyni ezzel kapcsolatban, hogy a hangjáték műfaja a látásérültek számára is könnyebben befogadhatóvá teszi a művet.
- MAGYARY, I. m., 109.
- Sabine GROSS, *Bild – Text – Zeit: Ekphrasis in Gert Hofmanns „Der Blindensturz” = Bild im Text – Text und Bild*, szerk. Ulla Fix, Hans Wellmann, Universitätsverlag, Heidelberg, 2000, 112–113.
- Sabine GROSS, *Narrative and Uncertainty in Fiction = Time and Uncertainty*, szerk. Paul A. HARRIS, Michael CRAWFORD, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2004, 64.
- A tanulmányomban a kisregény 1986-os kiadásának szövegéből dolgozom. Gert HOFMANN, *Der Blindensturz*, Hermann Luchterhand Verlag, Darmstadt, 1986, 70. A továbbiakban VISKI L. László 1989-ben meg-
- jelent magyar fordítását fogom idézni. „Mert azoknak a dolgoknak, amelyek most olyan véletlenül és rendezetlenül állodognak a világban, és amelyekbe néha beleütökünk, egyszer meghitt és szükségszerű helyük volt, akkor az ember még kiismerte magát, most meg...” Gert HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, ford. VISKI L. László, Európa, Budapest, 1989, 73–74.
- Hofmann megtartja azt a helyszínt, amire a festmény alapján ráismerhetünk, a *Vak vezet világtalant* (1568) ugyanis egyike annak a kevés Bruegel-képnek, amely pontosan lokalizálható. A festő Flandria Brabant tartományába, Pède Sainte-Anne falujába helyezi hat vakját, amelyet a háttérben található Szent Anna római katolikus templom segítségével lehet beazonosítani. Azzal, hogy a bibliai történetet saját korába helyezi, Bruegel kitágítja az értelmezést és relevánssá teszi a történetnek azt az olvasatát, ami az egész embe-
res állapotának metaforájává tágítja a vakságot. Sherri ROSE, *Que cherchent-ils au Ciel?: Seeing with the Blind in Bruegel, Baudelaire and Maeterlinck*, Dix-Neuf, 2018, 22: 1–2., 43–44.
- SZELÉNYI Marianna, „Nem elég, hogy létezzünk?” A vakság mint metafora Gert Hofmann *Vak vezet világtalant* című novellájában, szakdolgozat, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézete, Budapest, 1992, 45.
- HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 5. („Nem, nem belül, mibennünk kopognak, hanem kint, ahol a többiek vannak.”) HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 5.
- SZELÉNYI, I. m., 37.
- HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 126. „Vagy csak hiszszük, hogy négy falun vonulunk keresztül, pedig egész idő alatt az első faluban jártunk

- körbe-körbe.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 129.
- 14 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 121. „Mindenhol csak átvonulunk.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 123.
- 15 SZELÉNYI, I. m., 16.
- 16 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 62. „Ha messziről látják, hogy így rángatózik a lábunk, nyilván azt gondolják, hogy táncolunk, de tévednek, hiszen fogalmunk sem lenne róla, hogy hová lépünk, eltáncolnánk egymás mellett és egyre messzebb táncolnánk, a végén pedig elveszíténék egymást.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 64.
- 17 SZELÉNYI, I. m., 49.
- 18 „Az újkori haláltánc u. i. nemcsak a tragikus halálnak, hanem a földi bajokkal terhelt, siralmas életnek is rajza. A «Haláltáncot» ilyenkor maguk a költők is «Élet-táncnak» nevezik.” KOZÁKY István, *A haláltáncok története I.*, Bibliotheca Humanitatis Historica – A Magyar Nemzeti Múzeum művelődéstörténeti kiadványai 1, Budapest, 1936, 5.
- 19 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 93. „[...] egy lobbanás a meredeken felszökő hegyek mögött – emlékezés a távoli Alpokra – arra vall, hogy már a világ legtávolabbi részei is el vannak pusztítva. Az előtérben, a világ nyulványain összegyűjtik az utolsó haladóklokat.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 95–96.
- 20 SZELÉNYI, I. m., RÉVÉSZ Géza tanulmánykötete alapján (RÉVÉSZ Géza, *Az optikai és haptikus téri csalódások rendszere* = R. G., *Tanulmányok*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1985.)
- 21 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 55–56. „A földet se látjátok? / Nem, csak megszimatoljuk. / És az eget [...] azt is megszimatoljátok? / Nem, mondjuk, azt halljuk.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 58.
- 22 SZELÉNYI, I. m., Neisser alapján. (Ulrich NEISSER, *Megismerés és valóság*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.)
- 23 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 14. „Tavas, mondják amazok. (...) Akkor hát tavasz, gondoljuk. És megpróbálunk valami kis langyosságot szimatolni a szélben, és fáradtan tovább vonszolódunk.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 14.
- 24 Uo., 14.
- 25 Uo., 33. „[...] (és a mi mondataink) egyre rövidebbek lesznek. Összehasonlítva a korábbi mondatokkal, már nem is mondatok [...]” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 34–35.
- 26 Uo. „Tisztás a fenyőerdőben? Jó, de milyen? Szürkület? Szép, de mi az? És tűnődik, hogy ez hova tartozik, milyen összefüggésbe.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 35.
- 27 Uo. „[...] közel húzzuk magunkhoz a régi elnevezést, úgyszólván – minden úgyszólván – egy ujjnyira a szemünk, az orrunk, a szánk elé tartjuk.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 35.
- 28 Uo., 128. „[...] és azt kérdezzük magunkban, hogy él-e még egyáltalán az ember, hogyha ilyen kevése emlékszik. Ha az, ami reggel volt, este már sehol sincs. Ebben az esetben, sajnos, ez így van, többen már halottak vagyunk.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 131.
- 29 GROSS, *Narrative and Uncertainty in Fiction*, I. m., 64.
- 30 SCHEDE I. m., 27.
- 31 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 35. „Igen, valami síkságot látok, mondja, előttünk, nem, alattunk terül el. Aztán megint elhallgat. / Szóval valami síkság, kérdezzük. / Igen. / De mi nem síkságot keresünk, te tökfej, ordítjuk, te csak ne láss síkságot. / Ne? / Ne. / Jó, mondja, akkor nem látom. Akkor valószínűleg azt látom, hogy... / Igen? / Mit kellene látnom, kérdezi. / Egy tavat, kiáltjuk. / Egy tavat? / Igen, egy tavat.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 37.
- 32 GROSS, *Narrative and Uncertainty in Fiction*, I. m., 66.
- 33 ZEYNEL A. KARCIOGLU, *Ocular Pathology in The Parable of the Blind Leading the Blind and Other Paintings by Pieter Bruegel*. Survey of Ophthalmology 2002/47., 55.
- 34 Tony–Michel TORRILHON, *La pathologie chez Bruegel*, Orvostörténeti Közlemények 1973/3, 55.
- 35 Torrilhon az alábbi négy esetet rendeli az egyes alakokhoz: pemphigus (hólyagképződéssel járó bőrbetegség), glaucoma (vagyis zöld hályog) eredetű szemideg- és szemgolyósorvadás, leucoma (vaskos, fehér homály) a szaruhártyán), és a szemgolyó művi eltávolítása.
- 36 MIKLÓS Eszter Gerda, *Bűn-e a vakság? Borbély Szilárd drámáiról*, Studia Litteraria 2016/55. (1–2), 169.
- 37 KUKLA Krisztián, *Okuláris okulás. Id. Pieter Bruegel Vakok című festményének interpretációi*, Gond, 1999.
- 38 MIKLÓS, I. m., 170.
- 39 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 40. „Ripolus mögött a megvakított megy, aki sajnos tolvaj. [...] Mindenesetre a megvakított nem úgy veszette el a szeme világát, mint mi, természetes úton, hanem a másik, az emberi módon.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 40.
- 40 Uo., 43. „Az nekem mindegy, hogy ti látjátok-e vagy sem. Nekem látnom kellene.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 44.
- 41 Uo., 54. „Egy sokfejú, de egységes és egyformán gondolkodó, a tő felé tartó család” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 56.
- 42 Uo., 45–46. „Várunk addig, amíg lefestenek bennünket, aztán majd otthagyjuk. Vagy ráülünk és megcsináljuk a fulladáspróbát, és megszabadulunk tőle. Egy biztos: nem fogjuk sajnálni, nem tartozik hozzánk.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 48.
- 43 Uo., 28. „Minduntalan azt halljuk, hogy aki elől megy, az legalább a világosságot a sötétségtől meg kell hogy tudja különböztetni. [...] Ha nem is lát igazán, mégis majdnem lát. Ilyesvalaki a mi Ripolusunk, az, akinek a leg-hosszabb a botja.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 30.
- 44 A dramatizált beszédmód lehetséges inspirációjaként további vizsgálatra lenne érdemes Maurice Maeterlinck *Les Aveugles* (1891) című drámájá, kiemelten a többes szám első személy használatának szempontjából.
- 45 Uo., 7. „Többen vagyunk, ha csak egy beszél is, a többiek hallgatnak. (Ha egy mindenki helyett beszél, akkor is önmagáért szenved mindenki.)” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 6.
- 46 *A magyar nyelv értelmező szótára*, szerk. BÁRCZI Géza, ORSZÁGH László, Akadémiai Kiadó, 1959–1962. online archívuma alapján: <https://www.arcanum.hu/hu/onlinekiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/I-39E16/legenda-3AC3B/>
- 47 SZELÉNYI, I. m., 13.
- 48 JOHAN HUZINGA, *A középkor alkonya*, ford. SZERB Antal, Európa, Budapest, 1996, 24.
- 49 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 30. „(Az emberek, akik megszólítanak, megtapogatnak, megsajnálják, megetetnek, megítatnak bennünket, és mivel értjük a tréfát, az árokba löknek, vagy szemem köpnek.)” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 32.
- 50 Uo., 22. „Mert az emberek akkor se néznek ránk szívesen, ha nem vagyunk lefestve, tehát amikor olyanok vagyunk, amilyenek. [...] Ellentétben barátainkkal, a nyomorékokkal, mi nem hozunk szerencsét. Ha rajtuk múlna, egy mély lukat ásnának a földre, beledobálnának bennünket, és jól betakaroznának, hogy eltűnjünk a szemük elől, nem hogy még lefessenek.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 23.
- 51 EDWARD LARISSY Moshe BARASCH-t idézve. (Edward LARISSY, *The Enigma of the Blind* = E. D., *The Blind and Blindness in Literature of the Romantic Period*, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, 2007, 3.)

- 52 FÖLDÉNYI F. László, „Homályba száműzve”. A vak-ság térmája a képzőművészetben és irodalomban, Kalligram, 2008/6.
- 53 Uo.
- 54 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 13. „Tengeri csoda vagyunk, ahogy így vonulnak a falvakon keresztül, egy egyszerre, nehézesen mozgó, csendes és sötét valami. Ha közszemlére teszik, félelmet, utálatot és szánalmat vált ki.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 13.
- 55 „Sie will sich nicht berühren lassen, sie fürchtet, unser Leiden steckt an.” Uo., 73. „Nem akarja engedni, hogy megérintsük, fél, hogy a bajunk ráragad.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 76.
- 56 „Erbarmen mit den Blinden, rufen wir und schwenken unsere Stöcke, damit man uns aus dem Weg geht. (Wenn sie unsere Stöcke dann nicht mehr fürchten, zeigen wir ihnen unsere Augen.)” Uo., 13. „Könyörüljetek a vakokon, kiáltjuk, és meglóbáljuk botunkat, hogy kitérjenek az utunkból. (Ha nem ijednek meg eléggé a botunktól, megmutatjuk nekik a szemünket.)” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 14.
- 57 Hans Robert JAUSS, *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika*, ford. KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, Osiris, Budapest, 1997, 160.
- 58 Aurelius AUGUSTINUS, *Vallomások*, ford. VÁROSI István, Budapest, Gondolat, 1987.
- 59 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 13. „Ablakokat és ajtókat tárnak ki, emberek jönnek ki az utcára; tátott szájjal bámulnak, megismernek bennünket, kiáltoznak, és azt gondolják: Milyen különös! (Mármint hogy ugyanúgy van fejünk és agyvelőnk, mint a többieknek.) És azt kérdezik magukban, hogy bolondok vagyunk-e vagy bölcsek, és valószínűleg utánnuk néznek.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 12–13.
- 60 Uo., 87. „Fognám őket, és . . . kiabálva a kertész és valószínűleg tesz egy mozdulatot, csak nem tudjuk, milyet.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 90.
- 61 Uo., 81. „Először köhögni fogtok, aztán ágyanak dőltek, és aztán meghaltok, mondja. / Igen, mondjuk, megvert bennünket az Isten. / És aztán elviszi őket az ördög, mondja a kertész, és belenevet a tűzbe.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 84.
- 62 Michel FOUCAULT, *A bolondság története*, ford. SUJÓ László, Atlantisz, Budapest, 2004.
- 63 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 24. „De amikor a hideg és csiklandós fűben guggolunk, érezzük, hogy egyáltalán nem vagyunk egyedül, szuszognak és zihálnak és kuncognak előttünk és mögöttünk, és mind itt vannak még!” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 26.
- 64 KARCIOGLU összefoglalója F. GROSSMAN, E. M. KAVALER és Walter GIBSON kutatásai alapján. Zeynel A. KARCIOGLU, *Ocular Pathology in The Parable of the Blind Leading the Blind and Other Paintings by Pieter Bruegel*. Survey of Ophthalmology, 2002, 47 (1), 57. Szintén felmerülhet az egyházkritika megfogalmazódásának lehetősége a kép egy másik eleme révén; a csoportot vezető alak lőtőzéké alapján ugyanis a klérushoz tartozik.
- 65 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 63. „Mennyire beelátunk helyzetünkkel fogva az Ő akaratába. Hogy kérjük Őt, hogy vezessen ki bennünket a mélyedésből, ha egyáltalán mélyedés ez. Ehelyett Ő a mélyedésnek egy olyan részére vezet bennünket, ahol a víz a lábunk közepéig ér. [. . .] Hogy könyörgünk ekkor HÓZZÁ, hogy szabadítson meg bennünket, de Ő nem hallhat bennünket, mert nagyon messze van.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 66.
- 66 „HERR, denken oder rufen wir, DU weißt, daß wir DEINE Erde, die DU doch auch für uns errichtet hast, nun schon längere Zeit nicht mehr sehen, mach, daß auch wir, auch wir. . .” Uo., 132. „URAM, gondoljuk vagy mondjuk. TE tudod, hogy a TE földedet, amit TE nekünk teremtettél, már hosszú ideje nem láttuk, tedd, hogy mi is, mi is. . .” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 132.
- 67 Uo., 59. „Mégis az az érzésünk, hogy valaki néz bennünket, valaki, szótlánul, onnan oldalról, fentről.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 61.
- 68 Uo., 126. „Ez a csönd körülöttünk! (A dolgok csöndje, nem mozdulnak, és az is lehet, hogy soha nem is fognak megmozdulni.)” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 129.
- 69 Uo., 126. „[. . .] óvatosan lépünk néhányat az ÚR földjén és az ÚR sötétségén keresztül, és a pajtán, az ÚR szemetesgödörén át, amelybe bedobtak bennünket.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 129.
- 70 Uo., 25.
„[. . .] mert azt bünteti ő, akit szeret, ámen.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 27.
- 71 Uo., 99. „Hogy egyszer végre lássák őket (bennünket), akiken mindig átnéznek, és megtudják, hogy mi az ember.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 102.
- 72 Uo., 94. „Az olyan embereknek, amilyenek mi vagyunk, már a pusztá látványja is iszonyúan felkavarná, mondja, hiszen, amilyen ő, rögtön belelélné magát a sorsunkba.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 97.
- 73 A festő figuráján keresztül lehetőségessé válik egy allegorikus olvasat is, amely a német értelmiség felelősségét emeli ki a II. világháború, illetve a holokauszt kapcsán, különös hangsúlyt fektetve a kollektív bűnösség és büntudat kérdésére, mely más német szerzőkhöz hasonlóan Gert Hofmann életművének is központi problémája.
- 74 HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 97–98.
- 75 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 105. „Félnék, hogy egy bizonyos, természetesen visszahozhatatlan pillanatban megörökítik őket, ők maguk pedig lassan-lassan elpusztulnak. Azt gondolják, hogy csak a burok marad meg, a lényegyet kifésti belőlük a festő.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 108.
- 76 SZELENYI, I. m., 61.
- 77 HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 103.
- 78 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 48–49. „(Ugyanezért a fejünkben levő dolgokat sem lehet lefesteni.)” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 50.
- 79 SZELENYI, I. m., 59.
- 80 HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 104.
- 81 HOFMANN, *Der Blindensturz*, I. m., 107. „És halljuk, ahogy a kiáltások elválnak tőlünk, és ahogy körülengnek bennünket, sokáig megülnék rajtunk (a vállunkon, a fejünkön), és beburkolnak bennünket, aztán elterjednek a mezőn, szétterülnék a tájon.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 109–110.
- 82 Uo., 108. „És állunk a világnak ezen a peremén, a másik vidék felé fordulva, és beleordítunk ebbe a tájba, amelyet mindegyikünk más-képp rak össze magában és más-képp bont szét, tátott szájjal kiabálunk, hogy mindenki, akinek szeme van a látásra, tanulmányozhatja rajtunk a kiáltást.” HOFMANN, *Vak vezet világtalant*, I. m., 111.

Zászkaliczky Réka (1997) magyar-angol szakos tanár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe a XX. század második felének magyar irodalma, különös tekintettel Mándy Iván prózájára.

MUTATIO RERUM

Lovik Károly: *A leányvári boszorkány*

Lovik ritkán emlegetett életművének egy igen kevésbé elemzett darabja ez az először 1904-ben napvilágot látott regény.¹ A 20. század nyolcvanas éveiben egy, a századforduló regényirodalmának bemutatására vállalkozó reprezentatív kötet azonban éppen ezt a művet válogatta be a szerző terméséből,² s nem a jóval ismertebb, néhány évvel később megjelent, *A kertelő agárt* (1907), amelyet pedig például előbb Diószegi András,³ majd évtizedekkel később Bodnár György is főműnek nevezett.⁴ Ennek a kánonbővítő igyekezetnek nem volt túlságosan nagy szakirodalmi hatása, ezután sem szaporodtak meg a regény értelmezései.⁵ Bár kétségtelen, hogy ettől kezdve többször is megjelent újra a mű.⁶

A leányvári boszorkány iránti elemzői közömbösség azért nem csodálható: ez a szöveg első látásra sem narratológiai szempontból, sem más poétikai megfontolás felől nézve sem kínál túlságosan nagy izgalmat az értelemzőnek. Mondhatni, egészében elég érdektelen és tipikus helyzetekből összeálló (bár kiváló írástechnikával megírt) regényről látszik szó lenni. Igaz, persze, hogy Lovik esetében

tanácsos óvakodni az elhamarkodott ítéletektől: Angyalosi Gergely egy hasonlóan áttetszőnek látszó, populáris sémákat alkalmazó⁷ regényéről mutatta ki a felszínen megőrzött konvencionális jelleg alatt húzódó, bizonyultabb elbeszélői struktúra jelenlétét.⁸ Angyalosi kiváló tanulmánya azt bizonyítja, a produktív elemzői szempont megválasztása segíthet abban, hogy képesek legyünk megtalálni a kulcsot Lovik írói világához. S ha ez sikerül, akkor egyáltalán nem érdektelen feladat szembesülni ezzel az elbeszélői életművel, hiszen hiba lenne Lovik egész írói teljesítményét kirekeszteni a 20. század eleji magyar próza alakulástörténetéből.

A regény szórakoztató mivoltának hangsúlyozását mint kezdeti (de voltaképpen folyamatosnak bizonyuló) szándékot látva, nem csodálható, hogy a művet – figyelemre méltó, de nem túl terjedelmes – kihagyások után didaktikus célokat kiszolgáló lányregényként is ki lehetett adni 1910-ben, azaz még a szerző életében. Sőt, az ő aktív közreműködésével. Hiszen már a mű első kiadása is egy olyan könyvsorozatban történt, amely bevalótlan a szórakoztatást tűzte ki célul: a Singer

és Wolfner könyvsorozatának a címe „Vidám könyvek” volt. Innen nézvést a kiadástörténet legújabb időszakának a jelenségei is másképpen látszanak: némi megszakítás után egyszerűen újraéledt a szöveget övező, eredeti szerzői és kiadói intenció (az utóbbi évtizedek kiadásai is, amennyire ez a kiadványoknak helyet adó sorozatokból megítélhető, szórakoztató irodalomként kezelték Lovik regényét). Már az egyik első, 1904-es kritika is a könyvsorozat jellege és az abban előrevetített szándék felől kívánta fölmérni a könyvet, s azért méltatta, mert megfelel a szórakoztatás igényének; új szempontként pedig csak az emelhető ki ebből a meglehetősen igénytelen ismertetésből, hogy felismerte a magyar szupremácia és erkölcsi fölény kifejezését: „A selmeci bányászakadémia elitét rajzolja széles, mindig vidám ecsettel, de amellet belevegyíti a felsővidéki németajkú polgárságnak is kitűnően sikerült rajzát. A regény tele van érdekes és érdekfeszítő epizódokkal, amelyek többnyire kacagtatóak, de azért nincsenek híjával a magas etikai elemnek sem. Dicsőítése az ifjúsági erőnek, a pezsgő, sokszor túlpezsgő érzésnek és komoly tendenciája az, hogy a maradi ág bástyáiba mindenütt e hazában a magyar érzés és a magyar temperamentum töri azt a rést, amelyen keresztülhat a haladás, a nemzeti szellem és a modern életnek helyes fölfogása. Ami pedig a regény színeit illeti, olyan sokfélék, hogy megfér azok körében a vidám, enyegő életfölfogás, de a komoly, nemesen erkölcsi is.”⁹ Hasonlóképpen tett Wolfner Pál némileg kifejtettebb kritikája is, amely már nem más könyvek s egy könyvsorozat keretében, hanem önmagáért dicsérte a művet, ám a választott kontextust ez esetben is a hírlapi szórakoztató műfajok adták – mondván, milyen jó, hogy Lovik nem ezt a tradíciót követte: „A leányvári boszorkány humorisztikus regény, a szerző milieujét, alakjait, bonyodalmát mint többé-kevésbé jókedvűen rajzolta meg. És éppen a könyvnek a humora, vidám jellege szerzett őszinte örömet nekünk,

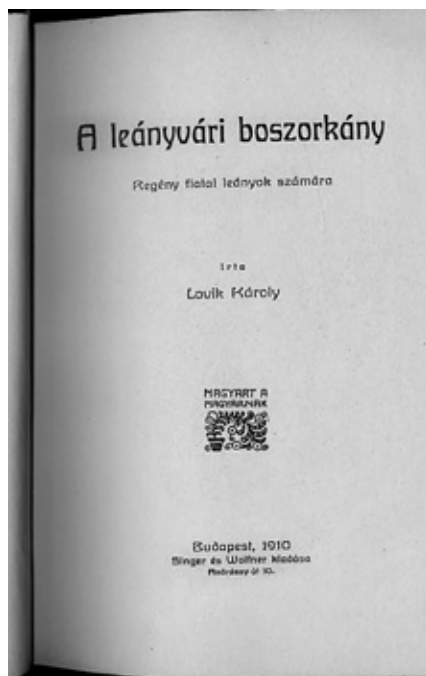
mert ez a humor igaz, őszinte, mert ez a jókedv friss és erőltettség nélkül való.”¹⁰ Innen már csak egy lépés volt a szöveg átértelmezése a szórakoztatás irányából a didaktizálás felé, s a szükséges átdolgozást a szerző végre is hajtotta. Az új kiadás ugyanazon a címen jelent meg, csak éppen egy alcímmel: „Regény fiatal lányok számára”.¹¹ Az átdolgozás során kimaradtak a következő fejezetek: *Mihi est propositum in taberna mori, Libasorban. A szép Meluzina* című fejezet pedig más címet kapott (*Fruntsberg és Petrides*). Ez persze csak a változtatások nagyja, ezen belül a szöveg kisebb egységei is értelemszerűen módosultak. Ám csak néhány mozzanat törlésére volt igazán szükség, mert a regény egésze megfelelt az erkölcsnevelő szándéknak (a szerelmi bonyodalmaknak a házasság révén kell megszűnniük). Voltaképpen a selmeci diákok csínytevéseinek és városi konfliktusainak a leírása nem illett bele semmiképpen abba a keretbe, amely egy pozitív kicsengésű, bár félreértéseken és bonyodalmakon át vezető szerelmi románc tökéletes megvalósulásaként volt felfogható – érdekes módon azonban a regény férfi főhőse, Cseróczy futó viszonyának a leírását, a Meluzina-epizódot Lovik csak szelidítette, de nem törölte ki a regény átdolgozásából.¹² Beszédes, hogy a regény egésze tökéletesen megfelelt a nevelési és szórakoztatási szándék – gender szempontú – megvalósításának, azaz a lányregényként való értelmezésnek. A megvalósított narratív szerkezet ugyanis jó színvonalon (s igen kevéssé eredeti módon) oldotta meg a már Jókaitól alkalmazott regénytechnikai eljárások reprízét: a mellékszereplővel induló cselekvényt, a párhuzamos, s később összekapcsolódó szálak strukturáló szerepét s a több szereplőre (pontosabban: három párra) kifutó „happy end” lezáró jellegét.

Ha csak ennyi lenne *A leányvári boszorkány*, akkor nem is igen lenne említésre érdemes ez a kedves kis olvasmány (ha csak nem egy, a lektúr történetére vonatkozó kutatás keretében).

Lovik regénye azonban egyrészt egy tárgy történeti sorozat darabjaként, másrészt imagológiai struktúrája miatt is elemzésre méltó szöveg, s mivel innen nézvést érzékelhető a distancia az alkalmazott lektúrszerű sémákkal szemben, s az iróniára vagy éppen az elégikus hangnemre való törekvés, ezen a ponton a mű el tud emelkedni a tömegirodalomtól.

A selmecbányai miliő ábrázolása egy korábbi időszaktól meghatározott, s a későbbiekben is eleven hagyomány¹³ fontos részévé avatja *A leányvári boszorkányt*. A város szerepe központi jelentőségű a regényben – ezt már a regény egyik első kritikusa, Szini Gyula is így érzékelte: „Selmeczbánya ebben a regényben nemcsak a szokásos terület, amelyen »történetünk lejátszódik«, hanem minden ihlet, humor és poezis forrása, mondhatnám, hogy az egész regénynek a lelke, a hőse.”¹⁴ Az ábrázolt szereplői csoportokat etnikai sztereotípiák határozzák meg: a városon belül a német polgárok és mesterlegények, illetve a magyar diákok ellentétei és interakciói határozzák meg a cselekvényt. A tágabb térség leírásakor pedig a szlovák („tót”) lakosok jellemzésére is sor kerül a narrátor szólásában.¹⁵

Külön érdekes – a Selmecbányához képest másodlagos helyszíneként, a városból elmene-külő Judex-lányok menedékhelyeként feltűnő – Sáros vármegye rövid, a narrátor szólásában történő bemutatása: „Aranyos vármegye, amely szerényen tud szegény lenni, s gőgösen gazdag, okosságában balga, balgaságában okos.”¹⁶ S alighanem sokan Mikszáthtól idézett mondatokként lennének hajlamosak azonosítani Lovik következő jellemzését: „Sárosban nem ritkák azok az emberek, akik augusztusban kukoricát, szeptemberben krumplit, októberben puliszkát, novemberben borsót s decemberben káposztát, januárban száraz babot ebédelnek, februárban azonban csörgős, négyes fogaton járnak Zborótól Abaujig, s még a kutyákat is feketekávéval traktálják.”¹⁷ Korábban Mikszáth *A gavalérok* című kisregényében lehetett ugyanis

megfigyelni, hogy sajátos, különös világgént mutatkozik meg a sárosi nemesség. Lovik is majdnem ugyanarra használja föl Sáros vármegyét, mint tette ezt Mikszáth: a látszat világot szemlélteti vele, azt, amit T. Szabó Levente részletes elemzése a dandység helyszínenek és alkalmának megteremtéseként értékelte,¹⁸ csak itt a „magyar Gascogne”-ként, azaz a másokat szórakoztató hazugság helyszíneként jelenik meg Eperjes és környéke.¹⁹ Vagyis lényegében itt is ugyanaz a sztereotípiák épül ki, mint Mikszáthnál, és Sáros vármegye a különöcség régiójaként jelenik meg. S ezért is van rá szükség: a selmecbányai német etnikumú lányok számára ez a magyar világ éppen ezért lehet menedék – noha letagadhatatlan az álcázó, vagyis végső soron hamis jellege is. A szoros intertextuális kapcsolat Mikszáth kisregénye és Lovik műve között jól érzékelteti azokat az irodalmi hagyományokat (vagy legalábbis azoknak egy szálát), amelyet Lovik követett.²⁰ Még akkor is, ha mind Mikszáth, mind Lovik műve ugyanazt a kollektív előítélet-rendszert hasz-

nálja ki, s Lovik regényében ez a vonatkozás az imagológiai viszonyrendszerhez igazodik (Mikszáthnál erről nincs szó). Hiszen ennek a hamis illúzióra épülő magyar világnak a selmecbányai megvalósulása lesz az, amely elemésztí az igazinak és súlyosnak mutakozó, selmeci német polgárvilágot. S ennek a román logikája szerint beteljesülő szerelmi történet még vonzó mázt is kölcsönöz.

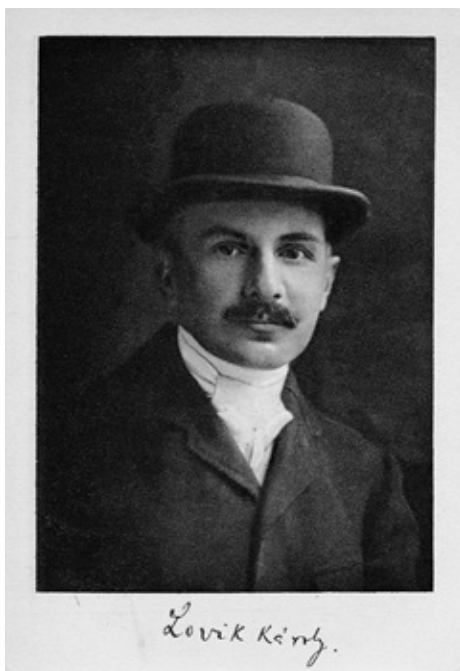
Ami a regény háttérét adja, az éppen a régi világnak (ennek az etnikailag jól tagolt, de együtt mégis békében és egymásra utaltságban élő világnak) a lassú elmúlása, ami egyébként éppen azok miatt a vegyesházasságok miatt is következik be, amelyet a regény mint pozitívumot állít be. Hiszen itt három magyar ifjú és három német polgárlány közötti szerelmi viszonnal ér véget a regény, s a házasság révébe való beérkezés a hagyományos, rendies, nemesi tudattal is megerősített német polgári erkölcsök erőzóját is mutatja. Ezt jelzi egyébként a címben jelölt „leányvári boszorkány”, Judex Málka apjának a többször hangsúlyozott nemesi eredettudata, amely Mária Terézia korabeli nemesítés birtokában vallotta magát büszke nemesnek – s amely hagyomány egyáltalán nem tud már érvényesülni lányai kiházásításában, hiszen a regénybéli hatalmas szerelem ezt egyszerűen nem engedí, s így a zárt rendi és etnikai közegéből is kényszerűen kikerül a család következő generációjá. Persze ez a tényező is – a regény belső értékrendjében – nyereségként értékelődik, a házasságok a boldog végkifejlet kétségtelen jeleiként mutakoznak meg, annak ellenére, hogy ez akár elégikusan ábrázolható folyamat is lehetne, s nem hiányoznak a baljós jelek sem (például Cseróczy féktelensége, iszákossága és megbízhatatlansága ugyan felfüggesztődik a házasság miatt, de semmi nem garantálja, sőt, még a narrátor szólama sem állítja, hogy ezek egyszer s mindenkorra ki vannak küszöbölve, így Judex Mátyás, az apa fenntartásai új vejével kapcsolatban nem tűnnek alaptalannak). Ahogyan ezt a regény egy korábbi pontján, még az udvarlás fázisát jellem-

zendő a narrátor szólama ezt megfogalmazza: „Ilyen körülmények között persze bajos volt Málkát a választottak közül valamelyikhez férjhez adni. Arról nem is kell szólanom, hogy Cseróczy esetleges jelöltsége leküzdhetetlen akadályokba ütközött. Egy világ áll közte és Judex Mátyás közt; gondolkozásban, tettben, indulatban, érzésben és nyelvben oly meszsze voltak egymástól, mint a porosz gránicok a tiszai révektől. Judex testestől-lelkestől régi német polgár volt, aki a múltban élt, annak szentesített tradícióit követte, és semmiféle előnyt se talált egy korhely diákban, akinek tanulmányai oly lassan haladtak, mint az Al-Duna az Oderához képest. Ilyen tervről tehát szó sem lehetett.”²¹

Emellé kerül az 1867 utáni új helyzet: az állam és a helyi elitek konfliktusa (s ezek a helyi elitek német vagy szlovák nyelvűnek és identitásúnak vannak ábrázolva, szemben a magyar állam érdekeit képviselő földmérőkkel). A szlovákok ebben a viszonyrendszerben ellenségként tekintenek a hozzájuk érkező hivatalnokokra, s ebből erőszakos cselekedetek fakadnak: rálőnek a földmérőkre vagy éppen verekedést provokálnak velük, s őket is csak erőszakkal lehet rávenni a kényszerű együttműködésre. „A tótok nem engedték talpuk alól a földet kihúzni, s az unalmat csatazaj váltotta föl.”²² Lovik számos, a szlovákokat illető etnikai sztereotípiát elmellőz, s csupán egy vonatkozást kapcsol a „tótok”-hoz: a saját földjükhez való ragaszkodást, s az idegennek tekintett központi hatalom utálatát. S legfőljebb, inkább csak sejtetve, mint kimondva, a konokság mögött meghúzódó butaságot, amely miatt a magyar földmérők, élükön Cseróczyval, fölébük is tudnak kerülni. A regénynek ez a dimenziója azért lesz fontos, mert ezáltal háromfázisúvá válik az ábrázolt világ etnikai térképe, s ez nemcsak megfelel a korabeli, a 19. század végére jellemző helyzetnek, hanem dinamikusabbá teszi azt a tétellel rendelkező szituációt, amely egyébként csak a német polgárság és a magyar akadémisták viszonyában mutakoznék meg.

A Felföld éppen ennek a révén bizonyulhat egzotikumnak, ahogyan ezt Illés Endre egy odavetett, nem éppen hangsúlyos megjegyzése már régen érzékelt: „Néhány novel-lára és egy selmeci egzotikummal átszótt re-gényre (A leányvári boszorkány) futja ebből a hangulatból.”²³ Az egzotikum tartalma az, hogy itt és a regény jelenidejében még a há-rom etnikum egymás mellett, határozottan kijelölt pozícióban élhet – ám a mű éppen ennek az egyensúlyi helyzetnek a megbom-lásáról tudósít, s ilyenformán félreérthetle-nek a jelzések, hogy ez itt egy régi, ám lassan fölszámolóató világ.

A nyelvi idegenség (vagy sokszínűség) csak jelezve van, de nincs következetesen ábrázol-va – bár konfliktusforrásként rendre felbuk-kan. Az egyik akadémista „tót”-nak adja ki magát,²⁴ majd egy másik fiú egy másik szitu-ációban németnek²⁵ – mindkétszer úgy, hogy csak a megtevesztés érdekében szükséges né-hány szót ismeri az adott nyelvből. Vagyis egymás nyelvének az ismerete nem magá-tól értetődő, hanem inkább exkluzív tudás, hiszen nincs is rá szükség. A szigorúan kije-lölt társadalmi határok etnikai választóvonal-ként is felfoghatók, s láthatólag mindenki be van zárva a saját világába, s ott jól is érzi ma-gát. Selmecebányán két csoport áll egymással szemben, a magyar diákok (akik a tradicio-nálisan jelen lévő, de mégiscsak idegen testet jelentik egy német hagyományú városban) és a német mesterlegények; ők társadalmilag és etnikailag is egyértelműen elválnak egymás-tól, s a kihívást az jelenti, ha az egyik fél el-kezd a saját anyanyelvén énekelni: „A mes-terlegények természetesen vad németek vol-tak, s ha magyar nótát hallottak, mintha kí-gyó csípte volna meg őket. Akkor biztos volt a verekedés.”²⁶ De a másik oldal reakciója is ugyanez: „Amikor a német csatadal föl-hangzott, a diákság tisztában volt a helyzet-tel, azonnal rendbe sorakozott, s készen vár-ta az ostromot. Nem is tökéletes egy átdor-bézolt éj, ha nem jár vele verekedés. Tehát: rajta, rajta!”²⁷ Ami viszont kívül van ezen

a nyelvi-etnikai konfliktusforráson (amelyet egyébként a leányregénnyé való átdolgozás-kor Lovik következetesen kihagyott a könyv-ből, Cseróczy legfőbb német ellenfelének, a hosszú Sepinek a figurájával együtt), az egy korábbi, hungarus állapot visszfénye, amely még mindig elevennek mutatkozik: a latin nyelvűség. A latin nyelvű diákdalok ugyanis nem provokálnak senkit, s a latin nemcsak a személyes kommunikációban játszik sze-repet, hanem szimbolikus szerepe is van.²⁸ S mégis, a regény nem egy latin nyelvű dal-lal ér véget, hanem annak a magyar változa-tával (azaz a „Gaudeamus igitur...” helyett „A ballag már a vén diák...” kerül kiemelt helyzetbe),²⁹ s ez is az idők felgyorsulását és változását érzékelteti.

Ebből a látszólag mozdulatlan, rögzít-tett pozícióból a regény egyetlen dinami-kus elemet emel ki: ez pedig a magyaroso-dás. A happy endig elvezető szerkezetből is következik, hogy a szerelem egyrészt áthágja az etnikai és rendi határokat, másrészt csak egyetlen lehetséges következménye van: a né-

met etnikumhoz tartozó lányok elkezdenek magyarul beszélni. Ez azonban nem kölcsönös folyamat, a szerelmespárok másik fele egyáltalán nem ambicionálja a némettudást. S a magyarul tanulás is úgy tételeződik, mint a lázadás formája, amely egyszerre irányul az identitás minden eleme ellen: a generációs különbség ellen éppúgy, mint a társadalmi állás és az etnikai hovatartozás ellen. A regény három központi férfi-szereplőjének egyike, Cseróczy barátja, Hertelendi szepességi tartózkodásuk alkalmával ismerkedik meg két német (cipszer) lánnyal, akik azzal hívják fel magukra a figyelmet, hogy titokban egymás között magyarul beszélnek. Elárulják azt is, hogy ez miért történik: „Elmondták neki, hogy titokban magyarul tanultak meg, mert apjuk mindig haragra gyúlt, ha magyar szót hallott. Akkor pedig kell benne valami kellemesnek lennie, mert hiszen tiltott gyümölcs volt – a cigarettával is úgy voltak. De ha apjuk megtudja, mire vetemedtek, kitagadja őket.”³⁰ Ezek a sorok az atyai tekintély elleni, kamaszos lázadással egyenrangúnak állítja be a magyarosodás önkéntes folyamatát, amely a kellemességgel és az esztétikai vonzódással lesz azonos – s ez persze jócskán leegyszerűsíti a nyelvváltás folyamatát, s egy olyan elemet kapcsol be az okok közé, mint a nyelv esztétikusságát és tetszetős hangzását, amely az adott nyelven kívül állva nem látható be (illetve ugyanolyan joggal helyettesíthető be az ellentétével, a rótsággal is), a nyelven belül elhelyezkedve pedig természetesnek minősül. Ez a beállítás egy morális illúzió megfogalmazása, amely minden ép (azaz normális) gondolkodású és előítélet nélküli nemzetiség számára a magyarosodást látja egyedül követendő útnak, s ezt azonosnak tekinti az elkerülhetetlen modernizációval is (az egyéb nyelvváltások persze nem kapnak ilyen pozitív minősítést – igaz, Lovik regényében föl sem merül, hogy létezhet másféle folyamat is). A magyar nyelv vonzereje pedig a kényszerítés minden eszköze nélkül, kizárólag az érdek és a tetszés kategóriájával magyarázha-

tó. S ez a regény világának egyik lényegi alkotóelemével, a nemzetiségi és etnikai viszonyok ábrázolásával van szoros összhangban. Minden hamissága és megtévesztő jellege ellenére, vagy talán éppen azért. Tábori Róbert idézett kritikája, láttuk, ezt nemcsak érzékeltte, hanem látványosan egyet is értett vele.³¹

A regény nem exponálja az intertextuális kapcsolatokat, a szöveg nem hívja fel a figyelmet explicit módon ezek fontosságára, pedig ezeknek az azonosítása és értelmezése lényeges szerepet tölthet be a mű értelmezésében. Már a regény címe is ilyen. A regény eleji felbukkanása az első fejezetben nyilvánvalóvá teszi, hogy ez Judex Málikát jelöli: „Mi több, Málíka annyira élénk és pajkos volt, hogy a selmebányai fiatalság – tekintettel a város hagyományára – a leányvári boszorkány nevével ruházta őt föl.”³² A helyi hagyományok sem itt, sem később nem részleteződnek, s így szinte rejtve marad a regény egyik legfontosabb utalása.

A Málíkára alkalmazott, s a mű címévé emelt szintagma ugyanis Zichy Géza³³ 1881-ben megjelent elbeszélő költeményének az élen szerepelt ugyanis korábban. Ezt a kötetet az tette különlegessé, hogy Zichy Mihály 13 illusztrációjával adták ki.³⁴ Persze már Zichy Géza műve is korábbi szövegre utalt vissza: a Mednyánszky Alajostól németül megírt mondára,³⁵ amely 1829-ben jelent meg, s amelyet néhány évvel később fordítottak le magyarra³⁶ – hogy aztán Pongrácz Lajos novellát írjon belőle az 1840-es években.³⁷ Zichy Géza ugyan ezt az összefüggést nem említette, s némileg kódosított a történet eredetéről, bár azért Mednyánszky nevét ő is leírta: „Költői elbeszélésem történeti forrásait, Szilágyi Sándor és Divald József nagyrődemű történetbúváraink útbaigazítása folytán találtam meg. Még pedig a Selmecz városi és bányai levéltár néhány iratában, Mathias Belius és Hormayr-Mednyánszky »Taschenbuch für die vaterländische Geschichte« című munkáiban. De a műven megírására mindennek előtt Dr. Tóth Sándor selmeczi tanár által fel-

kutatott és közölt okirat ösztönzött.”³⁸ Ilyen formán a női főszereplő személyét Lovik egy korábbi történet segítségével értelmezte, s külön jelentőséggel ruházható fel az a tény, hogy komoly eltérések figyelhetők meg az eredeti monda és a regénybeli Judex Málíka személyisége között. Az sejthető egyébként, hogy Lovik figyelmét a mondára inkább Zichy Géza – hozzá időben közelebb álló – könyve hívta föl, mint Mednyánszky nehezebben hozzáférhető, évtizedekkel korábbi műve (akár a német eredetire, akár a magyar fordításra gondolunk): a regény címe ugyanis egyértelműen Zichy Géza leleményét követi, Mednyánszky eredeti, német nyelvű mondája, majd magyar fordítása is más szerkezetű címet adott a történetnek, mást állított a középpontba, nem a tulajdonost, hanem az épületet (*Das Jungfernschloß zu Schemnitz*, illetve *Selmeczi leányvár*). Ezen utóbbi címekben nincsen szó a „boszorkányság”-ról sem mint vádról, sem mint valóságról. Zichy Géza azonban a címbe emelte a főhősnő ilyen minőségét (egyébként idézőjel nélküli állításként), miközben „költői beszély”-ének szövegében következetesen megfosztotta a mondat minden misztikus és transzcendens vonatkozásától, s egy, a közösségből kizárított és stigmatizált, a saját autonómiájáért küzdő fiatal nőt kreált Rössl Mártából (a lány neve Mednyánszkynál még Barbara Rössl volt). Ezért a párhuzamosságoknak és az eltéréseknek a felmérését érdemes Zichy szövegét figyelembe véve meghatározni, s az ő sajátos interpretációját is ott látni Lovik regénye mögött.

Mednyánszky feldolgozása egy eredetmonda: Selmezbánya egyik épületének, a Leányvárnak a keletkezését mondja el (hogyan építtetett az akasztófa helyére egy olyan kastélyszerű épületet a dúsgazdag örökös nő, amelyet halála után majd a város fog megörökölni) – az elbeszélés címe ezért is nevezi meg magát az objektumot.³⁹ A tornyos palota létrehozója kapcsán pedig az árván maradás, az örökül kapott hatalmas vagyon, a fék-

telen (bár nem részletezett) dorbézoló, élvhajász életmód mellett a leghangsúlyosabb a legfőbb érzelmi kapcsolatnak számító ölbhez való viszony, amely a közösségi megítélés szerint hamarosan istentelennek minősül: a kutya mintegy a Sátán jelenléteként értelmeződik, s így Barbara az ördöggel való cimborálás vétkében marasztalható el. Ezt még erősíti az, hogy Barbara a kimúlt kutyát embernek kijáró temetés keretében temetteti el, s ezzel mintegy a kereszténységből látszik gúnyt űzni. Az a számos különös és babonás esemény pedig, amely már a kutya kimúlása után történik, még inkább kézzel foghatóvá teszi a Gonosszal eljegyzett nő méltó büntetését: a titokzatos eredetű betegséget, s azt, hogy a holttestét kutyák marcangolják szét. Mind ebből szinte semmi nem emlékeztet Lovik regényének a cselekvényére – legföljebb Judex Málíka tehetősége (amely azonban nem párosul árvasággal, s egyáltalán nem jelent korlátlan rendelkezést a vagyon felett).

Ebből a mondából azonban Zichy Géza egy egészen más motivációjú történetet formált (amúgy igen gyarló verseléssel), amelyben szerepet kapott Mártának az apjával való konfliktusa és az ennek során elszenvedett trauma is (az apa meg akarta erőszakolni a lányát, aki a tett elől néhai anyja Mária-képehez menekül – kétségtelen, hogy ezt az eseménysort Zichy Géza igen illedelmesen mondja el). De ami sokkal fontosabb: központi helyet kap az elbeszélő költeményben az árva lánynak az ebből az élményből táplálkozó férfigyűlölete, az udvarlókkal való kapcsolata, s az a balvégzetű szerelem, amely az egyik ifjúhoz fűződik. Ennek során a férfinak (a műben Bartók mesternek hívják) el kell bujdosnia, mert Márta védelmében párbaj közben megöli riválisát; majd egy másik kérő – tudatos megtévesztésként – azt a hírt hozza róla, hogy mást vett el feleségül. Végül aztán ez a bánat vezet Márta halálához is – s életét és halálát egyaránt végigkíséri a környezetével való konfliktusa, s az a vád, hogy ő az ördöggel cimborál (ez a mozzanat nyil-

vánvalóan Mednyánszky szövegéből származott át Zichyhez). A lánynak halálában sincs nyugta: nem akarják méltó módon eltemetni, mert istentelen hírében állt, s csak a tőle mindig istápoltt koldusok gondoskodnának róla, de amikor egy váratlan jelenés miatt elfutnak, s leejtik a koporsót, a holttestet kutyák tépik szét, hogy aztán csak Bartók meszter keljen a védelmére, s aztán ő is temesse el titokban a lány földi maradványait. A verses elbeszélésnek ez a történetvariánsa már sokkal több ponton érintkezik Lovik regényének a cselekvényével, hiszen ez utóbbi egy ilyen típusú szerelmi történet köré épül: Málka úgy tudja, szerelme, Cseróczy máshoz pártolt, s ezért megy bele az apjától megszervezett házasságba, amely a hagyományoknak megfelelően, a család saját etnikai hovatarozása és rendi státusa szerint jönne létre – hogy Málka aztán ez elől az utolsó pillanatban, már menyasszonyként úgy meneküljön el a magyar diákok szállására, hogy az egész város számára az erkölcsi bukást testessítse meg. Csak Loviknál mintegy kikerüli a főhős nő azt a sorsot, amelyet a ráalkalmazott, predesztináló megnevezés („a leányvári boszorkány”) előrevetít, s a lány egész sorsa a boldog beteljesülés felé halad – nem úgy, mint az elődjéé. Ezt az összefüggést persze csak Zichy Géza költői beszélya ismeretében lehet azonosítani: a koraiújkori eredetű történet – Mednyánszky meg is adja az időbeli koordinátákat: 1570-ről van szó⁴⁰ – mint modern románc éled újra Lovik regényében. Olyan konvencionális lektürelemek felhasználásával, amelyek a tragikum jelenlétét végképp kiküszöbölik (szemben Zichy Géza feldolgozásának a hangnemével és szemléletével).⁴¹ S Lovik regényének az sem válik feltétlenül az előnyére, hogy szinte elrejtí ezt a fontos intertextuális kapcsolatot, a felismerését lehetővé tévő elemeket gyakorlatilag egy mondatban, kódolva foglalja össze. Persze még így is van egy olyan fontos jelzése, amelyet a regény elemzése során nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A „leányvári boszorkány” ragadványnevet – a narrátor szólama szerint – a „selmebányai fiataltság”, azaz a regénybeli akadémisták adják Málkának. Ez a névadás a helyi hagyomány mozgósítását is jelenti, vagyis a lány közösségi meg- és elítélését is magában foglalja. Amikor a regény érzékelteti, hogy maga a város is átveszi ezt a minősítést (s vele együtt az erkölcsi megbélyegzést is), azaz amikor a német polgárok is azonosulnak ezzel az azonosítással, az még nem is a legnagyobb botrány alkalma, hanem csak a farsang, amikor a búcsúzástól elérzékenyült leány nyilvános megcsókol egy fiatalembert (aki még csak nem is a szerelme, Cseróczy, csak számára mintegy helyettesíti azt távollétében): „A leányvári boszorkány... Igen, ez a második leányvári boszorkány. Hogy tehet úrilány ilyen?”⁴² Ez a cselekedet ilyenformán az erkölcsi eltévelyedés jelzése, amelyet majd Málka későbbi sorsa igazolni is látszik (legalább a külsődleges látvány oldaláról), mert egyébként a lány akkor, amikor a narrátor először kimondja ezt a ragadványnevet, sem kikapósnak, sem istentelennek nem tűnik. Az elnevezésnek rögtön etnikai vetülete is van: hiszen *magyar* fiúk adják egy *német* lánynak ezt a súlyosan terhelt és komoly erkölcsi megítélést is tartalmazó epithont, hogy aztán ezzel később egyetértsen a város *német* közössége is. S aztán ez a lány – bonyodalmak után persze – mégis egy magyar fiú felesége lesz, immár a város teljes egyetértése és ünneplése mellett.⁴³ Vagyis a város „hagyománya”-ként funkcionáló, eredeti történet egészen más végkifejlethez vezet el a „modernség”-et jelentő 19. században, a regény jelenidejében (amely persze a keletkezéshez képest már mögöttünk hagyott félmúlt) – ezzel is elmélyítve azt a benyomást, hogy itt a hagyományok felszámolásának nagy történetéről van szó, s ennek keretében illeszkedik bele ennek az évszázadokkal korábbi, tragikus mondának a jelenkori érvénytelensége is. A regény konstrukciója ugyan az ellentétek elsimulása irányába halad (ezt mutatják a létrejövő házasságok éppúgy,

mint az, hogy a diákok a végzés felé haladva szintén a Selmecbányáról való távozáshoz jutnak közelebb), ám ez a kedélyes és ironikus narrátori hang szerint is kétértékű folyamat. Igaz, hogy mindaz, amit az akadémisták felforgattak, a megbékélés állapotába tér vissza – csak éppen azok a vegyesházasságok, amelyek a happy end elkerülhetetlen rekvizitumai, s amelyek éppen a „leányvári boszorkány” 16. századi történetének múltba utalását végzik el, egy legalább 18. századnak ábrázolt,⁴⁴ teljesnek és gazdagnak mutakozó régi világnak az elkerülhetetlen végét vetítik előre. S ez nem kizárólag a város német etnikumhoz kötődő múltjának pusztulását jelenti. Egy korábbi hungarus állapot még meglévő, idillikusan ábrázolt, ám óhatatlanul ero-

dálódo közege szűnik itt meg, s amennyire ezt a követett, lektúrszerű szerkezet egyáltalán lehetővé teheti, a regény a nosztalgikus fájdalom jegyében zárul. A Selmecbányáról távozó egykori diákok latin eredetű, de már magyarra fordított éneke nem csupán az iskolaévek végét jelenti, hanem ennek az okvetlenül múltba süllyedő világnak az elkerülhetetlen pusztulásáról is szól.

Igazából ez a dolgok megváltozása (mutatio rerum), s nem az az időleges konfliktussorozat, amely a regény cselekvényét uralja. S voltaképpen ez is benne van a regényben, amely pedig mintha álcázni, s nem hangsúlyozni akarná ezt. De mégis: Lovik finom stílusa azt is láthatóvá teszi, amely nem is igen mutatkozik meg a szövegben. ■ ■ ■

JEGYZETEK

- 1 Lovik Károly, *A leányvári boszorkány*: Regény, Bp., Singer és Wolfner, 1904.
- 2 Lovik Károly, *A leányvári boszorkány* = Századvég II., kiad. Szalai Anna, Bp., Szépirodalmi, 1984 (Magyar Remekírók), 877–1062.
- 3 Diószegi András, Lovik Károly = *A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig*, szerk. Sótér István, Bp., Akadémiai, 1965 (A magyar irodalom története IV.), 818.
- 4 Bodnár György, *A „mese”lélekvándorlása: A modern magyar elbeszélés születése*, Bp., Szépirodalmi, 1988, 133.
- 5 Ezt a regényt nem említi meg sem Thomka Beáta – Lovikot egy fontos irodalomtörténeti folyamat kezdeteként kezelő – monográfiája (Thomka Beáta, *A pillanat formái: A rövidtörténet szerkezete és műfaja*, Újvidék, Forum, 1986.), sem a két utóbbi Lovik-pályakép: Bodnár i. m. 130–142.; Grendel Lajos, *A modern magyar irodalom története: Magyar líra és epika a 20. században*, Pozsony, Kalligram, 2010, 40–43. Megjegyzendő, ez már korábban is így volt: az ún. Spénóiban a Lovik-fejezetet író Diószegi András a címét sem írta le a regénynek, csak a bibliográfiában szerepeltette: Diószegi i. m. 816–823. Rónay György először 1947-ben megjelent regénytörténeti összefoglalása sem erről a regényről, hanem az 1911-es, *A prédáról* beszélt: Rónay György, *A regény és az élet*:

- Bevezetés a 19–20. századi magyar regényirodalomba, Bp., Szent István Társulat, 2006, 231–234.
- 6 Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusa alapján egy 1990-es, egy 2007-es, egy 2011-es és egy 2013-as kiadásáról lehet tudni.
- 7 Grendel Lajos szavai, amelyek egyébként nem mutatják, hogy ismerte Angyalosi elemzését, ezt jól érzékeltetik: „[Lovik] [r]egényei kevésbé fajsúlyosak, s még legismertebb regényén, *A kertelő agár* (1907) címűn is érződik Mikszáth Kálmánnak és a kor legdivatosabb írójának, Herczeg Ferencnek az ihletése. Ez az intrikákban, mulatságos félreértésekben bővelkedő történet feszes, szinte hibátlan szerkezetének, könnyed, üde, olykor csevegő stílusának, fanyar, de Mikszáthéhoz képest kevésbé éles dzsentrikritikájának s egy happy end-be torló szerelmi szálnak köszönhetően még akkor is emlékezetes olvasmány, ha nem ér fel kortársai (Mikszáth, Ambrus Zoltán) legjobb regényeinek színvonalához.” Grendel i. m. 40–41.
- 8 Angyalosi Gergely, *Nemi szerepek és poétikai konvenciók* (Lovik Károly: *A kertelő agár*), *Literatura*, 18. évf. (1992), 1. szám, 77–83.
- 9 Tábori Róbert, *Vidám Könyvek*, *Új Idők*, 10. évf. (1904), II. kötet, 44. szám (okt. 30.) 423.
- 10 Wolfner Pál, *Egy magyar diák-regény* (A leányvári boszorkány. Lovik Károly regénye), *Új Idők*,

11. évf. (1905), I. kötet, 5. szám (jan. 29.), 110–111. Az idézet: 110.
- 11 Lovik Károly, *A leányvári boszorkány*: Regény fiatal leányok számára, Bp., Singer és Wolfner, 1910.
- 12 Az átirás tényéről röviden Szalai Anna utószava emlékezik meg: Szalai (kiad.) i. m. 1199. Ám abban tévedett, hogy Lovik mindenestül kihagyta volna a Meluzinával való viszonyt, csak *A szép Meluzina* című fejezet szerepelt más címen.
- 13 Vö. a következő, inkább csak a problémák jelzését elvégző tanulmánnyal: N. Tóth Anikó, *Selmec mint transzkulturális tér*, *Irodalmi Szemle*, 62. évf. (2019), 11. szám, 14–27.
- 14 Sz. [ini] Gy. [ula], *A leányvári boszorkány*: Lovik Károly könyve (Az új kiadás alkalmából), *A Hét*, 17. évf. (1906), 19. szám (máj. 13.), 320.
- 15 Erről lásd támpontként Marta Fülöpová, *Feleselő képek: Magyarok és szlovákok egymásról alkotott képe a 19. századi szlovák és magyar prózában*, Pozsony, Kalligram, 2021. Ez a könyv egyáltalán nem említi Lovik életművét, s ezt a regényét sem.
- 16 Szalai (kiad.) i. m. 1027.
- 17 Szalai (kiad.) i. m. 1025–1026.
- 18 T. Szabó Levente, *Mikszáth, a kételkedő modern: Történelmi és társadalmi reprezentációk Mikszáth Kálmán prózapoétikájában*, Bp.,

- L'Harmattan – Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2007, 107–121.; lásd még Eisemann György elemzését a kisregényről: Eisemann György, Mikszáth Kálmán, Bp., Korona, 1998 (Klasszikusaink), 100–116.
- 19 Szalai (kiad.) i. m. 1024–1027.
- 20 Még ha Illés Endre úgy vélte is, hogy Lovik csak később, más műveiben próbálta meg Mikszáthot követni, de aztán ezzel is felhagyott: „Megpróbálkozik Mikszáth hangjával, kölcsönveszi a lányalakjait, áttemel egy-egy fordulatot, ellesi a meseszöveget (Az aranypolgár) – nem, nem az ő hangja! A mikszáthi stílus csak meghamisítja és eltávolítja önmagától. Abbagyagya.” Illés Endre, Lovik Károly (A lefegyverezett író) = Uő., Krétarajzok, Bp., Magvető, 1957, 245–260. Az idézet: 251. Én ezt máshogy látom.
- 21 Szalai (kiad.) i. m. 926.
- 22 Szalai (kiad.) i. m. 1035.
- 23 Illés i. m. 249.
- 24 Szalai (kiad.) i. m. 931–933.
- 25 Szalai (kiad.) i. m. 1043–1046.
- 26 Szalai (kiad.) i. m. 904.
- 27 Uo.
- 28 Ennek általánosabb kultúrtörténeti jelentőségére lásd Csörsz Rumen István, Közköltészet a többnyelvű Magyarországon (1700–1840) = Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből, szerk. Bíró Ferenc, Bp., Argumentum, 2005, 207–260.; Uő., Vinum facit rusticum optimum latinum: Latin borsalok a 18–19. századi magyar közköltészetben = „Nem súlyed az emberiség!”, Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára, főszerk. Jankovics József, felelős szerk. Császtvay Tünde, szerk. Csörsz Rumen István – Szabó G. Zoltán, Bp., MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007, 349–358. (<http://www.iti.mta.hu/Szorenyio6/> Csorsz.pdf utolsó letöltés: 2022. júli. 16.)
- 29 Szalai (kiad.) i. m. 1062.
- 30 Szalai (kiad.) i. m. 1042.
- 31 Tábori i. m.
- 32 Szalai (kiad.) i. m. 882.
- 33 Zichy Gézárd legutóbb, sajátos összefüggésben Török Zsuzsa írt, amikor Wohl Stephanie *Aranyfűst* című regényét a szerencsésen fennmaradt, Zichy Gézárdtól szelvényezett és kommentált példány alapján értelmezte: Török Zsuzsa, Az *Aranyfűst* és a kulcsregény műfaja a modernizmus magyar irodalmában, It, 94. évf. (2013), 3. szám, 350–374.
- 34 Zichy Géza, A leányvári boszorkány: Költői beszély, Bp., Athenaeum, 1881. A könyvet 2012-ben újra kiadták reprintben is. Ezen a ponton ki kell igazítanom egy művészettörténeti tanulmányt is: Varga Emőke, amikor áttekintette a Vasárnapi Ujság illusztrációit, Zichy Mihály 1881-es, *A leányvári boszorkány* című rajzáról úgy vélte, az Lovik regényéhez készült, s következtetést vont le abból, hogy a kép mellett a lap nem közölte a regény szövegét (Varga Emőke, „Ábrázolattal fölvilágosított” irodalom: A Vasárnapi Ujság illusztrációiról = Tanulmányok Budapest múltjából 39. [2014], 17–30. Az említett rész: 21, 23.) Valójában Zichy Mihály illusztrációja Zichy Géza elbeszélő költeményéhez készült, s nem az ekkor még nem is létező, csak több, mint húsz évvel később megírt regényhez.
- 35 Alois Freiherrn von Mednyánszky, Das Jungfernschloß zu Schemnitz = Derselbe, Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit, Pest, Hartleben, 1829, 346–354. Erre Szalai Anna jegyzeteinek két mondata utal (némi nagyvonalú pontatlansággal): „Lovik a regény címét és a címadó hősnő jellemének egyes vonásait egy felvidéki komor mondára alapozza. A mondat Mednyánszky Alajos *Regék és mondák* című kötetében közli: *A selmeci leányvár*.” Szalai (kiad.) i. m. 1199–1200.
- 36 Selmeci Leányvár = Elbeszélések, regék és legendák a magyar előkorból, Németből Báro Mednyánszky Alajos után fordították Nyitske Alajos 's Szebeny Pál nevelők, II. kötet, Pest, Hartleben Konrad Adolf, 1834, 167–175.
- 37 Pongrácz Lajos, Roesel Borbála: Történeti beszély, Életképek, 1. évf. (1843), V. szám, 18–34. A novella ezt ugyan sehol nem említi, de tartalmilag ez a szöveg a Mednyánszky-monda átdolgozásának tekinthető. Mednyánszky elbeszélései közül több olyan is volt, amely aztán ihletadója és forrása lett magyar irodalmi műveknek; erre jó példa a *Die Mauerblende zu Budethin* (ennek 1834-es magyar fordítása: *A' Budethini Falüreg*), amely Arany János *Katalin* c. elbeszélő költeményének a témáját adta. Eről lásd Szilágyi Márton, „Mi vagyok én?": Arany János költészete, Bp., Kalligram, 2017, 142.; valamint bővebben Boldog-Bernád István, Arany János és a gótikus irodalom = „Összel”: Arany János és a hagyomány, szerk. Szilágyi Márton, Bp., Universitas, 2018, 107–126.
- 38 Zichy i. m. 4. Megjegyzendő persze, hogy Hormayr és Mednyánszky természetesen két külön személy volt, köztjeles összekapcsolásuk megtévesztő, s az említett, egyébként igen bizonytalan eredetű, magyar nyelvű „okirat” csupán az elbeszélő költemény mottóit adta, de a narratív szerkezet alapvetően Mednyánszky kötetét követte.
- 39 Vö. Sajó Sándor, Hontmegye = Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen, Magyarország VI. kötet, Felső-Magyarország (II. rész), Bp., Magyar Királyi Államnyomda, 1900, 82–83.
- 40 Mednyánszky i. m. (1829) 354.
- 41 Vö. a művet részletesen rekapituláló ismertetéssel: Dr. Prém József, A leányvári boszorkány (Költői beszély. Írta Zichy Géza), Koszoru, 5. évf. (1881), 6. szám, 564–571. A leíró jellegű recenzió, azontúl, hogy ismerteti a mű cselekvényét, csak Zichy Mihály illusztrációt látja el értékelő megjegyzésekkel. A szöveg egykorúan máshol is megjelent: Fővárosi Lapok, 18. évf. (1881), 108. szám (máj. 12.), 612–613. Prém láthatólag egyszerűen elhitte Zichynek az előszóban kifejtett magyarázatát, s nem volt annak tudatában, hogy a történet ebben a formájában Mednyánszkytól ered: „[a történet] alapszémjét gróf Zichy Géza a selmeci levéltár egyik okmányából meríté”.
- 42 Szalai (kiad.) i. m. 979.
- 43 Az esküvő menet leírása a regény végén ezt tartalmazza: „ott voltak Selmec megbékélt polgárai is, a szabók, cukrászok, a vendéglősök, kávécsok, miegymás, mert hiszen belátták, hogy az ifjúság az ő érdekeiket is szolgálja, s a diákok mulatozásai az ő üzleteiket lendíti föl. Átdadták hát üdvözlötüket ők is, és Cz. Márkus, a cukrász, csinos beszéddel köszöntötte a távozó párt.” Szalai (kiad.) i. m. 1061–1062.
- 44 Judex Mátyás 18. századi, Mária Teréziától származó nemességére büszke, s erre alapozza az identitását: vö. Szalai (kiad.) i. m. 880–881.

Szilágyi Márton 1965-ben született Gyulán. Irodalomtörténész, az ELTE Bölcsészkarán a 18–19. századi tanszék vezetője. *„Miért én éltem, az már dúlva van”*. *Vörösmarty-tanulmányok* című kötete 2021-ben jelent meg a Pesti Kalligramnál.

Petőfi a halottak élén

A 42. SZÁMLA

Cs ikorgó fagyban, hószítálásban igyekszem járvány és háború sújtotta országom fővárosában az egykori törzskocsmám felé, hogy végre folytassam perdöntőnek tervezett előadás-sorozatamat a Magyar Mámor történetéről, különös tekintettel a Magyar Bohém alakváltozásaira, mondhatni esettanárra. De amint átvonszolólok a mindenféle magyar törődésekben megfáradt testemet az egyik már régóta spontán hajléktalanszállásként üzemelő, agyonhugyozott és teleszékelt aluljáróban, eszembe döbben, hogy utoljára immár több mint négy éve, egész pontosan 2018 július-augusztusában nyújtotta be számunkra a FIZETŐPINCÉR az eddigi utolsó, azaz 41. számlát; azóta nem láttam se őt, se az éppen aktuális törzskocsmámát, se azok törzslakóit. És eszembe horkan az is, hányan költöztek el időközben egy másik, immár „végső kocsmába” a föld alá vagy a légbé, vagy netán úgy, hogy önmagukra emeltek önsorsrontó kezét, mint például SPIEGELMANN LAURA, aki mesés szerelemre termett testét alighanem épp egy ugyanilyen aluljáróban csonkította halálra, amilyenben most én vergődöm a „cél felé”, bár a legkevésbé sem „közömbösen”. És ekkor felidézem az öreg, mára méltatlanul elfeledett ILLYÉS GYULA egy másik sorát is: „Repül gyász hírekkel a Föld”.

Miközben mindezt átgondolom, elkacérokodom a gondolattal, hogy mi lenne, ha e ha-

lottak élére állnék és magam is önként felszámolnám magam, hogy aztán túllépjek e mai és immár végleges romemlékké zúlló kocsmán. Ám most úgy döntök, hogy alakuljon a későbbiekben bárhogya is, előtte a Mámor kiskönyvtára testvéreként még berendezem az Öngyilkosság kiskönyvtárát is az egyelőre nyoma vesztett törzskocsmám törzszasztala mögötti kispolcomon. Remélem, léteznek még valahol e kötetek. És a kispolcom is. Remélem, megtalálom őket. És ezzel már vágok is neki a reménybeli Noé vendéglője felé vezető jéghidegre hűlt és végképp elvesztettnek hitt nyomnak. Hátha mégis fellelem valahol. Ha máshol nem, hát a megzabolázhatatlan képzeletemben.

De ki tudná leírni meglepetésemet (hacsak csekélységem nem...), amikor az egyik oszlop mögül elém ugrik egy szerfölött eleven romemlék, akiben a hajdani FIZETŐPINCÉR alakjára ismerek, és aki így kiált rám a régről olyannyira ismerős hangon: – FILOLÓGUS uram! Mint mindig, ezúttal is a legjobbkor érkezik! Jöjjön, már csak magára vártunk! – azzal a karon ragad, fölcibál a föld alól, és beránt egy jól temperált és barátságosan berendezett vendég-látóipari egységbe, amely kissé szecessziósra szédelgett homlokzatán a PAN-NON PESTI feliratot viseli.

Mintha mi sem változott volna. Sem az alaphelyzetben, sem az érzületekben.

És minden jel szerint odabent sem. A téres terem oldalsó sarkában, az egyik asztalka fölött felfedezem keményfa-polcait a Mámor kis-könyvtárának, amelyet egyszer, amikor kiebrudaltak minket az akkori törzskocsmánkból, a hőseim már átköltöztettek egy másik ivóba, mégpedig 2018 májusában, a 40. számlában leírt módon, azaz olyan gondosan és odaadóan, mint sok évvel ezelőtt az úgynevezett NER urai a LUKÁCS GYÖRGY többezres könyvtárát, levelezését és kéziratait őrző archívumot. És már indulok is, hogy ujjbögyeimmal is végigcírógassam a sok gondterhelt éjszakát túlélte köteteket, hogy a későbbiekben aztán megalapítsam melléjük az Öngyilkosok kiskönyvtárát. És ahogy áthaladok az ivószobán, felmérem az új helyzetet, mégpedig a következő kép alapján:

Az egyik asztalnál a TÁLTOS ül, mellette élettársa vagy talán már felesége, SZABÓ ERVINNÉ, született MELINDA foglal helyet; közülük nem messze vodkázgat a SZTAREC, kissé oldalvást a legkivált DAVID HUME eszméit adoráló VÁNDORFILOZÓFUS beszél maga elé, miközben valamilyen remek, hordóerős, skót whiskyt kortyolgat; mindannyian eleve nek és a legjobb egészségnek örvendenek, és még tetszhalottnak sem tűnik egyikük sem.

Mindenki itt van. Azaz mégsem, mert egyvalaki nagyon hiányzik. És amikor erre ráeszmélek, felkiáltok: – De hol bujkál NEMETSCHek? Hol van ő? Talán csak nem rekedt meg a járványsújtotta Bécsben? Ahol az időközben *gemütlich* belakott törzsbejlijében várja a meghívásunkat?

A válasz néma csend. Mindenki feláll és mélyen lehajtja a fejét. Ekkor veszem észre, hogy a kocsmában hátsó részében, pár összetolt székre felrakva sötétbarna, nyitott koporsó terpeszkedik. És a benne heverő, petőfieskedő ruhába öltöztetett tetem mellét övező díszes szalagon a következő felirat olvasható: *Wir sind der Grund. Wir sind die Kinder.*

– Nem! De nem! – üvöltök fel kétségbeesetten. – Vigyék innen! Csukják le! Nem aka-

rom látni! Be a föld alá! Szóljon már valaki! Valóban NEMETSCHek fekszik ott, ez a tökéletesen ártalmatlan fickó!? Rádásul PETŐFI jelmezét viselve! De hát mit vétett ez a szerencsétlen!? Vagy netán... Ugye, nem?! Csak nem szuicidium? Nem, ugye nem?! Nem akarok több halottat! Öngyilkost a legkevésbé!

– Mintha ez magán múlna... – suttogja bele a csendbe a VÁNDORFILOZÓFUS. – Igen, ő is halott. De nem öngyilkos. Természetes. Utolsó kívánsága az volt, hogy itt ravatalozzuk fel.

– De előtte rendezte az esetleges következő számlát – mondja meghatottan a FIZETŐPINCÉR. – Igazi úr volt...

– És még azt is ő akarta, hogy a mellét övező sírszalagján ez a bohócos felirat álljon – egészíti ki a SZTAREC, és azzal torkába dönti az e napon nyilván legkevésbé sem első *Русский Стандарт* vodkáját. – IVAN TURGENYEV egyszer azt írta, hogy az orosz embernek egygyel több kereke van. Mármost azt már csekélységgem teszi hozzá, hogy a magyarnak viszont egygyel kevesebb. És ezen szemlélatomást az sem változtathat, ha Bécsbe menekül...

– Továbbá azt kérte a végrendelező levelében, hogy koporsója mellett énekeljük el közösen a híres slágert: *We are the world, We are the children.* De természetesen a saját, német verziójában – osztja meg MELINDA velünk a rendezői utasítást, és ringató hangon dúdolni kezdi sebtiben: – *Wir sind der Grund... Wir sind die Kinder...*

– Nem! *Nein!* – tiltakozom tovább. – Semmi giccset többé! Nem akarok több sírt sem! És több alkoholt sem!

Mire a TÁLTOS ezzel a szerfölött kézenfekvő kérdéssel vág vissza: – Tényleg? Egy kocsmában nem akar több alkoholt?! Akkor minek alapította meg? Van a kegyedénél nagyobb maszkírozás és öncsalás, FILOLÓGUS uram? Mert hallottam, és rádásul olvastam is egy délvidéki gyümölcsről elnevezett hetilap 2019. április 14-én megjelent számában, hogy kint volt a TANDORI temetésén, és meg is írta az ott szerzett tapasztalatait. Hogy is

történt egész pontosan, kincsem? Hallhatnák a többiek is? – fordul élettársa felé.

Mire SZABÓ ERVINNÉ rögvest veszi a lapot, felhajtja a Magyar Művészeti Alkotótól (a bennfentesek szótárában: MAMA) kapott laptopja fedelét és már olvassa is: „Mint ha egy örült ügyelő félreértette volna munkaköri leírását, és nem a színpadra hívja, hanem leparancsolja onnan a szereplőket. Mindenki elmondhatja a maga halotti litániáját: 2014: Jancsó Miklós, Kovács Ákos, az etnográfus, egyben Tandori bibliográfusa; 2015: Koltai Tamás; 2016: Esterházy Péter, Kertész Imre, Kocsis Zoltán, Márkus György, Réz Pál, Szilágyi János György; 2017: Tarján Tamás; 2018: Bojtár Endre, Melis László.”

– Köszönöm, MELINDA – biccent oda a ma meghökkentően rezervált, egy pillanatra sem mélymagyar TÁLTOS, hogy aztán aprólékosan folytassa az ekézésemet: – Noha előtte a különféle narcisztikus esszéiben többször is leírta, hogy nem látogat el többé semmiféle temetésre. Vajh mi készítette, nemzeti uramat arra, hogy – megkövetem – segget csináljon a máskor amúgy oly ékesen szóló szájából?

– Mert nem akarom továbbírni a halál-listát! És nem akarom látni a felravatalozott bajtársunkat, és nézni ezt a rettentő spektakulumot!

– Pedig nemigen akad más választása – forgatja tovább a gyilkot a szívében a TÁLTOS. – Folytasd, csillagom! Időrendben! Amióta, azaz 2018 augusztusában a FILOLÓGUS uram elhagyott minket! Hadd tudjuk meg a számára személyesen legkedvesebb eltávozottjait!

És MELINDA olvassa is. Szöghideg, leltár-merev hangon: – TÉREY JÁNOS (2019. június 3.), HELLER ÁGNES (2019. július 19.), LAKATOS ANDRÁS (2019. szeptember 26.), TANDORI ÁGNES (2020. január 1.), PHILIPP TIBOR (2020. január 18.), KÉRI PIROSKA (2020. május 29.), NAJMÁNYI LÁSZLÓ (2020. június 28.), LUGOSI LUGO LÁSZLÓ (2020. július 18.), RÉVAI GÁBOR

(2020. november 7.), SCHULCZ KATALIN (2020. november 14.), KÁRPÁTI JÁNOS (2021. március 19.), MAROSI ERNŐ (2021. július 9.), KÁNTOR PÉTER (2021. július 21.), KÁLMÁN C. GYÖRGY (2021. október 17.), KÁLMÁN LÁSZLÓ (2021. október 10.), WILHEIM ANDRÁS (2022. január 20.), MESTERHÁZI MÁRTON (2022. március 15.), DÉRCZY PÉTER (2022. szeptember 12.), K. KABAI LÓRÁNT (2022, október 25.?), BAK IMRE (2022. december 23.), MORCSÁNYI GÉZA (2023. január 4.), TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS (2023. január 15.).

– Igaza van, jó TÁLTOS uram – török meg büntudatosan. – Tényleg rútul elhagytam magukat. Cserben, ez az igazság. De most megint itt vagyok, és minden erőmmel igyekszem elősegíteni a közös gyázmunkánkat. Barátaim! Vegyük fel az elveszettek látszó, de mégis továbbszöhető fonalat! – és az ismét megtálat társaimra emelem első fröccsös poharam.

– Az utolsó halott a listán: TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS. Maguknak, magyaroknak csak a GAZSI – motyogja a SZTAREC és azzal erősen az asztalra csapja vodkás stampedlijét. – Tisztán emlékszem, mi volt, amit magyarul először olvastam tőle és fel is jegyeztem magamnak. Olvasom fel: „A mai fiatal középosztály/értelmiség családot, 'otthont' is akar, romantikus szerelmet is, ami manifeszt lehetetlenség, ezért a képmutatásnak azt az elterjedt formáját választotta, amely szerint előbb romantikus szerelem (kaland, promiszkuitás, orgiák), később család (monogámia, állandóság, a vágyak fölállozása). Ez is mutatja, hogy civilizációnk kötéláncot jár a morális szakadék fölött – s mindeközben, már ami a középosztályt illeti, kedves és barátságos. A Hungária körúton, a Könyves Kálmán körúton kívül kezdődik a valóság, amely – mint mindig – sötét és véres. Ott isznak, basznak és ölnek. Ott nincs kecmec. Ott a proletariátus Wertherei rohannak a veszükbe.”

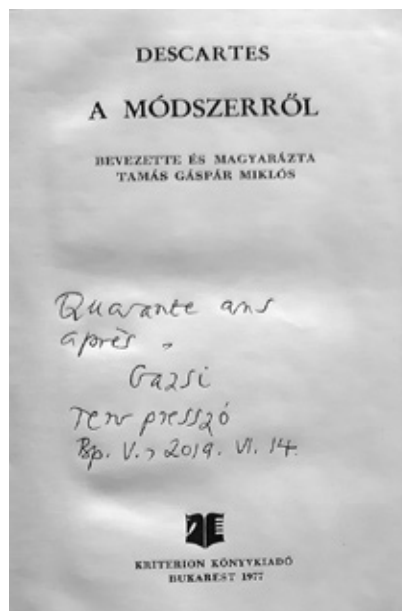
Bevallom, ez nagyon tetszett. TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS inkább volt orosz, mint magyar. Neki aztán tényleg eggyel több ke-

reke volt. Mi sem jobb alkalom egy újabb vodkára! Szó és tett, ahogy NAGY PÉTER cár mondta volt – zárja emlékezését a SZTAREC, aztán keze és csillapíthatatlanul szomjas ajka valóban tetté válik, és beváltja a szóbeli ígéretét.

– Ha magam netán kiérdemeltem a VÁNDORFILOZÓFUS inkognitós művésznevet – csatlakozik a VÁNDORFILOZÓFUS –, akkor TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS sokkal inkább rászolgált volna e titulusra, hiszen Kolozsvártól Párizsig, Budapesttől Cambridge-ig, a Nádor utcától Bostonig tökéletesen bejátszotta a szellem összes fontos és kevésbé lényeges színterét. Franciául és angolul éppúgy, mint románul vagy magyarul. Hadd dicsekedjem el, hogy őrzök tőle egy dedikált kötetet. DESCARTES alapműve, *A módszerről*, a bukaresti Kriterionnál 1977-ben megjelent kiadásban általa kommentálva és részben újrafordítva. És most nézzék a csodás betűkkel megrajzolt ajánlást! *Quarante ans après. Gazsi, Terv preszó, 2019. VI. 14.*

Amiből kiderült, hogy olykor még ő is tévedett, hiszen nem 40, hanem 42 évvel később ültünk abban a lakása közvetlen szomszédságában lévő presszóban. Meg is kérdeztem tőle: „nem vagyok túl erős a franciában, de nem azt kellett volna írni, hogy *quarante-deux*?” Mire csak nevetett és legyintett: „Jogos. Látja, uram, már én is kezdek elhülyülni...”

TGM mindig is magánembernek, afféle civilnek vizionálta és annak is akarta láttatni magát. Nem volt szakfilozófus vagy amolyan egyetemi ember. Velejéig esszéista. Számomra ez volt a legtalálóbb önjellemzése, noha nem saját magáról írta: „Mint ismeretes, a modern filozófia az egyetemen kívül jött létre. Machiavelli, Descartes, Hobbes, Spinoza, Pascal, a francia *philosophe*-ok, Locke, Hume, Rousseau magánemberek voltak, az egyetemeken a klérus tanított skolasztikus szellemben. A modern filozófia a tizenhatodik századtól kialakuló, egyre féktelenebbül szabad, általános politikai-moralizáló pamflet- és esszéirodalom előterében képzelendő

el. A filozófusok ekkor társadalmilag margiális lények, a lencsecsiszoló Spinoza, a kotlamásoló Rousseau, a népszerű történeti művek honoráriumából élő Hume ma bizonyára nem publikálhatna valamely komoly akadémiai folyóiratban, az érintettek egy része nem is járt egyetemre.”

– Megalapozott elemzés. TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS mindig is a GUY DEBORD által feltárt spektákulum társadalmának ellenjátékos volt. Bohém és *avant-garde* performer minden rendszerben – szögezi le SZTAREC egy újabb vodkát a torkába lötytyintve. – És észrevették a helyszínt a dedikációban? Fel-tűnt? Hogy Terv a neve a presszónak?! Mármost elég egyértelmű, hogy ez a szovjet *План* szó és fogalom átültetése. Mennyire jellemző, hogy ez volt a lakásával szembeni törzshelye.

– Hát persze – szólal meg most váratlanul a FIZETŐPINCÉR is. – Nyilván még az ötvenes években nevezhették át vagy nyitották meg ezt a kávéházat. Mert normális körülmények között ugyan ki a búbánatnak jutott volna eszébe ilyen nevet adni egy presszónak? Amúgy létezett *Ötvenes terv* nevű cigaretta is. 1950 februárjában kezdték el a gyártását.

– Nem kérdés... – nyögöm ki kényszere-
detten. – Anyám is azt szívtá.

De hagyjuk már ezt az antikváriusi tör-
ténelemszemléletet, ahogy NIETZSCHE ír-
ta. A kérődzés minden eleven lényt károsít.

– Így igaz – mondja a még mindig meg-
hökkenően józan TÁLTOS. – Hadd temes-
sék el a halottak a halottaikat! De semmi
baj! Mert pontosan 200 évvel ezelőtt viszont
megszületett a legnagyobb magyar bohém
és avangárdista! Színre lépett PETŐFI SÁN-
DOR! És ebben az egész emlékévben most fo-
lyamatosan az ő egészségére koccinthatunk.
Soha jobb alkalmat.

– Írt róla valamit a TGM? – kérdi valaki
a terem mélyéből.

– Keveset. Alig pár mondatot – jelenti ki
számítógépéből felbukva SZABÓ ERVINNÉ.

– De engem egyszer jól elhajtott. Már-
mint PETŐFI ürügyén – mondja a TÁL-
TOS. – Persze nem élőszóban, hiszen sze-
mélyesen sajna nem ismertem, hanem vala-
melyik publicisztikai brillírozásában, amúgy
mellékesen, és persze anélkül, hogy néven
nevezett volna. Megtanultam kívülről, szó-
val tudom MELINDA gépe nélkül is: „Pe-
tőfi, a demokratikus nacionalizmus legna-
gyobb költője írta, hogy ha nem született
volna is magyarnak (mellesleg nem szüle-
tett annak: félig szerb volt, félig szlovák, de
ez teljesen lényegtelen), most (azaz 1848-
ban) akkor is magyarnak állna. Franciának
vagy magyarnak lenni nem pusztá tény volt,
hanem eszme. A hagyomány spirituális ter-
mészetű – nem a vérünkben van, hanem az
emlékezetünkben.”

– Most akkor tényleg biztos, hogy TGM
a TÁLTOS-ra utalt ebben a szövegben? És me-
lyik mondatban egész pontosan? – súgja fü-
lembe kajánul a SZTAREC.

– Hát nem teljesen mindegy!? Hiszen mint
WERTHER, PETŐFI is öngyilkos lett! – ki-
áltok fel. – És így lesz a mai magyar keresz-
tyén, vallásilag öngyilkosság-tagadó világ el-
lenjátékosa. PETŐFI tényleg soha nem alku-
szik. Alkatilag képtelen rá.

– Öngyilkos lett. Hát JÓKAI eléggé egye-
dül maradt ezzel az elképzelésével... – iga-
zít ki SZABÓ ERVINNÉ, és már nyitja is fel
a laptopját. – És nem is mindig gondolta így...

– Igen! Mert a *Politikai divatok* című regé-
nyében PUSZTAFI néven lépteti fel, aki visz-
zatért Szibériai fogságából. De most nem er-
ről van szó. Olvassa, MELINDA! Mert amint
látom, pontosan tudja, mire gondolok. Per-
sze, JÓKAI dobta be elsőként ezt az öngyil-
kossági narratívát. Mégpedig az *Utazás egy
sírdomb körül* című emlékiratában, amely-
ben az akkor frissen elhunyt első felesége,
a nagy színésznő, LABORFALVY RÓZA ama
sírdomb lakója, melyet a nagy mesemondó
képzeletben körüljár.

– Ha már színésznőkről beszélünk – mond-
ja MELINDA –, akkor fel kell idézni JÁSZAI
MARI naplójának egy mondatát, mert na-
gyon idevág. A mai helyzetünkre. Fejből tu-
dom az 1919. augusztus. 31. írt bejegyzé-
sét: „Aki abból akar megélni, hogy magyar
és keresztény, kihallgatás nélkül börtönbe
vettetném!”

– *Splendid!* – rikkantja a VÁNDORFILO-
ZÓFUS. – Hiszen nyilván önök is tudják, mit
mondott a halálos ágyán a nagy filozófus, DA-
VID HUME, amikor JAMES BOSWELL meg-
látogatta 1776. július 7-én: „Ha azt hallom
valakiről, hogy vallásos, rögtön tudom, hogy
az illető gazember.” Ezt mondta búcsúzóul.

– Női szemmel – folytatja MELINDA – TA-
MÁS GÁSPÁR MIKLÓS elsősorban író volt,
nem pedig filozófus vagy teoretikus. És ahogy
megfogalmazta a szerinte ideális író alakját,
abban volt egy jó adag a színész tulajdonsá-

gaiból is. Olvasom: „Az a jó író, aki rá se herít az olvasóra, a más véleményére – és az a jó író, akinek *receptió-előérzete* van; a jó írónak nincs olvasója, de mindenki elolvashatja. Ha az író idegen a receptió szellemétől, semmire sem tud rábeszélni másokat, ha eltölti a várt receptió szelleme, nincs mire rábeszélnie másokat”.

– Igen, ez a *receptió-előérzet* megint telitalát – mondja a VÁNDORFILOZÓFUS. – Simán zseniális. És már-már eltölt az előérzet, hogy a szerföllött erős befogadói gyászomban ma nagyon be fogok rúgni – azzal ismét az ajkához emeli Ardbeg whiskyvel töltött poharát. – Folytassa, kérem, MELINDA! Hiszen maga született színésznő!

És már szól is MELINDA bűgő hangján JÓKAI általam megrendelt szövege: „Az a szoba, ahol én dolgozom, körös-körül van díszítve csupa merő öngyilkosok arcképeivel, mindenféle rámakba foglalva. Ezek akkor, amidőn arcképeiket a szobám falára akasztottam, mind ország-világ bámulta nagy emberek voltak, körülragyogva a dicsőség fénytől; némelyik kedves jó barátom, rokonom, pártfogóm, kiket a nemzeti kegyelet tüntetett ki azzal, hogy arcképeiket megörökíté; s csak azután következett el rájuk az a végzet, hogy saját kezükkel törjék be azt az ismeretlen kaput, mely egy, testünkkel elérhetetlen világba vezet. Mind büszkén tekintenek alá rám!

Hát a hetedik arcképet ne sorozzam-e közéjük? Petőfit. Aki három alakban is meg van örökítve, rajz és ecset által itt a szemem előtt. Hát nem öngyilkosság volt-e az, amivel ő végzte? Fegyver nélkül, paripa nélkül odamenni a csatatérre, hol irtalom nem ismerő ellenség folytatja az irtó harcot; s ott várni be, elmerengve, védtelenül, míg a diadalmas hordák paripáinak robozásától megrendül a lába alatt a föld? Így csak az tesz, aki szántszándékkal meg akarja áldozni magát! Tehát heten vannak...” – zárja MELINDA megrendült és legkevésbé sem színésznői hangon a felolvasást.

Aztán magához int egy üveg calvadost. Magam meg örömmel fogadom, amikor a szak-

szerűen felgőzölt pohárkában felém nyújt némi kóstolót a csodás francia almapárlatból. És miután kiittam, ezt mondom bele a terem lassan elsötétülő légtérbe: – Mi is heten voltunk eddig, barátaim. De NEMETSCHÉK elment. Immár csak hatan vagyunk: FILOLÓGUS, FIZETŐPINCÉR, MELINDA, SZTAREC, TÁLTOS, VÁNDORFILOZÓFUS. Maradjunk még együtt egy ideig.

Ülünk és ülünk. Iszunk és iszunk. Végül MELINDA töri meg a kataton alkonyatot és motyogja maga elé: *Szörnyű idő, szörnyű idő...*

Haját hátradobja, fényes villámló tekintete végigsöpör rajtunk, felemeli fejét és látomásos érzékiséggel suttozja bele az arcunkba:

*Egy szálíg elveszünk-e mi?
Vagy fog maradni valaki,
Leírni e
Vad fekete
Időket a világnak?
S ha lesz ember, ki megmarad,
El tudja e gyászolgokat
Beszélni, mint valának?*

*S ha elbeszéli úgy, amint
Megértük ezeket mi mind:
Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy örült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?*

És ekkor csend vala a kocsmában, mintegy fél óráig. Aztán ajtó megől ősz galamb emelkedik, a ravatal fölé száll, és bárdolatlan csőréből NEMETSCHÉK mellére hullajtja a már régen kiegyenlített 42. számlát. ■ ■ ■

Bán Zoltán András (1954): irodalmár. Csont András néven zenei írásokat is publikál. Korábban a *Beszélő* és a *Magyar Narancs* szerkesztője. Legutolsó kötete: *Magyar üvöltés* (Scolar, 2021).